

Abstract in English

This paper presents an explorative investigation of Yorkshire settlement names containing Scandinavian place name elements. The investigation is based on the work and interpretations of name researcher Gillian Fellows Jensen with a specific focus on the variety of place name elements, their age, combinations, culture of origin, and on what information the place names may contain about the Scandinavian settlement and the settlers themselves. Earlier studies have dealt with the major impact that the Viking Age Scandinavian settlement has had on the British Isles and the value of place names as historical sources, especially in a case such as the Viking Age where the written sources are scarce. These studies have also shown that place name elements are effective tools for dating the place name elements in the Scandinavian homelands. Place names from the English county of Yorkshire, situated in North-Eastern England, are especially valuable as historical sources since the Scandinavian settlement in the 9th and 10th centuries was particularly dense in this area.

The explorative investigation has been performed on a place name corpus acquired from the collection of the Centre for Name Research at the University of Copenhagen. From this corpus I have extracted every Yorkshire place name that contains at least one Scandinavian place name element. After this extraction I was left with a corpus containing 1147 place names, which were then categorized into groups according to the type of their primary and secondary elements, element combination, age and culture of origin. These groups were then compared and analysed in order to discover the variety of primary and secondary elements in the corpus in general, to determine the frequency specific elements were often found in the same name, and to map the age distribution of the place name corpus and each of the elements separately.

Based mainly on the results of the six commonest primary and secondary elements, the results show that the most frequent combination in the place name corpus is a Scandinavian primary element paired with a Scandinavian secondary element. Of the six most frequent secondary elements, five are Scandinavian and one is Old English, the same is the case with the six most frequent types of primary elements – five are Scandinavian and one is Old English. The oldest secondary elements in the corpus are *by* and *tun*, and they both appear most frequently in combination with the oldest primary element types *Scandinavian appellative*, *Scandinavian by-name* and *Scandinavian compound personal name*. Finally, the results show that the oldest place names of the corpus are mainly located in East Yorkshire, while the second oldest are located in North Yorkshire and the youngest in West Yorkshire. The causes and implications for this investigation are discussed, and suggestions for further studies are provided.

Indholdsfortegnelse

Abstract in English	1
1. Introduktion	3
2. Teoretisk baggrund	5
2.1 Terminologi	5
2.1.1 Inkolentnavne.....	5
2.1.2 <i>Viking(r)</i>	6
2.1.3 <i>Dønsk tunga</i>	8
2.1.4 Konventioner for betegnelser.....	8
2.2 Koloniseringen	9
2.2.1 Fra plyndring til bosættelse	9
2.2.2 De skandinaviske immigranter	12
2.2.2.1 Kønsfordelingen blandt de skandinaviske immigranter.....	14
2.3 Sprog på De Britiske Øer	16
2.3.1 Skandinavisk og oldengelsk – grene på den germanske sprogstamme	16
2.3.1.1 Sprogpåvirkninger i oldengelsk	18
2.3.1.2 Gensidig forståelse mellem skandinavisk og oldengelsk	20
2.3.1.3 De(t) skandinaviske sprogs overlevelse på De Britiske Øer.....	22
2.4 Den navneforskningsteoretiske baggrund	24
2.4.1 Opbygning af et stednavn	24
2.4.2 Skandinaviske stednavneelementer i Danmark og Danelagen	25
2.4.2.1 by.....	26
2.4.2.2 torp	27
2.4.2.3 dal.....	27
2.4.2.4 holm.....	28
2.4.2.5 tved	28
2.5 Formål og hypoteser	28
3. Metode	29
3.1 Stednavnematerialet	29
3.1.2 Udvælgelse og inddeling af materialet.....	30
3.2 Fremgangsmåde	31
4. Resultater	34
4.1 Navnene som helhed	34
4.2 Efterledstyper og -elementer	35
4.3 Forledstyper og -elementer	39
4.4 Stednavnenes alder	44
4.5 Yorkshires tre <i>ridings</i>	49
5. Diskussion	55
5.1 Årsager og implikationer	55
6. Konklusion	56
7. Litteraturliste	60

1. Introduktion

Dette speciale har, gennem en eksplorativ sprogvidenskabelig sammenligning af bebyggelsesnavne i det nordengelske grevskab Yorkshire, til formål at undersøge og kortlægge variationen af skandinaviske elementer i bebyggelsesnavne efter den skandinaviske kolonisering af De Britiske Øer i 900-tallet og 1000-tallet med særligt fokus på alder, kombinationsmuligheder, sprogligt tilhørsforhold og tendenser inden for valg af navnetyper- og elementer. De skandinaviske immigranter bosatte sig hovedsageligt i de nordøstlige og østlige områder af England (hvorfor området også blev døbt Danelagen), og derfor er Yorkshire med sin beliggenhed i Nordengland et af de områder på De Britiske Øer, hvor påvirkningen af den skandinaviske kolonisering viser sig tydeligst. Både gennem arkæologiske fund og i de spor, som koloniseringen har sat i de lokale dialekter og – i særdeleshed – i Yorkshires store og rigt varierede udvalg af skandinaviske stednavneelementer som fx efterleddene *by*, *thorp* og *dalr*, som gerne forekommer i kombination med forled bestående af fx skandinaviske appellativer, adjektiver og personnavne.

Som gruppe udgør stednavne gode eksempler på sprog i brug, eftersom de generelt set havde både en betydning og en denotation på det tidspunkt, hvor de blev givet. I den periode af verdenshistorien – omkring år 1000 – hvor de skandinaviske folk, som indtil da altid var vendt tilbage til de skandinaviske hjemlande efter plyndringstogter eller handelsudflugter, begyndte først at overvintre og dernæst at bosætte sig på De Britiske Øer, var det følgelig en naturlig sag for immigranterne at navngive deres nye bosættelser eller omdøbe de allerede eksisterende. Disse navne giver et levende billede af bosætternes sprog, deres indtryk af det nye landskab, de var kommet til, og af hvilke sociale og kulturelle træk, der var vigtige nok til at indgå i de nye navne (Jesch 2015:12).

Tilsvarende giver stednavnekorpuset i de skandinaviske hjemlande ikke bare en forståelse af de navne, som blev brugt i de nye bosættelser, men også et indblik i de sociale og religiøse strukturer både før og efter vikingetiden – information som så at sige er blevet fossiliseret i stednavnene, og som man efterhånden kun kan få adgang til ved hjælp af kvalificerede onomastiske tolkninger, da der yderst sjældent findes nogenlunde samtidige skriftlige kilder til navnets opståen. Af samme grund er det heller ingen let sag at datere stednavne, men sammenligninger mellem elementer, som fandtes i navnestoffet i de skandinaviske hjemlande på tidspunktet, hvor bosættelserne på De Britiske Øer begyndte at tage fart, og de elementer, man tog med sig til de nye bosættelser, kan give et fingerpeg om, hvilke elementer der var i brug, og hvilke der allerede var gået af mode før den skandinaviske kolonisering begyndte (Jesch 2015:12), og hermed er stednavnekorpuset på De Britiske Øer også et vigtigt led i bestemmelsen af vores hjemlige stednavne. Stednavneelementerne i Danelagen fungerer så at sige som et dateringsværktøj.

Udgangspunktet for dette speciale er et korpus af stednavne fra Yorkshire, som den engelsk-danske stednavneforsker og lektor emeritus Gillian Fellows Jensen har indsamlet og grundigt tolket gennem sin lange forskningskarriere. Dette stednavnemateriale stammer for en stor dels vedkommende fra Domesday Book, som er et håndskrift med optegnelser over skatteopkrævning i England og Wales, hvis oplysninger blev indsamlet af Vilhelm Erobrerens embedsmænd mellem år 1085 og 1086. Optegnelserne i Domesday Book er særligt interessante for dette speciale, fordi håndskriftet udgør en af de tidligste skriftlige kilder til de engelske stednavneforhold efter de skandinaviske immigranternes indtog, som begyndte i slutningen af 800-tallet og tog fart omkring årtusindskiftet. Ud over Domesday Book er det sparsomt med samtidige kilder til den skandinaviske bosættelse på De Britiske Øer, da

skandinaverne først senere udviklede en tradition for litterær produktion. I det hele taget er de historiske kilder til den tidlige periode af bosættelsen så sparsomme, at "our knowledge of the original settlements and subsequent relations between the colonists and the native English depends largely on the interpretation of the place-name evidence." (Fellows Jensen 1972:1-2). Og stednavne som historiske kilder er netop grundstenen for dette speciale, for når vores viden om de faktiske begivenheder er baseret på sparsomme historiske kilder, hvis afsendere mere i reglen end undtagelsen har haft et tvivlsomt forhold til sandheden ved fx at være betalt af den sejrende part til at skrive historien fra dennes synsvinkel, så må vi se os omkring efter nye og mere upartiske kilder til vores fælles fortid.

Et stednavn er et øjebliksbillede af, hvordan verden så ud, da navnet blev undfanget, og ud fra dets forskellige elementer kan det fortælle os meget om de mennesker, som skabte det – om deres verdensbillede, deres præferencer, deres sprog og tilhørsforhold, og hvad der var vigtigt for dem. Vi kan så at sige lære de tidlige skandinaviske bosættere og deres samtid bedre at kende ved at undersøge tendenserne bag deres navnevalg, og derfor er fokus for denne undersøgelse at forsøge – ud fra stednavnematerialet og Gillian Fellows Jensens tilhørende tolkninger – at afdække mulige tendenser og præferencer, eller mangel på samme, i den skandinaviske navnemasse i Yorkshire. En yderligere uddybning af formål og hypoteser for dette speciale findes i afsnit 2.5.

Specialet er opbygget som følger: Først vil jeg gennemgå den teoretiske baggrund for dette speciale i afsnit 2, som er opdelt i fire underafsnit. I afsnit 2.1 vil jeg beskrive og forklare terminologien bag teorien: de forskellige inkolentnavne brugt om de skandinaviske befolkninger gennem tiden (afsnit 2.1.1), begrebet *viking(r)* (afsnit 2.1.2), sprogbetegnelsen *dønsk tunga* (afsnit 2.1.3) og til sidst et oprids af konventioner for terminologien brugt i dette speciale i afsnit 2.1.4. Afsnit 2.2 følger med en gennemgang af den skandinaviske kolonisering af De Britiske Øer: om plyndring og bosættelse i afsnit 2.2.1 og om de skandinaviske immigranter i afsnit 2.2.2 – herunder kønsfordelingen blandt de skandinaviske immigranter i afsnit 2.2.2.1. Afsnit 2.3 indeholder en beskrivelse af sprogene i de skandinaviske bosættelser på De Britiske Øer, hvilket omfatter en gennemgang af skandinavisk og oldengelsk som undergrene af den germanske sprogstamme (afsnit 2.3.1), herunder en beskrivelse af sproglige påvirkninger i oldengelsk (afsnit 2.3.1.1), en diskussion af muligheden for gensidig forståelse mellem skandinavisk og oldengelsk (afsnit 2.3.1.2) samt en gennemgang af det skandinaviske sprogs liv på De Britiske Øer (afsnit 2.3.1.3). Den teoretiske gennemgang afsluttes med en gennemgang af den navneforskningsteoretiske baggrund for denne undersøgelse (afsnit 2.4). Herunder en gennemgang af den grundlæggende opbygning af et stednavn (afsnit 2.4.1) og et oprids af de skandinaviske stednavnelementer i Danmark og Danelagen, herunder en beskrivelse af de fem hyppigste skandinaviske efterledselementer i afsnit 2.4.2.1–2.4.2.5. Den samlede teoretiske gennemgang efterfølges af en uddybning af specialets grundlæggende formål og hypoteser i afsnit 2.5.

I afsnit 3 vil jeg gennemgå metoden bag undersøgelsen – mere specifikt vil jeg først forklare om stednavnematerialet (afsnit 3.1) og gennemgå udvælgelsen og inddelingen af det (afsnit 3.1.2), hvorefter jeg i afsnit 3.2 vil beskrive fremgangsmåden bag dette speciale. Afsnit 4 indeholder en gennemgang af undersøgelsens statistiske resultater inden for navnene som helhed (afsnit 4.1), efterledstyper og –elementer (afsnit 4.2), forledstyper og –elementer (afsnit 4.3), stednavnenes alder (afsnit 4.4) og Yorkshires tre *ridings* (afsnit 4.5). Årsager og implikationer ved fremgangsmåden vil jeg herefter diskutere i afsnit 5. Til slut vil jeg ved hjælp af resultatgennemgangen og diskussionen runde af med en konklusion og perspektivering i afsnit 6.

2. Teoretisk baggrund

2.1 Terminologi

2.1.1 Inkolentnavne

I krønikerne fra De Britiske Øer bliver de skandinaviske folk omtalt under en paraply af mange forskellige betegnelser, og det har gennem tiden forårsaget problematiske fortolkninger af deres etnicitet, geografiske oprindelse og religion (Dumville 2008:354). Ifølge Dumville (2008:354) skelnede vikingetidens krønikeskrivere i det store og hele slet ikke mellem skandinavernes hjemlande – enten fordi deres oprindelse var ukendt, eller fordi den set fra deres synspunkt var oplagt (Dumville 2008:356).

Ifølge Jesch (2015:77) ser det på De Britiske Øer ud til at ordet *denisc*, 'dansk', til at starte med blev brugt som betegnelse for alle de skandinaviske folk, men at betegnelserne med tiden blev mere specifikke. I de islandske sagaer finder man adjektivet *norræn*, 'nordmand', som står i modsætning til 'islænding', men i andre episoder, som finder sted uden for Island, finder man *norræn* i betydningen 'skandinav' (Jesch 2015:76). På engelsk er *norræn* blevet indlånt og brugt til at skelne mellem 'norsk' og 'dansk' – i hvert fald i de nordlige dialekter, som sandsynligvis også har været mere opmærksomme på, at der var en forskel mellem de to, fordi begge nationaliteter har været til stede i eller omkring de nordengelske områder (Jesch 2015:77).

Substantivet *norræna*, 'norrønt', bruges til tider om det fælles skandinaviske sprog, frem for det norske sprog specifikt, i sammenhænge hvor det står i modsætning til andre sprog (Jesch 2015:76), og sådan finder man det bl.a. i Snorri Sturlusons historie om de norske konger, hvor han bemærker, at:

- Northumbrien er tæt befolket af *Norðmann*, sandsynligvis i betydningen 'skandinaver'.
- de northumbriske stednavne er *á norræna tungu*, 'på det norrøne sprog'.
- *Danir ok Norðmenn*, 'danskere og (?)nordmænd', havde plyndret og regeret i regionen.

Jesch (2015:77) ser derfor brugen af de forskellige begreber som et udtryk for, at der har været en generel forståelse for distinktionen mellem de forskellige sprog, som falder ind under den overordnede lingvistiske enhed, som de skandinaviske sprog i fællesskab udgør.

Både *Norðmann* (en ikke-norrøn form) og *Norðmenn* optræder i engelske stednavne, og *Norðmann* dukker yderligere op i personnavne på linje med *Wiking*, hvilket ifølge Dumville (2008:354) tyder på, at *Norðmann* nærmere har betydet 'viking' frem for at have haft et geografisk eller etnisk specifikt indhold.

I de latinske vikingetidskrøniker omtales skandinaverne først og fremmest som *Nordmanni*, nogle gange *Nortmanni*, og senere som *Normanni* – alle tre med den mest troværdige og sandsynlige tolkning 'mænd fra Norden' ('Northmen'). Nogle steder bliver de også omtalt som *piratae*, 'pirates', men oftest *Dani*, der ikke skal oversættes til 'danser'. Betegnelsen havde i stedet, ifølge Dumville (2008:354), samme semantiske kraft som *Nordmanni* og blev brugt på linje med denne betegnelse. Det tilsvarende oldengelske etnonym *Denni* er i modsætning til det latinske *Dani* oftest blevet oversat til 'danskere'.

Endnu en samlebetegnelse for de skandinaviske folk findes i et afsnit af Den Angelsaksiske Krønike, som citeres af Kisbye (1982:23) (for året 787, men ifølge Dumville (2008:356) er der tale om en fejlnotering for året 789). I afsnittet, som beskriver det første vikingeangreb på De Britiske Øer, beretter krønikeskriveren, hvordan angrebet blev begået af

'Deniscra manna' – en betegnelse der som sagt ligeledes ikke skal forstås individuelt udpegende ('danskere'), men som en overbetegnelse for alle skandinaver.

Ifølge Kastovsky (1992:322) er det dog tvivlsomt, om det overhovedet har nogen lingvistisk relevans for denne periode, at nordmænd og danskere er blevet slået sammen under én betegnelse – 'danskere' – og at hele bosættelses- og sproglindningsprocessen har foregået i en periode, hvor regionale uoverensstemmelser inden for det skandinaviske sprogsamfund knapt har været synlige.

Ser man på inkolentnavne i en stednavnetolkningsmæssig sammenhæng, er det ifølge Christensen & Kousgård Sørensen (1972:90) kun de færreste af dem, som i sig selv er af afgørende betydning for tolkning af stednavne, eller hvorfra man kan udlede oplysninger af afgørende betydning for tolkningen af et beslægtet stednavn. I forbindelse med dette speciale er de nævnte inkolentnavne dog alligevel interessante – og relevante – i forhold til det undersøgte stednavnekorporus, idet flere af materialets stednavne indeholder inkolentnavne, som peger mod muligheden for en skandinavisk navngiver. Fx findes der i materialet fire bebyggelsesnavne kaldet 'Normanby', alle i North Yorkshire, hvis skandinaviske appellativiske forled kommer af *Norðmaðr*, gen.pl. af *Norðmen* i betydningen 'nordmænd' (personer fra Norge). Det indikerer ifølge Fellows Jensen (1972:34), at der er tale om isolerede bebyggelser i områder, hvor der ellers hovedsageligt har boet briter eller danskere.

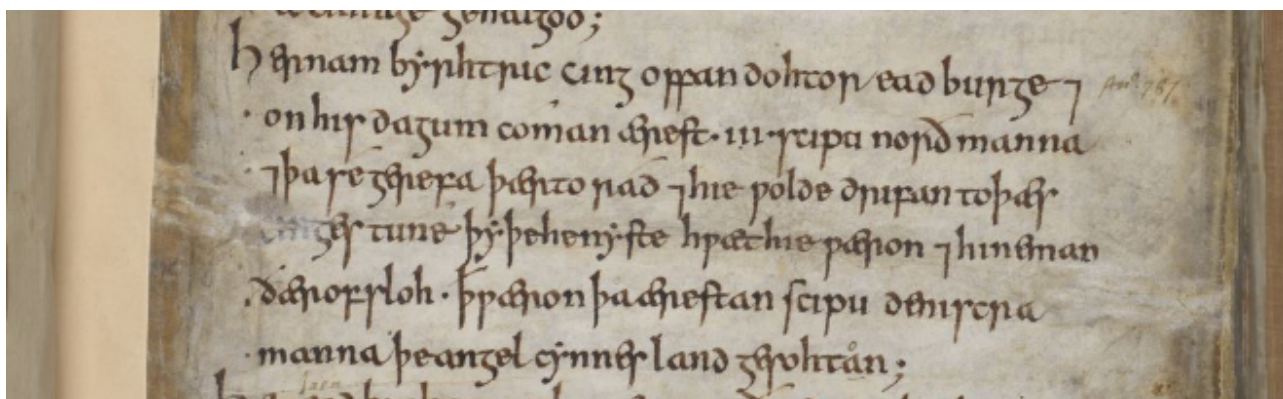

Foto 1: Udsnit af Den Angelsaksiske Krønike for året 789 (noteret under 787), f. 13r. Kilde: bl.uk/manuscripts¹

2.1.2 Viking(r)

En anden fællesbetegnelse for de skandinaviske folk, som man støder på i både de gamle krøniker og i nyere historieskrivning, er betegnelsen *viking*. Jesch (2015:4) skelner mellem tre indgangsvinkler til at forstå ordet: etymologi, den historiske brug af ordet og den moderne brug af ordet. Hun mener, at alle tre tilgange er nødvendige for at få en fuld forståelse af ordets betydning nu, fordi etymologi kan fastslå hvor ordet stammer fra, men ikke hvad det rent faktisk betød i vikingetiden, eller om den originale betydning af ordet er forsvundet. Den historiske brug i vikingetiden giver os et indblik i betydningen, som er brugbar i en historisk

¹ **Transskribering:** "Her nom Beorhtric cyning Offan dohtor Eadburge; 7 on his dagum cuomon arest .iii. scipu, 7 þa se gerefa þærto rad, 7 hie wolde drifan to þæs cyninges tune þy he nyste hwæt hie wæron; 7 hiene mon ofslog; þæt wæron þa ærestan scipu Deniscra m[a]nna þe Angelcynnes lond gesohton." Kilde: asc.jebbo.co.uk

Oversættelse: "i dette år (anno 787) tog kong Beorhtric Offas datter Eadburg til hustru; og i hans tid kom først tre skibe, og fogeden red da ned til dem og ville føre dem op på kongsgården, fordi han ikke vidste hvem de var; og man slog ham ihjel; disse var de første skibe med danskere som angreb Anglerfolkets land." Kisbye (1982:23)

forskningskontekst, men som ikke nødvendigvis har noget med etymologien eller den senere brug at gøre. Og den moderne brug af ordet kan have bevæget sig langt væk fra den originale betydning.

Skandinavisk havde to relevante ord, som muligvis danner baggrund for det moderne ord *viking*, begge substantiver: *víkingr* (m.), en person, og *víking* (f.), en aktivitet (Jesch 2015:5), men mere almindeligt end dem begge er *Víkingr* brugt som personnavn i inskriptioner på sten fra vikingetiden. Ifølge Jesch (2015:5) tyder det på, at ordet har haft en positiv konnotation som personnavn, som det ikke nødvendigvis har haft som substantiv. Denne antagelse gælder dog kun, hvis ordene har samme etymologiske oprindelse, hvilket desværre ikke er til at sige med sikkerhed. I stednavnematerialet, som ligger til grund for dette speciale, findes der flere eksempler på navne med et forled, som kommer af enten *víkingr* (en person) eller *Víkingr* (et personnavn). Af den første type er Wiganthorpe, hvis forled sandsynligvis er det skandinaviske appellativ *viking*, enten i gen.sing. eller pl. Af den anden type er Wigginton, hvis forled sandsynligvis er det skandinaviske personnavn *Víkingr*. Noget kunne altså tyde på, at *viking* er en betegnelse, som ikke udelukkende har ført til negative konnotationer i sin samtid.

Jesch (2015:7) argumenterer for, at *viking* på trods af diverse negative konnotationer alligevel er brugbart som overbegræbet for immigranter af skandinavisk oprindelse i de skandinaviske bosættelser på De Britiske Øer, fordi alle slags immigranter – ikke kun dem der hærgede og plyndrede og dermed levede op til den konnotation, som begrebet *viking* i dag fører med sig – havde rod i Skandinavien. Mange af dem enten startede som eller slog sig senere ned som fredelige bønder, og i takt med at skandinaviske folk har slået sig ned andre steder, mener Jesch (2015:7), at det ikke nødvendigvis giver mening at blive ved at omtale dem i forlængelse af deres fædreland. Som eksempel nævner hun befolkningen på Island, som geografisk set ikke er en del af Skandinavien, men som i sprog, kultur og politiske og økonomiske tilhørsforhold hører til inden for den skandinaviske sfære. På det grundlag mener Jesch (2015:7), at "the term 'Viking' is useful for a broader range of meanings than the purely military because it connotes the expansive, complex and multicultural activities of peoples who were still in touch with their Scandinavian origins, language and culture, but who were also exposed to new landscapes, new neighbours, and new ways of living." (Jesch 2015:7).

I modsætning til Jesch (2015:7) mener Williams (2008:193) ikke, at man kan skille overbegræbet fra dets konnotationer. En viking var først og fremmest en søfarer, en pirat og en hærværksmand, og det er de aktiviteter, som definerer personen bag betegnelsen. Og selvom handel, håndværk, søfart, bosættelse og mange andre aspekter ved vikingetidens samfund har været mindst lige så vigtige, så er det stadig plyndringstogterne, der er definerende for, hvordan vi ser på vikingetiden og dens befolkning (Williams 2008:193). Måske er der andre af vikingernes bedrifter, som har været mere imponerende – bedrifterne har i hvert fald været mere positive end plyndring, afbrænding og afpresning, til dels på grund af skandinavernes militære succes på fx De Britiske Øer. Men i sidste ende er der ingen tvivl om, at uden vikingetogter og krigsførelse ville der ikke have været nogen vikinger, mener Williams (2008:199).

Man kan altså sige, at det ikke er et helt retvisende billede udelukkende at se på de skandinaviske folk i vikingetiden som vikinger, og tilsvarende er det heller ikke helt retvisende udelukkende at se på vikingerne som plyndrende og myrdende pirater. Og det på trods af at plyndring og krigstogter generelt var typiske for vikingetiden – bare ikke kun for skandinaviske befolkning, men også for hele resten af Nordeuropa, hvis befolkninger på

mange måder ikke adskilte sig synderligt fra de skandinaviske. Forskellen var hovedsageligt vikingernes brug af skibe, som naturligt førte en strategisk mobilitet og logistik med sig til togternes rækkevidde og mulige udfald, men Williams (2008:199) mener, at der er en tendens til at undervurdere vikingetogternes betydning både i forhold til, hvordan samtiden har opfattet dem, og i forhold til den varige effekt af deres erobringer. Vikingetogterne mod De Britiske Øer og Irland skal ligeledes ses i lyset af de interne problemer og konflikter, som allerede eksisterede mellem de små britiske kongeriger. Af det kan man konstatere, at "Viking raids did not take place in a peaceful continuum" (Williams 2008:195), og at de skandinaviske vikinger ikke har været mere voldelige end resten af deres samtid.

Hvordan man vælger at omtale indbyggerne i de skandinaviske bosættelser på De Britiske Øer har også en betydning i forhold til, hvilket køn vi forestiller os, at en skandinavisk immigrant på De Britiske Øer måtte have. For hvis man med betegnelsen *viking* udelukkende forbinder piraten og hærværksmanden, så er der ikke meget plads tilbage til de skandinaviske kvinder, som i løbet af historien også må være immigreret til De Britiske Øer. En uddybning af betydningen af kønsfordelingen blandt immigranterne i de skandinaviske bosættelser findes i afsnit 2.2.2.1, men først en gennemgang af betegnelser for de skandinaviske sprog.

2.1.3 *Dønsk tunga*

I stedet for at forsøge at skabe sammenhæng mellem materiel kultur (arkæologiske fund) og etnisk eller anden gruppeidentitet, er der ifølge Jesch (2015:75) lettere adgang til et folks identitet og bevidsthed gennem dets fælles sprog. I forbindelse med den skandinaviske udvandring til De Britiske Øer benævnes de skandinaviske sprog for første gang i starten af det 11. århundrede under fællesbetegnelsen *dønsk tunga*, 'dansk tunge'. Det skal forstås som betegnelsen for en indsnævring af Skandinavien som en lingvistisk enhed og ikke som en betegnelse for det danske sprog specifikt. Måske fordi det danske territorium ville være det første sted, hvor en skandinav, som var på vej hjem sydfra, ville følge sig sprogligt hjemme, overvejer Jesch (2015:75). Dumville (2008:354) er ligeledes enig i, at det er af stor betydning, at hvad han kalder *dønsk tungu* ikke skal forstås som 'det danske sprog', men som 'alle etniske skandinavers sprog'.

Samme fænomen ser man også senere i middelalderen, hvor pavekirken brugte navnet 'Dacia' som fællesbetegnelse for både Danmark og Norden som geografiske områder samt om sproget i hele Norden. I praksis administrerede man det også som ét fælles sprogområde. Denne samlebetegnelse kom sig blandt andet af, at grænserne i Europa skiftede som vinden blæste, og at pavekirken derfor "fandt det mere praktisk [...]at operere med administrative enheder etableret ud fra sprog, og hørt med europæiske øren talte alle skandinaver langt ind i middelalderen "dansk"." (JGGJ 2012).

2.1.4 Konventioner for betegnelser

Som det fremgår af gennemgangen af betegnelser i de tre foregående afsnit har der gennem tiden været mange måder at omtale folk fra de skandinaviske lande på og ligeledes mange betegnelser for deres sprog. Begge dele har været med til at forme historien og bestemme, hvilken fortælling om de skandinaviske søfarere, som er blevet overleveret. I dette speciale har jeg ud fra et ønske om ensartethed samt et ønske om at undgå visse omdiskuterede begreber valgt at benytte de samme betegnelser for de samme folk og fænomener hele vejen igennem specialet, uafhængigt af om den forfatter, jeg refererer til, taler om enten vikinger, skandinaver, danskere eller *the Norse*. Og da det er stort set umuligt at fastslå på tværs af et årtusind, om der er tale om fx en nordmand eller en dansker, betegner jeg fremover den skandinaviske befolkning og deres efterkommere i de for dette speciale relevante områder

som **skandinaver**. Dette gør jeg på trods af Jeschs (2015:7) holdning om, at det ikke nødvendigvis giver mening fortsat at omtale folk i forlængelse af deres fædreland, efter at de har slået sig ned et andet sted, og vel vidende at "a man bearing a Scandinavian name in the early eleventh century was not only not necessarily of Scandinavian blood (in whole or part) but might also not even be of Danish sympathies" (Fellows Jensen 1972:16). For eftersom dette speciale ikke har til formål direkte at undersøge de mennesker, som har skabt stednavnene, men netop stednavnene selv, har jeg prioriteret at bruge et overbegreb, der klart viser sammenhængen mellem de skandinaviske immigranter, deres efterkommere og de spor, de har efterladt sig i det britiske stednavnekorpus. Tilsvarende til befolkningsbetegnelsen omtaler jeg fremover skandinavernes sprog som **skandinavisk** frem for oldnordisk. Jeg har dog valgt at bibeholde den almindeligt brugte forkortelse **ON** for oldnordisk i omtaler af sprogets grammatik.

I forlængelse af samme problemstilling er jeg også varsom med skråsikkert at omtale navne som 'skandinaviske' eller ej, men benytter mig hellere af den lidt større, men mindre risikable, mundfuld af en formulering **stednavne med skandinaviske elementer**, for lige så usikkert som det kan være at fastsætte på tværs af et årtusind, om der er tale om en dansk eller en norsk immigrant, lige så usikkert vil det være at videregive navnemagerens nationale identitet til det navn, han engang har skabt. På grund af problemstillingen netop gennemgået i afsnit 2.1.2 er jeg også varsom med at betegne bestemte grupper som **vikinger**. Jeg foretrækker at reservere denne betegnelse specifikt til skandinaver på plyndringstogt.

For det land, som skandinaverne indtog og udvandrede til, foretrækker jeg at benytte navnet **De Britiske Øer**, da jeg ikke ønsker at kopiere en tendens, som jeg er stødt på i forskellig (særligt dansk) faglitteratur om emnet, til at omtale hele øgruppen som England og derved enten udelukke flere områder eller risikere at forvirre sig ind i en diskussion om, hvor grænsen så går henne mellem England og 'resten'. Med mindre selvfølgelig at der reelt er tale om England som område. I forlængelse af det valg vil jeg også betegne den indfødte befolkning på De Britiske Øer som **britter**. Deres sprog vil jeg fremefter omtale som **oldengelsk**.

Eftersom jeg har udformet dette speciale fra et dansk synspunkt, er det de danske historiske perioder, som gælder – der er fx ikke tale om at dele vikingetiden op i en første og anden omgang, som engelsk historieskrivning har en præference for. **Vikingetiden** henviser i stedet efter dansk tradition til perioden fra slutningen af 700-tallet til midten af 1000-tallet – på De Britiske Øer dateret meget præcist til mellem 793 (angrebet på Lindisfarne) og 1066 (Slaget ved Hastings og den normanniske erobring). Det samme gælder navne på forskellige historiske personer – ud fra et dansk synspunkt taler jeg ikke om fx William the Conqueror, Harold Godwinson og Edward the Confessor, men **Vilhelm Erobreren**, **Harald Godwinson** og **Edward Bekenderen**.

2.2 Koloniseringen

2.2.1 Fra plyndring til bosættelse

Plyndringer og krigstogter er en central del af vores forståelse af vikingetiden og har i mange år formet vores billede af, hvem de mennesker var, som befolkede de skandinaviske hjemlande på dette tidspunkt i historien: en brutal og frygtindgydende vikingekriger, som voldtog og plyndrede, brændte klostre, begik ubeskrivelige forbrydelser og forlangte danegæld for at lade folk være i fred. Først i løbet af 1960'erne og 1970'erne begyndte der at dukke flere nuancer op i denne lidt ensformige fortælling, i takt med at det er gået op for flere forskere, at der er mange andre vigtige aspekter ved det skandinaviske vikingetidssamfund end det krigeriske. Krigerne udgjorde nemlig kun en lille del af den skandinaviske befolkning

(Williams 2008:193). Det populære billede af vikingerne er altså gennem tiden hovedsageligt blevet formet af de historiske overleveringer, som blev nedskrevet af vikingernes ofre – de kristne. Og det er meget sandsynligt, at de her har overdrevet, hvor barbariske angrebene var (Williams 2008:193, Kisbye 1982:127).

Baggrunden for de tidligste togter har været og er stadig til megen debat. En mindre accepteret tolkning af de tidlige angreb på britiske klostre er, at angrebene har repræsenteret en hedensk politisk-religiøs reaktion på de aggressive frankiske kristnes missioner mod sakserne og danskerne. Denne tolkning har ikke haft stor opbakning, bl.a. fordi de tidligste angreb sandsynligvis udgik fra Vestnorge mod De Britiske Øer og Irland og ikke fra Danmark mod Frankeriget. Derimod er det mere tydeligt, at de senere togter har været motiveret af en higen efter rigdomme, og at netop det gennem vikingetiden har været hovedformålet med togter og plyndringer. Begge disse tankegange tager dog ikke den interne situation i de skandinaviske kongerigers spæde begyndelse med i betragtning. De interne kampe i Skandinavien har været forårsaget af en higen efter politisk magt, mens angrebene mod Vesteuropa var karakteriseret af ønsket om at finde rigdomme i udlandet (Williams 2008:193).

Der kan altså ses en sammenhæng mellem, at togterne efter rigdomme i Vesteuropa har medført et ønske om politisk magt i udlandet, og at de har været årsag til oprettelsen af nye vikingekongedømmer på De Britiske Øer, i Irland og Normandiet, men også i Skandinavien hvor bl.a. det at have succes på De Britiske Øer har været et stærkt grundlag for retten til kongetronen i hjemlandet (Williams 2008:194).

Det er klart at se, at vikingetogterne har været betydningsfulde nok til, at ofrene har beskrevet dem i krønikerne som store begivenheder. Fx finder man et af de sandsynligvis første vikingeovertogter nogensinde beskrevet i Den Angelsaksiske Krønike under året 787. De første angreb på de britiske kyster omkring år 800 var ifølge krønikerne sporadiske, og sandsynligvis foregik de også på en relativt lille skala med få både og få mænd (Williams 2008:194). Men i løbet af det 9. årh. tog angrebene til, og fra 836–860 findes der ifølge Kisbye (1982:26) ikke et eneste år i Den Angelsaksiske Krønike, hvor der ikke berettes om overfald. Omkring 860 begyndte overfaldene også at skifte karakter, fra at vikingerne slog til og stak af, til at de overvintrede på De Britiske Øer fremfor at begive sig ud på den lange og farefulde sejlads hjem til Skandinavien, når sommeren var ved at være ovre. I 866 beretter Den Angelsaksiske Krønike om Lodbrogsønnernes togt mod De Britiske Øer i 865 – et togt som kom til at markere et skift i forholdet mellem de indfødte og de skandinaviske vikingekrigere. Danelagen blev etableret, og i Den Angelsaksiske Krønike noterer krønikeskriverne, at den hedenske hær først indgik fred med befolkningen i Kent til gengæld for en stor sum penge, men efterfølgende i ly af mørket brød aftalen og indtog området (f. 17v: bl.uk/manuscripts).

Umiddelbart fik De Britiske Øer lidt mere fred for vikingerne mellem 954 og slutningen på kong Æthelred II's regeringstid i 1016, hvilket som nævnt har resulteret i, at nogle britiske historikere taler om en første og anden vikingetid. Det er dog et meget snævert britisk perspektiv at have på vikingetogterne, for i samme tidsrum, hvor der kom færre hængende vikinger til De Britiske Øer, var de i stedet massivt til stede i det nordlige Skotland og omkring Det Irske Hav (Williams 2008:194).

Springer man frem til år 877, kan man i Den Angelsaksiske Krønike se, hvordan skandinaverne tog skridtet videre og ikke længere nøjedes med at rejse over havet for at vende tilbage med rigdomme – skaffet via enten handel eller plyndringstogter. Nu begyndte de også at bosætte sig i udlandet, efter – som Den Angelsaksiske Krønike beskriver det – at Halfdan ”i dette år delte [...] Northumbria, og de gav sig til at pløje og skaffe sig føden” (Jesch

2015:72, Kisbye 1982:28, f. 19v: bl.uk/manuscripts). Det er også første gang, at krøniken rapporterer om, at skandinavernes udbytning af De Britiske Øer involverede jordbesiddelse (Kisbye 1982:126).

Der var dog endnu ikke tale om en fredelig bosættelse, for når en ny vikingehær fra de skandinaviske hjemlande landede på de britiske kyster, smed de nyslåede bønder efter sigende alt, hvad de havde i hænderne for at deltage i plyndringerne. I årene omkring 880 brød skandinaverne freden og herefter stod slagene med sejre og tab på begge sider indtil Kong Alfred og de skandinaviske vikingekrigere, indgik Wedmoretraktaten. Denne traktat, som desværre mangler en datering, men er skudt til at være indgået i 878 eller 886, skulle fastsætte grænserne mellem England og det, der skulle blive til Danelagen (Kisbye 1982:29), hvor der i de følgende år blev indført dansk lov og administration, og de skandinaviske landområder blev inddelt efter hjemlige normer (Kisbye 1982:30).

Uroen fortsatte dog, og selvom vikingerne officielt havde skiftet sværdet ud med ploven, så kunne en vikingeflåde på togt fortsat regne med hjælp fra danskere bosat i Danelagen frem til 896, hvor den sidste store vikingehær på De Britiske Øer blev opløst. Herefter er der tilsyneladende stille frem til Kong Alfreds død i 899, hvor uroen brød ud igen, men nu med den forskel at der ikke længere kom forstærkninger hjemmefra (Kisbye 1982:30). Gennem kampene mellem danskerne og briterne indsnævredes Danelagen gennem årene, indtil det endelig lykkedes Edward, Kong Alfreds søn, at underlægge sig hele Danelagen inden sin død i 924. Det gjorde dog ikke den store forskel for de danske bosættere, for så længe de anerkendte Edward som deres overherre, kunne de få lov at blive på deres jord og beholde deres gårde, og det var fortsat de danske love, som var gældende (Kisbye 1982:31).

Når man senere ser de bosatte danskere gribe til våben først over for fjendtlige nordmænd og siden mod Svend Tveskæg i starten af 1000-tallet, skal det ifølge Kisbye (1982:31) ses som et tegn på, at man ville have lov at beholde sin gård og sin jord under de fordelagtige betingelser, som briterne havde stillet, og til nød var villig til at kæmpe sammen med dem for at bevare freden i landet. "Mange følte sig vel knapt som danskere mere", bemærker Kisbye (1982:31).

Fra 994 og frem til 1013 hærgede Svend Tveskæg De Britiske Øer og krævede højere og højere danegæld for at holde inde – fra 16.000 pund og helt op til 48.000 pund i år 1012 (Kisbye 1982:33, Kastovsky 1992:325). Svend Tveskæg var således dansk konge af England fra 1013 og frem til sin pludselige død i 1014, hvorefter hans søn Knud (den Store) ifølge Den Angelsaksiske Krønike valgtes til konge (Kisbye 1982:34). Men briterne ville have deres landsmand Kong Æthelred tilbage fra landflygtighed i Normandiet, så Knud måtte kæmpe om kronen først med Æthelred og, efter dennes pludselige død i 1016, med hans søn Edmund Jernside. Det afgørende slag stod i oktober 1016, og herefter "hæfde Cnut sige ond gefeagt him eall Engla land" – han havde vundet sig hele England (Kisbye 1982:35) og var konge frem til sin pludselige død i 1035. Efter Knud den Stores sejr vendte mange af hans mænd tilbage til Skandinavien, men andre blev på De Britiske Øer og øgede dermed antallet af skandinaviske bosættere ikke bare i Danelagen, men også i resten af landet. I løbet af Knud den Stores regeringstid tilfaldt mange af de vigtige positioner ved hoffet danskere, og det må have haft konsekvenser for den lingvistiske situation i landet – særligt inden for Danelagen, mener Kastovsky (1992:325).

Desværre havde Knudsønnerne, som overtog tronen efter deres far, ikke samme format som ham, og det ledte i sidste ende til Nordsøimperiets fald, Edward Bekenderen og siden Harald Godwinson på den engelske trone og til sidst slaget ved Hastings i 1066, hvor hertug Vilhelm af Normandiet vandt sig tilnavnet Erobreren og titlen som Englands konge (Kisbye

1982:35-36). En titel, som han påstod, at Edward Bekenderen havde lovet ham, og som Harald Godwinson havde bekræftet gennem en tilsyneladende påtvunget ed (Kastovsky 1992:326).

Et sidste dansk forsøg på at generobre De Britiske Øer indtraf i 1069, hvor Svend Estridsen sluttede sig til den britiske hær mod nord med 250 skibe, og i fællesskab lykkedes det den dansk-britiske hær at erobre York. Men Vilhelm Erobreren tog til frygteligt genmæle med 'The Harrying of the North', hvor store dele af Yorkshire, Durham og Northumbria blev lagt øde og befolkningerne drevet bort. "Der skulle ikke være noget tilbage, som kunne friste andre invasionsflåder fra Danmark" (Kisbye 1982:36).

Udfaldet for det engelske sprog blev, at den dominerende lingvistiske faktor i dets videre udvikling ikke længere var skandinavisk, men fransk. I sidste ende var det dog ikke helt slut med den skandinaviske påvirkning af det engelske sprog, for 150-200 år senere dukkede der en mængde hverdagsord indlånt fra skandinavisk op i de skriftlige kilder (Kastovsky 1992:326). Mere om den skandinaviske påvirkning af oldengelsk i afsnit 2.3.

2.2.2 De skandinaviske immigranter

'Landhunger' og muligheden for at handle er almindeligvis de to faktorer, som bliver anset for den mest sandsynlige katalysator for den skandinaviske ekspansion på De Britiske Øer frem for koloniale ambitioner, hvilket Jesch (2015:72) ikke anser som en mulig baggrund for koloniseringen, når man har at gøre med en kultur som den skandinaviske, der på det tidspunkt ikke havde noget udviklet koncept for en stat. Så eftersom handel ikke i sig selv har ført til faste bosættelser – i hvilket tilfælde hendes betegnelse af den skandinaviske ekspansion som en 'diaspora' ikke ville være et passende term – så anser hun i stedet behovet for landområder som værende en mulig katalysator for de skandinaviske diasporiske bosættelser.

Vikingerne indtægter stammede både fra ærlig handel og fra udplyndring og udbytning – sidstnævnte fx i form af pengeafpresning og løsesummer for at skåne menneskeliv eller afstå fra at plyndre. Nogle af de løsesummer, som krønikerne rapporterer om, er så enorme, at det er svært at tro på, at det kan være sandt (Kisbye 1982:125). Fx forlangte Knud den Store efter sigende en danegæld på 72.000 pund i sølv samt 10.500 pund alene for London omkring år 1017 (Kisbye 1982:35) – penge som den engelske konge skaffede ved at hæve skatter og afgifter og sælge stykker af kronens jord, bl.a. til vikingerne, hvilket Kisbye (1982:125) mener er forklaringen på, hvorfor der er så mange danske navne på jordejere uden for Danelagen i det sydlige England.

I Den Angelsaksiske Krønike får vi både i notatet fra 876 (fra Northumbria) og 880 (fra East Anglia) at vide, at vikingerne kom i besiddelse af engelske jordområder og fordelte dem imellem sig, men flere detaljer får man faktisk ikke rigtig ud af Den Angelsaksiske Krønike – hvor mange mennesker drejede det sig for eksempel om? Ældre forskning var ikke så kritisk over for de gamle kilder og tog fx deres udsagn om vikingehære af enorme dimensioner for gode varer, fordi det understøttede de faktiske beviser: mængden af skandinaviske sted- og personnavne, antallet af frie bønder i Domesday Book og den sproglige påvirkning (både inden for grammatisk struktur og låneord) – alt sammen noget som man ikke mente kunne lade sig gøre uden et skandinavisk befolkningsgrundlag af en betydelig størrelse. Kisbye (1982:127) kalder det 'krøniketale' og siger, at "[d]isse store og runde tal betyder blot 'mange, en forfærdelig masse'".

På det konkrete spørgsmål, om hvor mange mennesker det krævede at påvirke De Britiske Øer så kraftigt, som det skete i tilfældet med de skandinaviske tilflyttere, har flere tidlige forskere skudt på omkring 50.000 kolonister i alt (Kisbye 1982:127). I det hele taget har der været meget forskellige syn på størrelsen af vikingehærene. Nogle historikere har

argumenteret for, at det må dreje sig om få mænd og få både, og at krønikernes tal er overdrivelser, mens andre mener, at overensstemmelsen mellem kilderne i de forskellige lande, som oplevede angreb (Frankeriget, England og Irland), beviser, at må der være mere end et gran af sandhed i dem.

Specifikt er Sawyer (1971/1978) med sine mange kontroversielle idéer uenig med de fleste ud fra deisen, at "the Scandinavian activity of the Viking period is not so much inexplicable as misunderstood." (Sawyer 1971:V). Han anerkender godt nok den skandinaviske indflydelse på stednavne i England, men mener, at ud over deres bosættelser og deres indflydelse på det oldengelske sprog og deraf på navne og nogle termer inden for lov og administration, så har skandinaverne ikke umiddelbart sat sig noget mærkbart spor på England. Størstedelen af de tegn, som folk peger på som tydelige tegn på den skandinaviske indflydelse, er enten tvivlsomme eller direkte falske, argumenterer Sawyer (1978:173) og mener ikke, at den lingvistiske påvirkning alene kan stå som bevis for tilstedeværelsen af en dansk massemigration i det 9. århundrede. Ligeledes ser han heller ingen tegn på en sekundær migration noget sted. I stedet mener han, at den bedste rekonstruktion af den danske kolonisering af England ville være at gå ud fra, at danskerne, som bosatte sig mellem 876 og 880, slog sig ned i allerede eksisterende britiske byer som fx Lincoln, York, Nottingham, Derby og Cambridge og gjorde dem til deres hovedsæder og herefter overtog styringen af byer, som allerede længe havde været beboet af briterne selv. Helt sikkert, mener Sawyer (1978:173), var skandinaverne i hvert fald en minoritet i de områder, hvor de slog sig ned – om end en dominerende minoritet. Sawyer (1971/1978) ser således inden grund til, at den lingvistiske skandinaviske indflydelse på det oldengelske ordforråd på nogen måde behøver at reflektere størrelsen på den skandinaviske bosættelse, kun bosætternes magt. I tråd med det mener han heller ikke, at en erobrende vikingehær har behøvet at være særlig stor – blot 300–1000 mænd vil have været nok.

Også Fellows Jensen (1968:V) har været inddraget i debatten om densiteten af de skandinaviske bosættelser i England, men det store antal og variationen af personnavne (som hun på det tidspunkt arbejdede med i sin doktorafhandling) påvirkede hende "to accept Kenneth Cameron's assessment of the settlement as the result of migration from Scandinavia rather than Peter Sawyer's theory of a small initial settlement and expansion by a mixed Anglo-Scandinavian population in the course of the tenth and eleventh centuries." (Fellows Jensen 1972:V)

Sawyer (1971/1978) står altså ret alene med sine synspunkter på den skandinaviske bosættelse på De Britiske Øer. Også Kastovsky (1992:323) mener, at idéen om, at resterne af *se mycel hæþen here* ('den store hedenske hær'), som ifølge Den Angelsaksiske Krønike ramte De Britiske Øers kyster i 860 (Kastovsky 1992:322) og originalt ikke bestod af mere end 1000 mand, alene skulle have været ansvarlig for ikke kun over 2000 skandinaviske stednavne, men også den betydelige mængde låneord fra skandinavisk til oldengelsk, er tvivlsom. Faktisk mener Kastovsky (1992:322), at den direkte sammenhæng mellem den originale skandinaviske bosættelse og de stednavne, hvis første belæg er 150-200 år yngre end bosættelsen, kan afvises, med henvisning til, at stednavnene potentielt kan skyldes senere kolonisering, lingvistisk påvirkning af den indfødte engelske befolkning eller måske et skift i navnemoden.

I sidste ende konkluderer han dog ligesom bl.a. Fellows Jensen (1972), på baggrund af dennes undersøgelser af mønstrene i distributionen af et stort antal stednavne inklusive deres geografiske og topografiske beliggenhed, at det er mest sandsynligt, at et stort antal bosættere kom som kolonister og bosatte sig i det land, der nu en gang ikke var befolket af

englændere. Denne teori kan ydermere understøttes af mængden og typen af de skandinaviske låneord i oldengelsk (mere om dem i afsnit 2.3.1.1). For på trods af at indlåneene stemmer overens med idéen om, at skandinavisk tilhørsforhold i Danelagen har været lig med social overlegenhed og højere status, så kan typen og antallet af låneord i middelengelsk kun forklares ved at gå ud fra, at der har eksisteret et samfund, hvor begge sprog har bidraget til social og kulturel lighed. Det vil sige, at der ud over et mindre aristokrati må have været tale om en større, muligvis sekundær, gruppe danske immigranter, som har levet side om side med den indfødte befolkning (Kastovsky 1992:324).

Som et led i diskussionen om størrelsen af vikingehærene og mængden af skandinaviske immigranter, er det også relevant at se på de store nederlag, som den frankiske befolkning led til vikingehærene, og hvilke enorme summer de måtte af med for at betale sig til fred. Tilsvarende overvandt vikingerne tre ud af fire – og næsten alle fire – af de engelske kongedømmer i slutningen af det 9. århundrede. Under anden bølge af vikingetogter mod De Britiske Øer måtte man også her af med enorme summer for at få fred, om end den var kortvarig, og i sidste ende kom store dele af De Britiske Øer under dansk herredømme i mere end én generation (Williams 2008:195). I sidste ende mener Williams (2008:196), at det kan være svært at se, hvordan vikingerne skulle have formået at udføre nogen af de bedrifter, hvis de havde været så militært underlegne og få i antal, som fx Sawyer (1971/1978) hævder, og i dag anses det da også for mere sandsynligt, at de faktiske antal befinder sig et sted midt imellem tidligere tiders forslag – fra et par hundrede til et par tusinde (Kisbye 1982:127, Kastovsky 1992:324).

2.2.2.1 Kønsfordelingen blandt de skandinaviske immigranter

Men hvem var de mennesker, som forlod deres skandinaviske hjemlande for at søge mod nye og fremmede kyster for at skabe sig et nyt hjem og måske aldrig se det gamle igen? Når man læser de historiske kilder og ser på det billede, som den skandinaviske ekspansion har skabt, så er det et meget maskulint billede, som de skandinaviske immigranter har efterladt sig. Men hvis man vil forstå, hvordan de skandinaviske vikingetidsbosættelser på De Britiske Øer fungerede, er man også nødt til at se på kønsfordelingen blandt tilflytterne, og hvilken betydning den havde i de nye bosættelser. Kernen i kønsspørgsmålet set i lyset af de skandinaviske bosættelser er forskellen mellem mand og kvinde, hvordan denne forskel viser sig i de bevarede kilder til perioden, og hvad det fortæller os (Jesch 2015:87).

Hele baggrunden for, at en succesfuld immigration og nye og vedvarende bosættelser er mulige, er, at der nødvendigvis må have været en form for kontinuitet – ikke kun samfundsmæssig, men også lingvistisk og kulturel, og det fordrer, at kvinderne i de skandinaviske bosættelser hverken er blevet udvist, udryddet eller ignoreret som medlemmer af samfundet. Tidligere tiders historieskrivning har ifølge Jesch (2015:87) haft et ret ensidigt fokus på mænd, og især vikinger er hovedsageligt blevet defineret ud fra deres maskuline rolle som pirat, røver, søfarer, kriger og handelsmand (Jesch 2015:87). Men den proces, som en immigration som den skandinaviske til De Britiske Øer sætter i gang, kan skabe forskydninger i de eksisterende sociale arrangementer i samfundet og medføre ændringer i kønsrollerne.

Dette ensidige fokus på den maskuline del af vikingernes verden, og især på vikingerne selv, gør, at der stadig mangler undersøgelser på området. Hvem var det fx, som rejste fra sit fædreland og var med til at bosætte sig i det nye land, var der en ligelig fordeling mellem mænd og kvinder blandt de skandinaviske immigranter, og hvilken rolle spillede køn, social status og alder i det hele taget, spørger Jesch (2015:88) og pointerer, at en forudsætning for

overlevelsen af de skandinaviske immigranternes bosættelser på De Britiske Øer i mere end en enkelt generation var tilstedeværelsen af kvinder i den fødedygtige alder.

I tilfælde som dette, hvor migrationen gik til et allerede beboet land, er spørgsmålet om, hvorvidt kvinder i den fødedygtige alder var livsnødvendige, lidt mere kompliceret, eftersom de immigrerende kvinder ikke partout var nødvendige for at sikre fremtidige generationer, hvis der var indfødte kvinder, som kunne træde i deres sted. Men lige meget hvad er det interessante spørgsmål ifølge Jesch (2015:88), hvem disse kvinder var, som sikrede de fremtidige generationer i de skandinaviske bosættelser, hvor de kom fra, og hvad deres forhold var til de mandlige immigranter og til samfundet i deres hjemlande. Hun underkender dermed ikke vigtigheden af at tage begge køn og deres relation i betragtning, men hun understreger samtidig, hvor vigtigt det er at huske på, at det er kvindernes deltagelse, som har betydet, at vikingetiden ikke udelukkende blev et militært og økonomisk fænomen.

Nøglen til at forstå vikingetiden og de skandinaviske bosættelser ligger altså ifølge Jesch (2015:88) i den rolle, som kvinderne og familien indtog: "Thus, while it is important to consider both genders in relation to each other, it is also important to remember that, without the participation of women, the Viking Age would have remained a military and economic phenomenon, whereas the key to understanding the Viking diaspora is precisely in the role of women and the family." (Jesch 2015:88). For hvis immigrationen fra Skandinavien til De Britiske Øer udelukkende havde bestået af mænd, som derefter giftede sig med indfødte britiske kvinder, så er der stor chance for, at det skandinaviske sprog havde været forsvundet i løbet af få generationer, fordi kvinden i familien havde et andet modersmål, som hun gav videre til sine børn, som hun sandsynligvis havde hovedansvaret for at passe.

Men gennemgående er de demografiske mønstre i vikingetiden og de efterfølgende århundreder stadig uklare, og at konkludere tilstedeværelsen af en høj kønsratio er at konkludere "based merely on the imbalance of numbers in imperfect sources", mener Jesch (2015:101). Hun påpeger, at de historiske kilder, der er bevaret til i dag, som kan fortælle os noget om kønsfordelingen, fx runeinskriptioner og håndskrifter, i særlig grad indeholder kollektive erindringer om individuelle personer, og muligheden for at blive mindet på måder som disse tilfaldt og blev i de fleste tilfælde favoriseret af mænd. "Women were underenumerated in life [...] and undercommemorated in death", siger Jesch (2015:101-102) og giver som mulige eksempler på det udsagn tidens arvelovgivning, simpel mangel på information eller det, at man havde en langt mere patriarkalsk tilgang til verden. Hun pointerer, at der bare ikke er nogen simpel korrelation mellem det antal kvinder, der bliver nævnt i disse partiske kilder, og det antal kvinder, som rent faktisk eksisterede på det givne tidspunkt (Jesch 2015:102).

Denne underrepræsentation af kvinder viser sig ikke kun i de skriftlige kilder, men også i forbindelse med vikingegravsætninger verden over, i skjaldedigtningen, i sagaerne og – særligt interessant for dette speciale – i de personnavne som indgår i stednavne. Men det mønster, som viser sig i disse kilder, om end konsekvent, kan ikke nødvendigvis associeres direkte til den demografiske fordeling. Mere sandsynligt kan det i stedet pege i retning af, at samfundet har været indrettet sådan, at kvinderne var væsentligt, men selvfølgelig ikke fuldstændigt, fraværende fra offentligheden. Kvinders rolle har været i det private liv, og det er ikke noget, som viser sig i de former for kilder, vi har – det kan nok bedst udledes fra, hvad Jesch (2015:102) kalder 'archaeology of domestic space', som i modsætning til fx runeinskriptioner ikke er bundet til bestemte individer, men til vikingetidens kvinder som helhed.

Tilstedeværelsen af skandinavisk på De Britiske Øer gennem flere generationer og omfanget af den sproglige påvirkning fra skandinavisk til oldengelsk (mere om det i de kommende afsnit) tyder altså på, at der ikke blot har været kontakt mellem Danelagen og Skandinavien fra 900-tallet og frem til tiden efter den endelige erobring under Knud den Store, men at der også har foregået en sekundær immigration, og denne må – til trods for at de historiske kilder ikke nævner dem med et ord – have bragt skandinaviske kvinder med sig, for uden dem er det vanskeligt at sandsynliggøre, hvordan det skandinaviske sprog kunne overleve helt frem til omkring år 1100 og måske længere endnu (Kisbye 1982:141).

2.3 Sprog på De Britiske Øer

2.3.1 Skandinavisk og oldengelsk – grene på den germanske sprogstamme

Oldengelsk og skandinavisk tilhører begge den germanske sprogstamme, som i hovedtræk adskiller sig fra de andre indoeuropæiske sprog gennem den germanske lydforskydning, fiksering af tryk på første stavelse af hvert ord, udviklingen af en 'svag' type verbum, som danner sin datidsform med et dentalt suffiks, og udviklingen af en anden eller 'svag' form af adjektiver. Ydermere skete der en sammensmeltning af *a* med *o*, og de indoeuropæiske syllabiske konsonanter *l*, *r*, *m* og *n* blev vokaliseret til *ul*, *ur*, *um* og *un*. En forsigtig datering kan placere udviklingen af disse forandringer til et sted mellem den kristne æra og bronzealderen i det område, der nu er det sydlige Skandinavien og det nordlige Tyskland (Townend 2002:20).

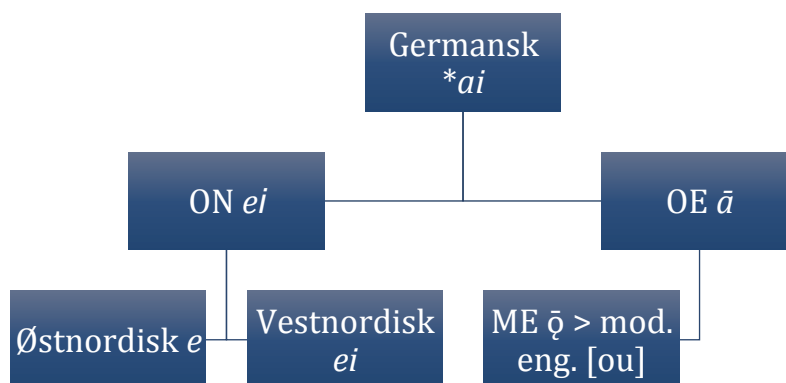
Hvis man ser bort fra forekomsten af germanske navne i tidlige klassiske skrifter, så findes der lingvistiske kilder til den germanske sprogstamme fra omkring det 3. årh. e.Kr. i form af runeinskriptioner med den ældre *futhark* fundet i det sydlige Skandinavien. Runeinskriptioner er oftest kortfattede og svære at tolke, men da sproget er overraskende ensartet, har det været muligt at sammenligne dem med andre skriftlige kilder fra samme periode. Det har altså været muligt at sammenholde tidlige nord- og østgermanske kilder og konstatere, at der er tale om to distinkte varianter af germansk (Townend 2002:21).

Nogle af de tidligste runeinskriptioner er fundet i Østjylland, tæt på det område, hvor det formodes at de angelsaksiske bosættere stammede fra, men derudover er det småt med skriftlige kilder med en tydelig geografisk placering fra denne periode. Det ville umiddelbart kvalificere dem som værende direkte forfædre til nogle af de vestgermanske dialekter, og det er en vigtig detalje i forsøget på at observere en løsrivelsesproces mellem de nord- og vestgermanske dialekter. Traditionelt har man ellers anset runeinskriptionernes sprog som urnordisk, eftersom de fleste inskriptioner også er fundet i Skandinavien, og der ikke er nogen tvivl om, at de er forgængere til de senere norrøne sprog. Efterkrigstidsundersøgelser har dog påvist, at der ikke er fundet nogen runeinskriptioner, hvis sprog ikke lige så vel kunne være en forgænger til de senere vestgermanske sprog, og der er derfor efterhånden enighed om, at man kan tale om en fælles nordvestgermansk dialektgruppe. Det betyder selvfølgelig ikke, at alle de nordvestgermanske talere kom fra de skandinaviske områder, som inskriptionerne er fundet i, men derimod at den germanske sprogstamme spredte sig over et stort område, inden for hvilket der fandtes dialektale variationer (Townend 2002:22).

Derfor er der også mange ord på de germanske sprog, som er næsten identiske, uden at der er tale om indlån, men i stedet om en fællesgermansk arv som viser, at ordene stammer fra et fælles modersprog. Derfor er overfladisk lighed ikke et kriterium, man kan benytte, når man leder efter skandinaviske indlån i engelsk. Den eneste helt sikre måde, hvorpå man kan fastslå, om der er tale om et skandinavisk indlånsord, er ifølge Kisbye (1982:37) det lydige aspekt. Dette synspunkt bakkes op af Gammeltoft (1992:3-4), som har identificeret fem

kriterier, der kan fastslå tilstedeværelsen af skandinaviske låneord i engelsk. Heraf klassificerer han det fonologiske og det morfologiske kriterium som næsten vandtætte, mens det semantiske kriterium ikke er 100% beviseligt, og det kvantitative og det dialektale kriterium er sandsynlige, men ikke beviselige.

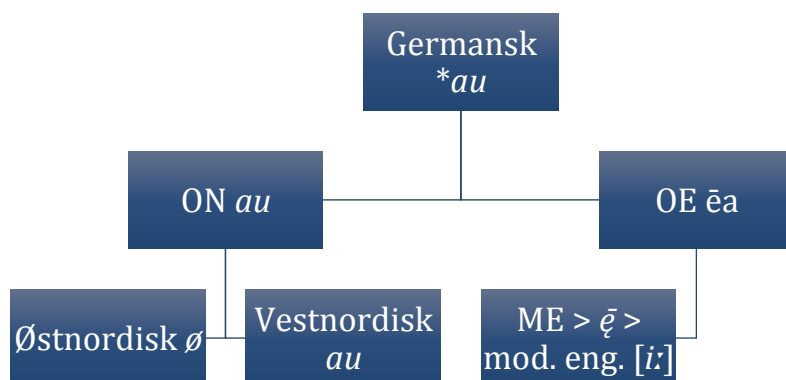
I løbet af århundrederne efter adskillelsen fra det fællesgermanske udspring, har de to sproggrupper nordgermansk (dansk, svensk, norsk, islandsk) og vestgermansk (engelsk, tysk, hollandsk, frisisk, flamsk) udviklet sig i forskellige retninger. Med to udvalgte vokallyde kan det bl.a. illustreres således, først Tabel 1 nedenfor:

Tabel 1: Udviklingen af Germansk *ai (Kisbye 1982:38).

Her kan man se udviklingen af germansk *ai i skandinavisk og oldengelsk, der fx kan illustreres med det germanske substantiv *stain 'sten', som er blevet til OE stān, der igen har ledt til ME stōn og moderne engelsk stone [ou]. Den udvikling kan man se i landsbynavnene Stanton, Stanfield og Stanley, hvis forled på grund af lydudviklingen tydeligt kan fastslås som oldengelske. Derimod viser den skandinaviske lydudvikling, at Stainton, Stainfield og Stainley har skandinaviske forled, da germansk *stain er bibeholdt nogenlunde uændret i ON stein (Kisbye 1982:38).

Tilsvarende kan lydudviklingen i Tabel 2 nedenfor illustreres med germansk *aus-to 'øst', der er fortsat nogenlunde uændret i skandinavisk som austr og hjælper til identifikationen af de skandinaviske forled i fx Austwick (YW) og Austby (YW). I oldengelsk blev *aus-to til OE ēast og ME ēst, som har resulteret i moderne engelsk east [i:] (Kisbye 1982:38). Det viser sig bl.a. i de oldengelske forled i Easthorpe (YN) og Eastburn (YW).

Tabel 2: Udviklingen af germansk *au (Kisbye 1982:38).

Ser man på konsonanterne, er der også hjælp at hente blandt en række lydudviklinger, som kan ses i Tabel 3 nedenfor, og som Kisbye (1982:40) bl.a. har fundet i praksis i stednavnene *Skipton* – *Shipton* m.fl.:

Germansk	OE	ON
sk	[ʃ]	sk
k	[tʃ]	k
Germansk	OE	OSc
g	j	g
w	w	Tabt foran bagtungevokaler (orm/worm, onsdag/Wednesday)

Tabel 3: Lydudviklinger for konsonanter i germanske sprog.

I et stednavnevidenskabeligt perspektiv betyder lydudviklingen for både vokaler og konsonanter ligesom for indlånsord, at det fonologiske kriterium, som beskrevet af Gammeltoft (1992:3-4), er det sikreste hjælpemiddel til at bestemme et navns skandinaviske oprindelse.

2.3.1.1 Sprogpåvirkninger i oldengelsk

I vikingetiden på De Britiske Øer var de lokales sprog oldengelsk, også kaldet angelsaksisk, som kan opdeles i dialekterne northumbrisk, mercisk (der tilsammen kaldes engelsk), vestsaksisk og kentisk (Kisbye 1982:43). Fra vikingetidens begyndelse og frem til Svend Tveskæg og Knud den Stores endelige erobring af hele England i starten af 1000-tallet var Wessex det politisk mest dominerende område i landet, og fordi det blev tilflugtssted for intellektuelle flygtninge fra de plyndrede klostre og lærdomssæder i Nordengland, blev det allerede under Alfred den Store et centrum for stort set al den litterære og kulturelle aktivitet på De Britiske Øer, og den lokale dialekt, vestsaksisk, endte som det litterære skriftsprog for hele landet. Det betyder, at vores kendskab til oldengelsk hovedsageligt stammer fra den vestsaksiske dialekt, som desværre også er den, der er mindst præget af skandinavisk, fordi Wessex så meget længere tid end de andre områder på De Britiske Øer holdt stand mod skandinaverne (Kisbye 1982:43).

Sproget i Danelagen har været dansk, engelsk eller en blanding af de to sprog, men da skandinaverne endnu ikke havde en kultur for litterær produktion, findes der ingen skriftlige kilder ud over et par enkelte runesten (Kisbye 1982:43). De eneste samtidige spor, der findes efter vikingerne på De Britiske Øer, er altså runeinskriptioner. Godt nok fik de danske erobrere slået mønter, men efter engelsk forbillede, så ifølge Kisbye (1982:46) "har møntherrerne vel næppe selv kunnet læse deres [egne] navne" på de tidligste vikingemønter. Derfor findes der heller ikke nogen fyldestgørende beskrivelse af det skandinaviske sprog i vikingetiden, men vi må gå ud fra, at det i sin grundlæggende struktur har ligget op ad de mere arkaiske typer af skandinavisk (Barnes 2008:275).

I England var den vestsaksiske skrifttradition universel for hele øen helt op til den franske erobring i 1066, hvor latin og fransk på effektiv vis overtog rollen, ved at erobrerne overtog landets skriftproducerende institutioner, nemlig kirken og administrationen. Det holdt ved i et par hundrede år, indtil engelsk efterhånden var blevet dagligsprog for alle – selv

de franske efterkommere, men nu blev den vestsaksiske skriftsprogsnorm erstattet af forfatterens egen dialekt (Kisbye 1982:43).

Først omkring år 1500 var der en dialekt, som adskilte sig fra de andre og begyndte udviklingen mod det engelske rigssprog, som det ser ud i dag, nemlig dialekten i hovedstadsområdet East Midlands. Det var ifølge Kisbye (1982:44) medvirkende til, at de skandinaviske låneord i engelsk dukkede op så lang tid efter højdepunktet i den danske bosættelsesperiode – det har nemlig ikke været muligt at konstatere ordenes eksistens, før de dukkede op på skrift, og i de gamle Danelagsområder opstod der ikke en egentlig litterær tradition før 1200-tallet, hvor man begyndte at skrive på sin egen dialekt.

Ifølge Kastovsky (1992:321) er der tale om omkring 150 ord, som er blevet identificeret som skandinaviske indlånsord – mange af dem tekniske termer fra gruppen af kulturord, som briterne selv manglede betegnelser for. Her var skandinavernes ordforråd til gengæld rigt varieret, fordi de var specialister inden for netop lov-, administrations- og krigs- og skibstekniske termer (Kisbye 1982:42, Kastovsky:1992:321). Fx blev *shilling* og *pund* erstattet af *øre* og *mark*, danske måleenheder som *oxgang* og *ploughland* blev indført, og et administrativt distrikt, der før hed et *hundred*, blev nu til et *wapentake* (OE *wæpen-tæc*) eller *bridging*, som blev styret af jarler og deres 12 lovmænd (ON *logmenn*) (Kastovsky 1992:324). Det er dog de færreste af disse ord, som har overlevet til i dag, fordi de typer af skibe og våben, som ordene betegner, gik ud af brug, samtidig med at den franske nomenklatur inden for rets- og administrationssystemet blev indført i stedet efter den normanniske erobring af England i 1066 (Kisbye 1982:42).

Fordi det blev de normanniske skrivere, som fik til opgave at omsætte det for dem fremmede oldengelske sprogs lyde til bogstaver, finder man hovedsageligt den store normanniske indflydelse på det engelske sprog inden for ordforråd og ortografi – derimod er det kun oldnordisk, hvis møde med oldengelsk har sat sig nævneværdige blivende spor i sproget på det grammatiske plan.

Statusmæssigt har de skandinaviske immigranternes sprog været af en anderledes støbning end det normanniske, på trods af at begge grupper ankom til De Britiske Øer som den overlegne befolkning, der fungerede som administratorer og lovgivere over for den indfødte lokalbefolkning. Til gengæld adskilte normannerne og skandinaverne sig fra hinanden ved, at normannerne repræsenterede noget fremmedartet og efterlignelsesværdigt, der bragte noget nyt ind i den engelske bondehverdag, mens skandinaverne – på trods af deres statusgivende titel som erobrere og indehavere af plyndringsgods – indrettede sig efter det eksisterende livsmønster, som i det store hele lignede det, de kendte hjemmefra (Kisbye 1982:138).

Kisbye (1982:138) sammenligner de to erobrende sprogs påvirkning af oldengelsk som en vertikal påvirkning (normannisk) i modsætning til en lateral (oldnordisk). Briternes møde med normannerne var et møde med en mere forfinet kultur, hvorfra låneordene bevægede sig i en strøm oppefra – fra de erobrende normannere – og nedefter til de socialt lavere stillede klasser – de indfødte, briterne – og den store mængde indlånsord fra fransk er et vidnesbyrd om, hvor meget nyt de undertvungne indfødte tog til sig fra den nye normanniske overklasse. I modsætning til denne ordforrådsmæssige trickle-down-effekt fra normannisk side skete strømmen af indlånsord fra skandinavisk til oldengelsk gennem omgang mellem to befolkningsgrupper, som socialt var langt mere ligestillede. I dette tilfælde er låneordene langt oftere nogle, som overlapper med det allerede eksisterende oldengelske ordforråd – altså ord for fænomener, som briterne kendte til og allerede havde betegnelser for. Og det kan

ifølge Kisbye (1982:138) "kun antyde lang tids påvirkning, perioder med tosprogethed, blandingssprog [og] gradvis assimilation."

De skandinaviske låneord i oldengelsk vidner ikke om noget aristokratisk udspring, men er derimod meget jordnære – i bogstaveligste forstand når det fx drejer sig om de talrige bebyggelses- og marknavne – og peger mod tilstedeværelsen af en ikke ubetydelig mængde af jævne bønder, som opdyrkede jorden. Lige meget om marknavnene direkte er givet af de skandinaviske indvandrere, eller der er tale om afsmitning, kan der ikke være tvivl om, at det ikke kan være sket gennem kontakt med en herskende klasse, for "[m]arknavne gives af dem, der dyrker jorden – herremanden har vel kun keret sig om afgifterne" (Kisbye 1982:137). Samtidig må de skandinaviske indvandreres sprog alligevel have haft en vis status, for at vi i dag kan se så store indlån og så stor afsmitning på det oldengelske sprog. Status er langt vigtigere end antal, mener Kisbye (1982:137) og henviser til angelsaksernes erobring af De Britiske Øer, hvor intet blev ladet tilbage til den indfødte keltiske befolkning. Af det udleder han, at der ikke havde været nogen chance for, at skandinavernes sprog skulle have efterladt sig nogen former for spor, hvis de selv udelukkende havde været en del af det britiske bondeproletariat – lige meget hvor overvældende en majoritet de så ellers havde været.

Langt størstedelen af de skandinaviske låneord optræder for første gang i middel-, nord- og østengelske håndskrifter så sent som i 1200-tallet – omkring 300 år efter de skandinaviske bosættelser begyndte (Kastovsky 1992:321). De indlånsord er af en langt mere dagligdags støbning end de tidlige tekniske termer, og mange af dem erstattede allerede eksisterende ord i oldengelsk. Sådanne indlån kan ifølge Kisbye (1982:42) kun komme ind i sproget på én måde – nemlig gennem relationer på tværs af de to befolkningsgrupper og deres sprog. Også inden for de grammatiske elementer var den skandinaviske indflydelse overvældende. Heraf må det vigtigste bidrag siges at være tredjepersonspronominernes pluralisformer *they*, *them* og *their* (ON *þeir*, *þeirra* og *þeim*), som fortrængte de gamle og langt mindre distinktive oldengelske former *hie*, *hiera* og *him* (Kisbye 1982:79).

Det er ikke muligt at fastslå, om de indlånte skandinaviske ord, som dukker op i de skriftlige kilder i løbet af 1200-tallet, har været en del af det talte sprog inden da, men Kastovsky (1992:326) mener, at det er sandsynligt. Én grund er uden tvivl, som nævnt, manglen på skriftlige kilder fra Danelagen før 1200–1250 samt den vestsaksiske dialekts dominans som standard, når det gjaldt det skrevne ord. Dialekten fastholdt som sagt denne dominans indtil det 12. årh. (Kastovsky 1992:326-327), men alligevel konkluderer Kastovsky (1992:321), at var det den oldengelske sprogperiode, som lå til grund for den ekstralingvistiske situation, der muliggjorde indlån i en sådan skala, som vi ser fra skandinavisk til oldengelsk. Også selvom resultaterne af processen først træder tydeligt frem i middelengelsk.

2.3.1.2 Gensidig forståelse mellem skandinavisk og oldengelsk

Ud over indlån af begreber og genstande, som ikke allerede fandtes i oldengelsk – som nævnt fx oldnordiske lov-, administrations-, krigs- og skibstekniske termer – og et overlappende indlån i ordforrådet af allerede eksisterende termer på oldengelsk, er det altså de grammatiske indlån fra oldnordisk til oldengelsk (pronominer, hjælpeverber, præpositioner, konjunktioner), som tyder på, at der har eksisteret en form for fusionsprog i Danelagsområdet talt af en befolkningsgruppe, hvis identitet i hvert fald for en stund må have været at betegne som anglo-nordisk. Når sprog kommer i kontakt med hinanden, vil der som hovedregel ske en udveksling af ord og vendinger – generelt fra det erobrende sprog til det erobrede, fordi det er det erobrende folks sprog og kultur, som er den overlegne, og det giver dem gennemslagskraft (Kisbye 1982:138).

Umiddelbart tyder størrelsen af den sproglige påvirkning på oldengelsk fra oldnordisk på, at indflydelsen må være kommet fra et massivt skandinavisk befolkningselement, der ifølge Kisbye (1982:136) har levet side om side med den lokale befolkning, hvor de har dyrket jorden og gradvist gennem årene er blevet assimileret. Men før assimilation kunne blive en mulighed må der uundgåeligt have været en periode med tosprogethed eller en form for blandingssprog, en slags Danelagsdialekt. Som tegn på dette opremser Kisbye (1982:136) bl.a. låneordenes overlappning med det engelske ordforråd, den grammatiske, lydlige og semantiske påvirkning af engelsk, skandinaviseringerne, dvs. den lydlige påvirkning af engelske stednavne, mængden af skandinaviske marknavne og de forskellige epigrafiske vidnesbyrd. Og en af forudsætningerne for, at det overhovedet var muligt for det oldengelske og det skandinaviske sprog at nærme sig hinanden på denne måde i en form for anglo-skandinavisk blandingssprog, hvor der ikke bare indgik låneord, men også grammatiske elementer fra skandinavisk til engelsk, var, at de i nogen grad har været indbyrdes forståelige, for "[e]t sprog optager nok ord, men ikke grammatik, fra hvad der føles som et fremmedsprog" (Kisbye 1982:138).

Desværre er det svært at nå til en nogenlunde sikker konklusion på, hvor tæt de to sprog egentlig lå på hinanden, for der findes hverken nogen historiske eller litterære kilder, som i dette spørgsmål helt er til at stole på – sagaerne fortæller fx både, at befolkningerne forstod hinanden, at de talte samme sprog, og at de slet ikke forstod hinanden, og beretningerne i de historiske kilder er tilsvarende forvirrende og modstridende. I stedet må man skele til sprogene selv for at forsøge at finde et svar, og på grund af både de lydlige og grammatiske korrespondancer mellem skandinavisk og oldengelsk (som nævnt) er der her ifølge Kisbye (1982:139) trods alt nogenlunde enighed blandt sprogforskere om, at skandinavisk og oldengelsk i denne periode har ligget så tæt på hinanden, at der må have været tale om en form for indbyrdes forståelighed – blandt nogle af de oldengelske dialekter i Danelagen sandsynligvis endda en høj grad af gensidig forståelse. I begyndelsen af den skandinaviske bosættelse på De Britiske Øer, hvor oldengelsk endnu ikke var blevet udsat for den massive påvirkning fra fransk, som kom med den normanniske erobring, og hvor dansk endnu var uberørt af nedertysk, er det sandsynligt, at briterne, hvis sprog på dette tidspunkt stadig var rent germansk, blot har opfattet skandinavisk som en anden dialekt frem for et reelt fremmedsprog. Hvis der er sandhed i denne opfattelse, ville det også forklare den skandinaviske grammatiske indflydelse på engelsk som en dialektpåvirkning frem for et fremmedsprogindlån (Kisbye 1982:139).

Men mere end blot gensidig forståelse mellem to nærtbeslægtede dialekter argumenterer Kisbye (1982:139) for, at der i Danelagen må have eksisteret en form for anglo-nordisk blandingssprog, som man endnu kan se spor efter omkring år 1100 (Kisbye 1982:140). De grammatiske forandringer i sprogets struktur, som oldengelsk gennemgik i løbet af den skandinaviske bosættelsesperiode, startede netop i Danelagen og bevægede sig herfra ud til de øvrige dialekter i landet i løbet af de følgende 200 år (først her nåede trækkene helt ned til de sydlige dialekter). Kisbye (1982:139) forklarer denne proces med, at det må have været naturligt for de skandinaviske bosættere, at de i en situation, hvor der har eksisteret en nær sproglig fusion mellem deres eget og de lokales sprog, har taget de elementer til sig, som har været forståelige for dem – særligt på det leksikalske plan – og enten harmoniseret eller elimineret de elementer, som var fremmede for dem – særligt på det grammatiske plan.

Kisbyes (1982:138-140) diskussion af skandinaviske indlån i oldengelsk og muligheden for gensidig forståelse mellem de to sprog vender hele tiden tilbage til diskussionen mellem

minimister og maksimister angående spørgsmålet om størrelsen på den skandinaviske udvandring. Han mener nemlig, at "hvad enten vi skal se nordisk som en primær eller kun som en forstærkende faktor i denne udvikling [af det oldengelske sprog], er der tale om en indflydelse af så enorme dimensioner, at vi er berettigede til tilbageslutninger om vægten af det befolkningselement, der står bag den" (Kisbye 1982:139). Selv mener Kisbye (1982:140), at den skandinaviske påvirkning af det oldengelske sprog er det, som ligger mest i vejen for det minimalistiske synspunkt: At de skandinaviske immigranter har været fåtallige, og at de få, som var til stede, har påvirket sproget så massivt, fordi de udgjorde en social overklasse med et statusgivende sprog. Som bevis for dette argument henvises til lignende stærke sproglige påvirkninger, som er gået fra aristokratiske minoriteter til den lokale befolkning som fx arabisk i Egypten eller latin i Frankrig. Den gensidige forståelse mellem skandinavisk og oldengelsk gør dog, at analogien ikke holder, når det kommer til situationen på De Britiske Øer, mener Kisbye (1982:140), fordi den indbyrdes forståelighed har betydet, at immigranterne og de indfødte har kunnet kommunikere uden at behøve at lære modpartens sprog fra bunden. Ydermere er der ikke nogen sproglige beviser for, at skandinaverne nogensinde har udgjort en samlet overklasse på De Britiske Øer, forklarer Kisbye (1982:140), for som tidligere nævnt udgjorde de skandinaviske låneord i oldengelsk samt den betydelige mængde af skandinaviske bebyggelses- og marknavne nærmere et bevis for, at størstedelen af de skandinaviske immigranter har været en del af det britiske bondeproletariat, mens et mindre antal af immigranterne har haft en status, som kunne smitte af på det oldengelske sprog (Kisbye 1982:137).

Heller ikke i de skandinaviske bosættelser i Normandiet er der historisk hold i idéen om, at immigranterne skulle have udgjort en aristokratisk overklasse, for også her tyder fundet af skandinaviske marknavne i særligt de vestlige egne af Normandiet samt skandinaviske betegnelser for landbrugsredskaber i de lokale dialekter på, at de skandinaviske immigranter var aktive bønder. En forklaring på, at deres sprog uddøde i Normandiet i løbet af en enkelt generation, er ifølge Kisbye (1982:141) med stor sandsynlighed den sproglige isolation, som immigranterne befandt sig i blandt de lokale, hvis franske modersmål kommer af den romanske sprogstamme i modsætning til lokalbefolkningen på De Britiske Øer, hvis modersmål som sagt kommer fra den germanske sprogfamilie ligesom skandinavernes eget. I Normandiet har de altså været nødsaget til at lære det lokale sprog for at kunne kommunikere med de indfødte, og udfaldet var, at det efter 30 år kun var i nogle mindre enklaver i Bayeux, at man stadig kunne opleve skandinavisk i brug som almindeligt omgangssprog. Samme skæbne har det skandinaviske sprog lidt blandt andre bosættelser, hvor immigranterne har været en minoritet i sproglig isolation, fx i Rusland og de keltisktalende områder af De Britiske Øer, hvor gensidig sprogforståelse slet ikke har været en mulighed (Kisbye 1982:141)

2.3.1.3 De(t) skandinaviske sprogs overlevelse på De Britiske Øer

På trods af at antallet af overleverede tekster på et skandinavisk sprog, som med sikkerhed kan spores tilbage til vikingetiden, er relativt lille, så må sprog ifølge Jesch (2015:63) stadig have medvirket til at skabe en vis kontinuitet i de skandinaviske bosættelser rundt omkring i Europa. Desværre bliver sproget tit ikke medregnet, som en vigtig faktor, selvom det er en af de vigtigste kulturelle elementer, som skandinaverne har været fælles om, og som har bundet dem sammen på tværs af hjemlandet og bosættelserne i det fremmede. Immigranterne har taget deres sprog med sig til det nye hjem, og her har sproget levet videre i nye former gennem fortsat brug i de nye bosættelser, hvor befolkningen og dermed dens sprog enten er døet ud, som det skete i Grønland i løbet af det 15. årh., eller er blevet assimileret med de

lokale, som Jesch (2015:63) mener, at det sandsynligvis skete på De Britiske Øer omkring det 11. og 12. årh.

Og muligheden for assimilation mellem de to befolkningsgrupper og overlevelsen af det skandinaviske sprog på De Britiske Øer kommer netop også i forlængelse af diskussionen om muligheden for gensidig forståelse mellem talere af oldengelsk og skandinavisk. Kastovsky (1992:327) kalder det "a 'languages-in-contact' situation", når vi taler om Danelagen og dens indflydelse på det engelske sprogs historie – en situation, som ifølge Kastovsky (1992:327) bliver beskrevet med lidt for løse og udefinerede termer som fx 'anglamation of Scandinavian and English dialects', 'Sprachmischung', 'fusion' og 'intimate mingling'. Alligevel mener han, at det netop er denne form for lingvistisk situation – hvad end man kalder den – som var til stede mellem de to sprog, og som var ansvarlig for de massive ændringer, der skete i det engelske sprog i slutningen af den oldengelske og begyndelsen af den middelengelske periode. Ifølge Kastovsky (1992:327) er der ingen tvivl om, at Danelagen, og især Northumbrien, lingvistisk set var de mest progressive på De Britiske Øer, og det smittede af, for de ændringer, der opstod i sproget her, bredte sig gradvist til resten af landet. Ændringerne, der som tidligere gennemgået hovedsageligt var af morfologisk karakter, resulterede i en forenkling af det morfologiske system som fx tab af grammatisk køn og reduktion af bøjningsendelser (Kastovsky 1992:327).

Disse ændringer medfører et stort spørgsmål, nemlig: hvordan var denne indflydelse fra det ene sprog til det andet mulig? Det er selvfølgelig ikke muligt at besvare med sikkerhed, eftersom der er mangel på troværdige kilder til den lingvistiske situation i Danelagen omkring årene 900-1200, og han udleder da også, at "the degree of mutual intelligibility is a matter of dispute – and will have to remain so for lack of conclusive evidence" (Kastovsky 1992:328). Samtidig medgiver han, at indlån af den type, som man kan se mellem skandinavisk og oldengelsk, forudsætter, at der som tidligere nævnt har været enten en anseelig grad af gensidig forståelse til stede, en relativt udbredt tosprogethed og/eller en længere periode, hvor sprogene har sameksisteret (Kastovsky 1992:327-328). Han er lidt mere skeptisk i forhold til idéen om en nærmest problemfri gensidig forståelse end Kisbye (1982:139) og konkluderer, at eftersom det på dette tidspunkt var omkring 900 – og minimum 4-500 – år siden, at de to sprog var direkte naboer og sandsynligvis var gensidigt forståelige på samme måde som to nært relaterede dialekter fra det samme sprog, er det rimeligt at gå ud fra, at graden af gensidig forståelse på tidspunktet for den skandinaviske immigration er blevet relativt begrænset, uden dog at være helt forsvundet (Kastovsky 1992:329).

Som selvstændigt sprog mener Barnes (2008:278), at skandinavisk formentlig har overlevet på De Britiske Øer en del længere, end det gjorde i Normandiet og Rusland, hvor det sandsynligvis uddøde efter to-tre generationer uden at efterlade sig meget andet end nogle utydelige spor i de lokale sprog og i den lokale stednavnemasse. Grunden, mener han, er, at der i det 10. og 11. århundrede vedblev at komme nye immigranter til fra de skandinaviske hjemlande, som også har været medvirkende til den store indflydelse fra skandinavisk på oldengelsk i form af indlånsord, grammatisk påvirkning og særligt den store mængde skandinaviske stednavne i områder med høj densitet af skandinavisk bosættelse. Det er dog stadig uklart, hvor længe skandinavisk har overlevet "as a spoken idiom" (Barnes 2008:278) på De Britiske Øer, men blandt andet runeinskriptioner fra det nordvestlige England viser, at der har eksisteret en afvigende form for skandinavisk så sent som det 12. århundrede.

Kisbye (1982:141) mener, at grunden til, at skandinavisk overlevede som selvstændigt sprog så meget længere på De Britiske Øer i modsætning til nogen af de andre steder, hvor skandinaverne bosatte sig, netop skal findes i den store indflydelse, som skandinavisk havde

på oldengelsk. Det, at den lokale befolkning må have opfattet skandinavisk som en dialekt af deres eget sprog, gjorde, at immigranterne ikke behøvede at lære det lokale sprog for at kunne begå sig, og derfor havde deres eget sprog mulighed for at overleve så længe, at det nåede at efterlade sig stærke spor i oldengelsk. Den gensidige forståelse mellem oldengelsk og skandinavisk og den sekundære immigration er ifølge Kisbye (1982:141) altså hovedårsagerne til det skandinaviske sprogs overlevelse på De Britiske Øer

2.4 Den navneforskningsteoretiske baggrund

2.4.1 Opbygning af et stednavn

Stednavne hører til ordklassen *proprium* (Christensen & Kousgård Sørensen 1972:9), men adskiller sig fra andre arter af *proprier* ved at betegne et sted eller angive en (geografisk) lokalitet (Christensen & Kousgård Sørensen 1972:13). Inden for stednavne skelner man mellem *usammensatte navne* (*simplicia*), fx Thwaite² (YE) som udelukkende består af elementet ON *thveit*, 'rydning' (Dam 2015:137), og *sammensatte navne* (*komposita*), fx Barrowby (YW). Et sammensat stednavn består af *sammensætningsled* (forled eller efterled afhængigt af deres topiske forhold), fx består Barrowby (YW) af forleddet ON *berg*, 'bjerg' og efterleddet ON *by*, 'bebyggelse' (Dam 2015:65). Hvis stednavnet ikke indeholder eller er dannet til et andet stednavn, er der tale om et *formelt primært* navn, Wydale (YN), i modsætning til et *formelt sekundært* navn, som indeholder eller er dannet til et formelt primært navn, fx Newtondale (YN) som består af stednavnet *Newton* som forled og efterleddet ON *dalr*, 'sænkning i terrænet' (Dam 2015:186) (Christensen & Kousgård Sørensen 1972:17).

De fleste stednavne består således af sammensætningsled, hvor efterleddet betegner arten af den lokalitet, som navnet angiver, hvorfor det også kan kaldes *artsordet*. Derudover indgår der i stednavne med et artsbetegnende led også et sammensætningsled, et forled eller *bestemmelsesord*, som beskriver særlige forhold ved efterleddet, for eksempel udseende, beliggenhed eller ejerskab, Thornthorpe (YE) sammensat af det skandinaviske personnavn *Thorgrímr* og efterleddet ON *thorp*, 'udflytterbebyggelse' (Dam 2015:74) – navnet må altså have haft betydningen 'Thorgrims torp'. Denne klassifikation efter indholdsmæssige kriterier er en form for (sprogstrukturel) semantisk inddeling (Christensen & Kousgård Sørensen 1972:18-19).

Stednavne er ikke statiske størrelser, og derfor kan der opstå problemer, når man som fx i tilfældet med dette speciale forsøger at kategorisere de enkelte stednavne i forskellige opstillede grupper. Disse indplaceringsproblemer opstår ifølge Christensen & Kousgård Sørensen (1972:22) bl.a., fordi stednavne i løbet af deres levetid "ofte får et andet eller et forskudt (udvidet eller indskrænket) funktionsområde, end det de på navngivningstidspunktet havde" – fx kan et navn på en bakketop ende som navnet på den landsby, der bliver anlagt på toppen af bakken. Et andet indplaceringsproblem opstår, hvis opdelingerne af stednavnematerialet fra en begrebsmæssig synsvinkel er uhensigtsmæssige, når det kommer til at inndele navnestoffet i de opstillede grupper på en logisk angribelig måde efter en klart defineret terminologi (Christensen & Kousgård Sørensen 1972:22). Kategorierne for inddeling i dette speciale er klart defineret og brugt i praksis i stednavnekorpuset stillet til rådighed af Gillian Fellows Jensen. En gennemgang af hendes kategorier samt faktiske eksempler på hver enkelt følger i afsnit 3.

² Alle stednavne i dette afsnit er fra materialet og kan findes i bilag 1 efter forbogstav eller bilag 2 efter *riding* (YE, YN, YW).

2.4.2 Skandinaviske stednavnelementer i Danmark og Danelagen

Vikingetiden i Skandinavien er, i modsætning til på De Britiske Øer, en forhistorisk periode med et meget begrænset antal skriftlige kilder. Derfor har historikerne været nødsaget til at gå andre veje og ty til kildemateriale, hvoraf Brink (2008:57) mener, at det arkæologiske er det vigtigste, men at stednavne – især bebyggelsesnavne – er en skarp efterfølger. De tidlige navneforskere så stednavnene som en mulighed for at udvinde historisk information gennem nøje granskning og solid lingvistisk tolkning ud fra kendte sproghistoriske regler. Og det begrænsede antal historiske kilder fra de tidlige faser af skandinaviske bosættelse på De Britiske Øer gør netop, at vores viden om denne periode i stort omfang afhænger af tolkningen af stednavnematerialet (Fellows Jensen 1973:2).

I modsætning til de fleste andre sproglige kilder som fx breve og krøniker har stednavne den fordel, at de ikke er partiske. Til gengæld giver de lingvistiske enheder, som stednavne udgør, os ikke nødvendigvis hele den historiske sammenhæng – kun hints om den kontekst, som navnet opstod i, og det indebærer kun sjældent information om den person, som grundlagde navnet. Selvfølgelig er der en mængde tilfælde af stednavne, også i Danelagen, der indeholder et personnavn som sit første led, men det betyder ikke nødvendigvis, at det er den person, som opfandt navnet. Det kan lige så vel have været tilfældet, at en person har overtaget en gård og indsat sit eget navn som nyt forled for at markere ejerskiftet. Ligeledes kan der være tale om et skift inden for navnets sproglige tilhørsforhold i tilfælde, som ligner det foregående, hvor det ikke er beboerne selv, som har fundet på navnet til det sted, hvor de bor – man kan ikke nødvendigvis gå ud fra, at alle briter har boet et sted med et rent oldengelsk stednavn, og at alle skandinaver tilsvarende har boet et sted med et rent skandinavisk navn. Ligeledes kan man heller ikke regne med, at fx alle personer med skandinaviske navne har været af skandinavisk afstamning, faktisk findes der ifølge Fellows Jensen (1972:131) flere kendte tilfælde af britiske mænd med skandinaviske navne. I samme ombæring er det også værd at nævne de skandinaviserede navne og Grimston-hybridene, som i deres umiddelbare form kan se rent skandinaviske ud, men hvori der findes indikationer på, at disse former ikke er de originale (Fellows Jensen 1972:131).

Alligevel udgør stednavne, på trods af alle forbeholdene, et stort potentiale som socio- og kulturhistoriske kilder, fordi de kommer i så store mængder, de er "a mass material" (Brink 2008:57). Hvert eneste stednavn indeholder altså historisk information, som "can make the landscape 'speak' to us" (Brink 2008:57), hvis vi altså kan knække navnets sproglige kode. Når vi forstår et navns betydning, kan det være med til at give en stemme og tilføje en anden dimension til de ellers stumme arkæologiske kilder. "They become small narratives that can be used in retelling the history of an early landscape", konkluderer Brink (2008:57).

Et ufravigeligt krav til denne brug af stednavne som historiske kilder er, at de skal være daterede – et problem som ifølge Brink (2008:58) er blevet vendt og drejet i århundreder, før man er kommet til nogenlunde enighed om en kronologi for de skandinaviske bebyggelsesnavne. Bl.a. ved at se på, hvilke stednavne, ord og navnelementer der fandtes i Skandinavien i vikingetiden, og hvilke af dem som blev overført derfra og til De Britiske Øer – især til Danelagen, hvor man finder den stærkeste koncentration af skandinaviske navne i Lincolnshire, Leicestershire og North og East Yorkshire (Kisbye 1982:97). På den måde kan man læse ud fra det engelske stednavnemateriale, at bl.a. elementet *by* har været udbredt i vikingetidens Danmark, fordi det har indgået i mange navne af dansk oprindelse på De Britiske Øer. Derimod brillorer de danske efterled *lev*, *løse* og *hem* ved deres fravær på De Britiske Øer, hvilket sandsynligvis indikerer, at de i vikingetiden ikke længere var produktive og altså må være af ældre dato (Brink 2008:58). Tilsvarende viser forekomsten af stednavne

på De Britiske Øer på *-um*, at stednavne med denne endelse i Danmark kan dateres til vikingetiden (Kisbye 1982:98). Bemærk, at der her er tale om den latinskinspirerede dativ-pluralis-endelse, og ikke gruppen af danske *um*-navne som er afledt af *hem/heimr*. På den måde kan de skandinaviske stednavneelementer i de skandinaviske bosættelser på De Britiske Øer som sagt komme til at virke som et slags dateringsværktøj for de hjemlige stednavne.

Siden de skandinaviske navneelementer kom til De Britiske Øer med immigranterne, har de stednavne, som elementerne indgår i, forandret sig en del, og i nogle tilfælde kan det være svært at se igennem deres moderne engelske forklædning og ind til det skandinaviske ophav, som til gengæld bliver langt tydeligere, hvis man undersøger de ældre kilder til navnene (Kisbye 1982:97), fx Domesday Book. Forskellige elementer kan pege i retning af et stednavns oprindelse som skandinavisk, det er bl.a.:

- **Skandinaviske bøjningsformer:**

- ON genitiv singularis (*-ar*, findes i dag som *-er*)
 - Typiske for Lancashire, Westmorland, Cumberland og dele af Yorkshire.
- ON dativ pluralis (*-um*)
 - Forekommer i en del navne, der oprindeligt optrådte i forbindelse med en præposition, som markerede beliggenhed 'ved', der senere er forsvundet.
- ON genitiv *-s* (forbliver ustemt) svarende til OE *-es* (bliver stemt).

- **Skandinaviske stednavneelementer:**

- Typisk et skandinavisk personnavn eller skandinavisk ord + skandinavisk stednavneelement.

Også den moderne udtale af stednavne både i og uden for Skandinavien kan give ledetråde til bestemmelsen af et stednavns oprindelse, ligesom man kan finde ledetråde til vikingetiden og den skandinaviske migrationsproces i de moderne islandske og færøske sprog, der er direkte efterkommere af de sprog, som de skandinaviske immigranter havde med sig fra deres hjemlande. Men det er det nærmeste, vi kommer, eftersom der ikke er nogen direkte kilde til fortidens talte sprog. Derfor er vi hovedsageligt afhængige af de bevarede skriftlige kilder og fortolkningen af, hvor godt de skrevne repræsentationer fremstiller det faktiske talte sprog (Jesch 2015:12).

2.4.2.1 *by*

'Bebyggelse bestående af et større eller mindre antal gårde eller huse' (Dam 2015:65). Stednavne med efterleddet *by* findes kun inden for nuværende eller tidligere skandinaviske sprogområder, men her er de til gengæld også vældig udbredt – både i Norge, Sverige og Danmark samt de vikingetidige bosættelser Normandiet, Danelagen og i de nordatlantiske områder. Især i Danelagen findes der flere hundrede eksempler på denne navnetype (Dam 2015:66). Inden for det nuværende Danmarks grænser er det en sjældenhed at finde elementet *by* i kombination med et personnavn som forled, men i både Danelagen, Sydslesvig og i dele af Sverige er det en almindelig kombination. Men det er også en omdiskuteret kombination af elementer, *by* + personnavn, for bebyggelsesnavne, og mange teorier har været på bordet for at forklare kombinationens tilstedeværelse i særligt Syddanmark og Sydslesvig – bl.a. påvirkning fra Danelagen og fra den svenske erobring af Hedeby-området i 900-tallet. Men som konklusion på diskussionen har navneforsker Birte Hjorth Pedersen

konstateret, at selvom de personnavne, som indgår i kombination med *by*, hovedsageligt kendes fra vikingetiden og det danske område, så kan der ikke konstateres nogen påvirkning fra hverken Sverige eller Danelagen (Dam 2015:65). Af andre forledstyper forekommer *by*-navne i Danmark ofte i kombination med forled, som beskriver det omkringliggende landskab og en del har substantivet 'kirke' som forled (Dam 2015:65-66).

Som navnetype strækker *by*-navnene sig over en lang periode, og derfor er det svært at svare entydigt på, hvor gamle navnetypens bebyggelser generelt er. Navnetypens alder er yderligere svær at bedømme, da bebyggelsesstørrelse – som ellers ofte er et godt udgangspunkt for aldersbedømmelse – ikke varierer synderligt inden for *by*-navne, fordi navnetypen som udgangspunkt denoterer en bestemt størrelse på tidspunktet for navngivningen, nemlig en landsby. Til gengæld peger fundkoncentrationens klare relation til vikingetiden på, at en stor del af bebyggelserne med *by*-navne allerede eksisterede på et tidligt tidspunkt i vikingetiden. Samtidig viser forledstyperne og den store forekomst af *by*-navne i Danelagen, at mange af navnene er før-middelalderlige, mens de mange *by*-navne med 'kirke' som forled viser, at navnetypen har været anvendt i løbet af middelalderen. "Hovedparten er sikkert fra vikingetid eller før, men en del er først anlagt langt op i middelalderen", konkluderer Dam (2015:69).

2.4.2.2 *torp*

'Bebyggelse, udflyttet fra og i afhængighedsforhold til en ældre bebyggelse', 'udflytterbebyggelse' (Dam 2015:74). Over hele Norden finder man omkring 10.000 stednavne, hvor elementet *torp* indgår, men koncentrationen er højest i Danmark, omkring Oslofjorden og i den sydlige halvdel af Sverige samt i Normandiet og Danelagen. Sammenlignet med *by*-navnene har *torp*-bebyggelserne i Danelagen et sekundært præg – de er typisk mindre i størrelse, ligger mindre centralt og optræder sjældnere som kirkebyer. I Domesday Book finder man i alt 576 nordiske *torp*-navne, hvoraf kun halvdelen er oplistet og vurderet selvstændigt. Ifølge Dam (2015:75) er det usikkert, hvorvidt det skal tolkes sådan, at kun halvdelen af *torp*-bebyggelserne eksisterede ved matriklens tilblivelse i 1085-1086, eller om det er tilfældet, at de mindre bebyggelsers jorde er opført under de større bebyggelser.

Navnetypen forekommer ofte i en usammensat simplexform. I sammensat form forekommer den ofte i kombination med personnavne, som var almindelige i vikingetiden og den første del af middelalderen og yderlige en lille gruppe navne, som kom til efter kristendommens indførelse. Selvom hovedparten af *torp*-navnene ser ud til at stamme fra den sene vikingetid og den tidlige middelalder, og at Dam (2015:77) personligt mener, at *torp* som element primært var aktivt fra ca. 900–1200, så vil han samtidig ikke afvise muligheden for, at en mindre gruppe af navnetypen er en hel del ældre (jernalder eller tidlige vikingetid) og at en mindre gruppe er meget sen (tidlig moderne tid) (Dam 2015:76). I sidste ende peger tendenserne for *torp*-navnene på, at de kom senere til Danelagen end fx *by*-navnene (Dam 2015:75).

2.4.2.3 *dal*

'Større (oftest langstrakt) sænkning i terrænet, som (helt ell. delvis) omgives af højere terræn' (Dam 2015:186). Navnetypen forekommer ofte i kombination med dyre- og fuglebetegnende forled, plantebetegnelser og forled der betegner formen på dalen eller dens geografiske placering i forhold til verdenshjørnerne. *Dal*-navne forekommer også i et par tilfælde usammensat form. Denne type bebyggelsesnavne stammer hovedsageligt fra middelalderen, overvejende den senere del, og det placerer *dal*-navnene blandt de yngste navnetyper. Der

kan selvfølgelig være undtagelser, forklarer Dam (2015:187), men alligevel er langt størstedelen af *dal*-navnene langt yngre end *torp*-navnene.

2.4.2.4 *holm*

'Lille ø' (Dam 2015:172). Omkring en tiendedel af *holm*-navnene i Danmark er af den usammensatte type. I de sammensatte *holm*-navne er forleddene ofte naturbeskrivende, især forekommer de ofte i kombination med et træbetegnende forled og ydermere er vegetationsbeskrivende forled hyppige for *holm*-navnene (Dam 2015:172). Navnetypen kendes både fra det meste af Skandinavien samt Danelagen og Normandiet, hvor elementet indgår i marknavne og bebyggelsesnavne (Dam 2015:173). Selvom det ikke kan afvises, at der enkelte findes ældre bebyggelser med et *holm*-navn, så er navnetypens bebyggelser i overvejende grad samtidig med eller senere end *torp*-navnene (Dam 2015:174).

2.4.2.5 *tved*

'Sted hvor træer eller buske er skåret væk, rydning' (Dam 2015:137). Stednavne med efterledet *tved* forekommer ikke bare i størstedelen af Skandinavien, men også på både de nordatlantiske øer samt i Danelagen og Normandiet (Dam 2015:139). I Danmark forekommer navnetypen ofte i usammensatte bøjningsformer. I sammensatte former forekommer endelsen gerne i kombination med plantebetegnelser for mindre vækster, forled som beskriver det omkringliggende landskab, selve bebyggelsen eller dens opdyrkede areal. I flere tilfælde forekommer *tved* også i kombination med et personnavn. Forekomsterne i Danelagen samt fundkoncentrationen og forekomsten af et lille antal store bebyggelser med denne navnetype tyder på, at flere af *tved*-navnene må være opstået allerede i vikingetiden. Som samlet gruppe er *tved*-navnene senvikingetidige og middelalderlige og må have været samtidig med *torp*-navnene (Dam 2015:139).

2.5 Formål og hypoteser

Med dette speciale ønsker jeg at foretage en eksplorativ undersøgelse af bebyggelsesnavne med skandinaviske elementer i det nordengelske grevskab Yorkshire. Til det formål laver jeg statistik på et stednavnekorpus bestående af den førnævnte navnetype med specifikt fokus på de tidligste belæg for hver enkelt forekomst samt en kategorisering af variationen i typer af forled og efterled samt forleds- og efterledselementer baseret på Gillian Fellows Jensens tolkninger. Denne undersøgelse er altså en forlængelse af Gillian Fellows Jensens langvarige forskningsarbejde inden for den skandinaviske navnemasse på De Britiske Øer og i særdeleshed hendes tolkninger fra Yorkshireområdet udgivet under navnet 'Scandinavian Settlement Names in Yorkshire' (Fellows Jensen 1972), men med den ændring at jeg i dette speciale gennem en eksplorativ undersøgelse af navnestoffet foretager statistiske beregninger ud fra kategorierne i hendes allerede tolkede materiale, samt udelukkende ser på de stednavne, som indeholder minimum ét skandinavisk element.

Som nævnt i specialets indledning er de nordøstlige og østlige dele af England de områder, som mærkede mest til den skandinaviske kolonisering, så Yorkshire har været geografisk placeret lige der, hvor det hele skete, og en undersøgelse af dette områdes stednavne giver som gruppe derfor en særlig mulighed for at knække koden bag de fossilerede eksempler på en hinsides sprogbrug, som stednavnene udgør, og finde ind til et levende billede af de skandinaviske immigranternes indtryk af det nye land, de var kommet til, og hvilke sociale, kulturelle og landskabsmæssige træk, de særlig bed mærke i.

Jeg forventer derfor, baseret på Gillian Fellows Jensens forskellige kategorier af forleds- og efterledstyper og forleds- og efterledselementer, at kunne observere nogle særlige

tendenser inden for de skandinaviske immigranternes navnevalg i Yorkshire. Ud fra disse mulige tendenser forventer jeg også at finde en variation inden for hvilke kombinationer af navnetyper og -elementer, der oftest forekommer sammen samt en variation i antallet af skandinaviske navnetyper og -elementer over tid. Særligt håber jeg ved at se nærmere på og sammenligne kombinationer af navnelementer fra både oldengelsk og skandinavisk, at Yorkshires stednavne kan fortælle mere om forholdet mellem de indfødte briter og de skandinaviske immigranter, og at det er muligt at spore nogle tendenser blandt oldengelske og skandinaviske navnetyper og -elementer for sig, som kan gøre os klogere på navngivningstraditionen inden for de to sprog sammen og hver for sig.

Da formålet med dette speciale er at sige noget generelt om, hvad der karakteriserer stednavne, som indeholder ét eller flere skandinaviske elementer, og foretage nogle generaliseringer ud fra resultatet, er det vigtigt at være opmærksom på, at min undersøgelse bygger på et *sample* af stednavne med skandinaviske elementer, da jeg udelukkende baserer mine undersøgelser på stednavne af den pågældende type fra det engelske grevskab Yorkshire. Men baseret på størrelsen af stednavnekorpuset samt Gillian Fellows Jensen solide erfaring med tolkning af personnavne og stednavne ikke bare i Yorkshire, men også i andre områder af De Britiske Øer, mener jeg, at undersøgelsen er fuldt ud relevant, da de enkelte aspekter af *samplet* er fuldt ud kontrollerede, så vidt det er muligt med historiske kilder.

3. Metode

3.1 Stednavnematerialet

Dette speciale er udarbejdet gennem en eksplorativ undersøgelse af et stednavnemateriale, som lektor emeritus Gillian Fellows Jensen har indsamlet gennem mange års forskning i skandinaviske stednavne på De Britiske Øer – bl.a. stammer en stor del af materialet fra hendes undersøgelse fra 1972 af skandinaviske bosættelsesnavne i Yorkshire, 'Scandinavian Settlement Names in Yorkshire', i hvilken hun af praktiske årsager har begrænset sit materiale til stednavne, hvis første belæg findes i Domesday Book – en undersøgelse, som blev udarbejdet i 1086 og dækkede hele England, som på det tidspunkt var underlagt Vilhelm Erobreren. Ud over de praktiske årsager bag valget af Domesday Book som primær kilde til stednavne i Yorkshire, er det også en af de ældste skriftlige kilder til stednavne på De Britiske Øer og derfor også en af de mest samtidige kilder til de skandinaviske navnedannelser. Som kilde til tidlige stednavneformer og informationer om individuelle godser er Domesday Book uvurderlig, så længe man husker på, at materialet til den ikke blev indsamlet som en undersøgelse af bosættelser, men 1) som en optegnelse over mulige afkast fra landets godser, som skulle betales til godsejerne gennem udlejning/forpagtning, ydelser, tjenester og direkte udnyttelse, og 2) som en optegnelse over hvilke afgifter der tilkom kongen. På grund af formålet med indsamlingen, er de steder, der indgår i Domesday Book, oftest dem som havde pligt til at betale ydelser til kongen eller godsejeren (Fellows Jensen 1972:2), og derfor må man ifølge Fellows Jensen (1972:3) gå ud fra, at alle navnene tilhørte bosættelser med en skatteydende befolkning i 1065 (året før erobringen) eller som minimum i 1086 (året for Domesday Book-indsamlingen).

Fellows Jensens (1972) navnemateriale består både af stednavne i Yorkshire med rent skandinaviske elementer og af de engelske navne, som har været udsat for skandinavisk lingvistisk påvirkning før 1086. Fellows Jensen (1972) har inddelt dem i grupper efter

endelsestyper – først *bý* og *þorp* for sig og dernæst de resterende skandinaviske navne under en samlet gruppering: *Others*. Efterfølgende er der en gruppe med hybrider med endelsestypen *tūn* eller et skandinavisk eller skandinaviseret forled og til sidst de resterende hybrider og skandinaviserede navne.

Gennem senere forskning er der kommet andre stednavne til Fellows Jensens samling af stednavne fra Yorkshire, som jeg har fået tilgang til via Center for Navneforskning, og derfor er dette speciale udarbejdet ud fra en anden mængde stednavne af både ældre og yngre dato end Domesday Book-navnene fra Fellows Jensens (1972) originale undersøgelse.

3.1.2 Udvælgelse og inddeling af materialet

Fellows Jensens (1972) tilgængelige stednavnemateriale fra Yorkshire findes i Center for Navneforsknings arkiver, nærmere bestemt i en Access-database, hvor hvert navn har hver sin indgang, der så vidt muligt indeholder informationerne: *Id, Name, Region, County/Hundred, Record, Generic type, Specific type, Generic full, Generic element, Specific full, Specific element, X og Y* (koordinater), *Latitude/Longitude, Region code, Language code, National grid, Carucates* og *Stat*. Materialet fra Yorkshire består af i alt 1342 stednavne, som alle er inddelt i kategorier alt efter tolkningen af deres første og andet element. En samlet liste over alle de mulige kategorier i dette materiale kan ses i Tabel 4 nedenfor.

I henhold til specialets formål har jeg fravalgt navne, der udelukkende er tolket som oldengelsk i både første og andet element – det har jeg gjort i fuld overbevisning om, at både Fellows Jensens (1972) og EPNS's tolkninger er troværdige. I situationer, hvor der er uoverensstemmelse mellem tolkningerne, har jeg holdt mig til Fellows Jensen (1972) eller nyere forskning af Fellows Jensen, eftersom hendes arbejde bygger videre på hendes egne tidligere tolkninger samt på EPNS. Og da hendes tolkninger er af nyere dato end EPNS, mener jeg, at det må være sikkert at forvente, at de værste fejltolkninger med tiden må være blevet frasorteret.

Det vil sige, at ud af det tilgængelige materiale fra Yorkshires tre *ridings* på 1342 navne er 195 af navnene blevet udelukket fra denne undersøgelse, fordi de ifølge min forståelse af tolkningen enten har både et oldengelsk for- og efterled, har et forled af anden type end oldengelsk eller skandinavisk i kombination med et oldengelsk efterled eller er af typen, som ikke har noget specificerende forled, men kun et oldengelsk efterled. I sidste ende har jeg altså arbejdet ud fra et materiale bestående af 1147 navne, hvis afstamning enten helt eller delvist er tolket som skandinavisk. Af de 1147 navne er der 142, som har to forskellige tolkningsmuligheder. Af dem kan 20 navnes efterled tolkes som enten skandinavisk eller oldengelsk (fx *Scandinavian topographical* eller *Old English topographical*), mens forleddet kun har én tolkningsmulighed. De resterende 122 navne har forled med forskellige tolkningsmuligheder, mens efterleddet kun har én tolkningsmulighed. Heraf har 33 navne hver to skandinaviske tolkningsmuligheder (fx *Scandinavian appellative, artificial feature* eller *Scandinavian by-name*), og 9 navne har hver to oldengelske tolkningsmuligheder (fx *Old English appellative human-being* eller *Old English by-name*). 73 navne har to tolkningsmuligheder i samme kategori, men fra to forskellige sprog (fx *Scandinavian adjective* eller *Old English adjective*). De sidste syv navne har to forskellige tolkningsmuligheder på to forskellige sprog (fx *Continental Germanic personal name* eller *OE appellative topographical*). Navne, hvis forled har haft flere tolkningsmuligheder er blevet kategoriseret efter den af mulighederne, som blev listet forrest af tolkningsmulighederne under det pågældende stednavns indgang i Access-databasen.

Kategorinavnene er på engelsk, eftersom de er lavet af Gillian Fellows Jensen og i en engelsk stednavnekontekst, og jeg har for kontinuitetens skyld valgt at bibeholde dem sådan.

Ved at arbejde ud fra hendes kategoriseringer har jeg også valgt at kategorisere alt, der ser skandinavisk ud, som skandinavisk, og alt der ser engelsk ud som oldengelsk, og så fremdeles. Er et navn fx fra hendes side under forled kategoriseret som *Scandinavian adjective* og under efterled som *Scandinavian habitative*, men i kolonnen *Region* markeret som 'Y-HYB' (Yorkshire hybrid) så er navnet stadig blevet medregnet under de skandinaviske adjektiver med en habitativ endelse, fordi disse elementer jo netop har været til stede i navnet – mulig hybrid eller ej.

I forlængelse af denne inddragelse må jeg også nævne de 195 navne, der, som nævnt ovenfor, er blevet udelukket fra undersøgelsen. Ud fra min forståelse af Fellows Jensens (1972) tolkninger, indeholdt de pågældende stednavne ikke nogen skandinaviske elementer i deres bevarede form. Sandsynligvis har de været med i den originale undersøgelse af Yorkshires stednavne, fordi de har vist tegn på at have gennemgået en forandringsproces. Derfor har de været relevante for Fellows Jensen (1972), som har været interesseret i samtlige aspekter af skandinaviske og skandinaviserede stednavne, anglificerede skandinaviske stednavne og hybrider i Yorkshire, mens jeg med dette speciale udelukkende ser på stednavne, som i deres nuværende form indeholder ét skandinavisk element eller flere.

3.2 Fremgangsmåde

Af de 1147 navne har 164 et oldengelsk efterled af typen *Old English habitative* eller *Old English topographical*, og to stk. er tvivlstilfælde (*Old English topographical or Scandinavian topographical*). De resterende 983 navne i materialet har et skandinavisk efterled af typen *Scandinavian habitative* eller *Scandinavian topographical*, og 16 stk. er tvivlstilfælde (*Scandinavian topographical or Old English topographical*). Den procentvise fordeling af det samlede navnemateriale inden udeladelse er vist på Figur 1, afsnit 4.1. Ydermere er der tre tvivlstilfælde, hvor tolkningen af endelsestypen ikke passer ind i nogen af kategorierne. Alle tvivlstilfælde vil gennem undersøgelsen blive kategoriseret sammen og er kun specificeret i de figurer, som viser det af deres led, der er tvivl om. Men eftersom der er tale om så lille en del af materialet, vil jeg ikke uddybe dem nærmere. Blandt de 1147 tilbageblivende navne findes fem forskellige kombinationsmuligheder af forleds- og efterledselementer. Den procentvise fordeling af dem er vist på Figur 2, afsnit 4.1.

I alt er 133 endelselementer repræsenteret i materialet, fra én forekomst som det laveste og op til 263 som det højeste. Den procentvise fordeling af de 133 efterledselementer fordelt efter efterledstype vises på Figur 3, afsnit 4.2, og den procentvise fordeling af efterledstyper fordelt ud fra deres tolkning som enten oldengelske eller skandinaviske efterled vises på Figur 4, afsnit 4.2. Den samlede procentvise fordeling af efterledstypernes tilhørsforhold (enten oldengelsk eller skandinavisk) vises på Figur 5, afsnit 4.2. Eftersom der er så stor variation i antallet af forekomster af de 133 efterledselementer, har jeg udvalgt de seks hyppigst forekommende og behandlet dem særskilt fra de resterende 126 efterledselementer, som kun forekommer mellem 1 og 14 gange hver. Til sammenligning forekommer de hyppigste efterledselementer *by*, *dalr*, *holmr*, *tun*, *thorp* og *thveit* mellem 72 og 263 gange i materialet. Ud fra en interesse om at basere udregningerne på det størst mulige antal forekomster er det derfor først og fremmest de seks nævnte elementer hvis tendenser jeg vil se nærmere på i løbet af afsnit 4. I bilag 1 findes en liste over alle 1147 stednavne ordnet alfabetisk og i bilag 2 er de ordnet efter *riding*.

I faktiske tal indgår de seks hyppigste endelselementer tilsammen i 837 stednavne i materialet, mens de resterende 127 elementer tilsammen indgår i 310 af materialets

stednavne. Fordelingen af de seks hyppigste endelselementer vises på Figur 6 og Figur 7, afsnit 4.2.

Gruppen af forledselementer er langt mere varieret end endelselementerne, og er derfor blevet fordelt efter type ud fra Fellows Jensens (1972) tolkning og fordelt i hendes 24 kategorier samt en ekstra tilføjelse fra min side, *Secondary elliptic place-name*. De 25 kategorier kan ses i Tabel 4 nedenfor. Den procentvise fordeling af forledselementer kan ses opdelt i Figur 8, afsnit 4.3 og samlet i Figur 9, afsnit 4.3 – for overskuelighedens skyld er kategorierne af appellativer her behandlet som en samlet gruppe med oldengelsk og skandinavisk for sig, mens appellativernes underkategorier er behandlet for sig selv i Figur 10 og Figur 11, afsnit 4.3.

Kategori	Eksempel
Celtic personal name	<i>Douthwaite Hall (Dubhán + thveit)</i>
Continental Germanic personal name	<i>Arnodestorp (Arnold + thorp)</i>
French element	<i>Chapelthorpe (chapel + thorp)</i>
Old English adjective	<i>Eastby (east + by)</i>
Old English appellative, artificial feature	<i>Swinithwaite (sviðningr + thveit)</i>
Old English appellative, bird or animal	<i>Fisholme (fisc + holmr)</i>
Old English appellative, human-being	<i>Denaby (Dene + by)</i>
Old English appellative topographical	<i>Handale (hán + dalr)</i>
Old English appellative, vegetation	<i>Woodkirk (wudu + kirkja)</i>
Old English by-name	<i>Pensthorpe (Penning + thorp)</i>
Old English compound personal name	<i>Hibaldestoft (Hygebald + toft)</i>
Old English hypochoristic personal name	<i>Givendale (gydhlinga* + dalr)</i>
River name	<i>Lune Dale (Lune + dalr)</i>
Scandinavian adjective	<i>Deepdale (djúpr + dalr)</i>
Scandinavian appellative, artificial feature	<i>Kirkstall (kirkja + stall)</i>
Scandinavian appellative, bird or animal	<i>Langthorpe (lamb + thorp)</i>
Scandinavian appellative, human-being	<i>Conisbrough (konungr + burh)</i>
Scandinavian appellative, topographical	<i>Barrowby (berg + by)</i>
Scandinavian appellative, vegetation	<i>Scorborough (skógr + búdh)</i>
Scandinavian by-name	<i>Eldwick (Helgi + wíc)</i>
Scandinavian compound personal name	<i>Arkleside (Arnkell + sætr)</i>
Scandinavian hypochoristic personal name	<i>Inglethwaite (Ingulfr + thveit)</i>
Secondary elliptic place-name	<i>Cutworthesby (Cudworth + by)</i>
Specific lacking	<i>Briscoe (birkaskógr)</i>
Very obscure	<i>Hashundebi (? + by)</i>

Tabel 4: De 25 kategorier af forledstyper og tilhørende eksempler.

I håb om at afdække hvorvidt de sprogligt sammensatte stednavne i dette materiale har en tendens til at knytte sig til bestemte ledtyper – om fx oldengelske forled knytter sig særligt til nogle bestemte skandinaviske efterled og omvendt, samt om der er særlige efterledspræferencer for de forskellige forledstyper inden for hver sproggruppe – viser Tabel 5, afsnit 4.3 de tre hyppigst forekommende forledstyper for hvert af de seks hyppigste efterledselementer i dette materiale.

For at skabe et generelt overblik over, hvor i området de ældste navne findes, har jeg kategoriseret alle navne i materialet efter årstallet for deres første belæg, og dernæst efter i hvilket *riding* de findes. Størstedelen af navnene stammer fra optegnelserne i Domesday Book. I Fellows Jensens (1972) materiale, hvor årstallet for hvert navns første belæg er noteret under 'Record', er disse noteret med forkortelsen DB. Det er i denne undersøgelse ændret til det specifikke år, hvor indsamlingen til Domesday Book begyndte, 1086, for at lette sorteringen i Excel, hvor alle navne er blevet behandlet. I Figur 12, afsnit 4.4 kan man se den procentvise fordeling af stednavne i dette materiale, hvis første belæg stammer fra Domesday Book i modsætning til de stednavne i dette materiale, hvis første belæg stammer fra andre kilder end Domesday Book.

Ikke alle stednavne i Fellows Jensens (1972) materiale er forsynet med et præcist årstal for første belæg, i disse tilfælde er belægget blevet kategoriseret under det pågældende århundrede, fx er både tidsangivelserne '11' og '11..' kategoriseret som 1100–1199, mens et cirkatal som fx '1230c' slet og ret er blevet kategoriseret som '1230', eftersom jeg i sidste ende alligevel har set på navnenes belæg samlet i århundreder frem for det enkelte årstal specifikt. Ud fra muligheden om at se en forskel i navne fra før og efter erobringen af De Britiske Øer er de tre navne, som er løst benævnt 'Pre Conquering', samt alle navne med første belæg før 1066 i en kategori for sig, mens navne fra Domesday Book og frem til 1099 udgør resten af århundredet. Jeg har altså behandlet navnematerialets alder i kategorierne *Før 1066*, *1066–1099*, *1100–1199*, *1200–1299*, *1300–1399*, *1400–1499*, *1500–1599* og *1600–1699*.

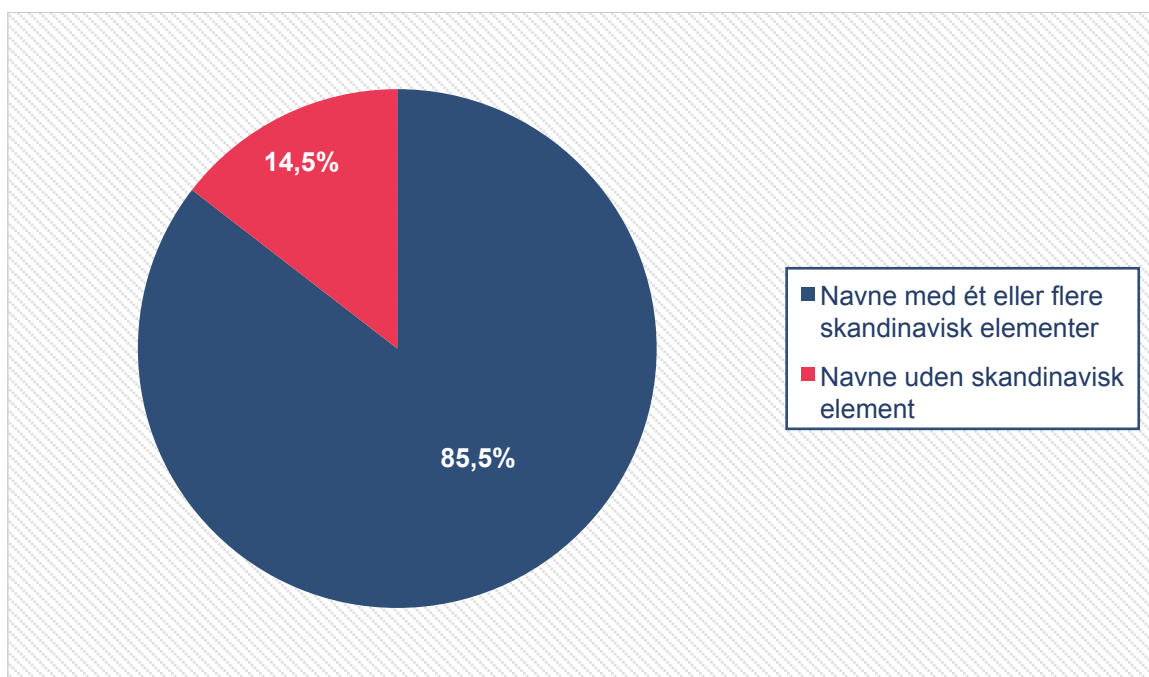
Den procentvise aldersfordeling af samtlige stednavne i dette materiale inden for de otte nævnte alderskategorier kan ses i Figur 13, afsnit 4.4. Herefter har jeg ud fra teorien om, at der gennem tiden har været en forskel i populariteten blandt de forskellige efterledselementer i materialet, samlet de seks hyppigste efterledselementer og hver for sig inddelt dem efter alder, således at Figur 14, afsnit 4.4 viser den procentvise aldersfordeling inden for hvert enkelt af de seks hyppigste efterledselementer hver for sig. Ligesådan viser Figur 15, afsnit 4.4 en sammenligning af aldersfordelingen af navne inden for de seks hyppigste forledstyper på samme måde som beskrevet ovenfor – blot er navnene her inddelt først efter forledstype og dernæst efter årstal for første belæg.

Også inden for Yorkshires tre *ridings* har jeg søgt at afdække nogle tendenser inden for aldersfordelingen af stednavne i hvert enkelt *riding* samt præferencer i de tre områder for forskellige forledstyper og efterledselementer. Som det første skridt i forsøget på at afdække disse tendenser og præferencer viser Figur 16, afsnit 4.5 den procentvise fordeling af det samlede stednavnemateriale, efter hvilket af de tre *ridings* stednavnene hver især stammer fra. Herefter har jeg gennemgået de samme udregninger som i afsnit 4.1–4.4, men nu med de tre *ridings* som en yderligere opdeling. Således viser Figur 17, afsnit 4.5 den procentvise fordeling af kombinationsmuligheder inden for hvert enkelt *riding*, mens Figur 18, afsnit 4.5 viser den procentvise fordeling af de seks hyppigste forledstyper, inddelt efter hvilket *riding* stednavnet som helhed stammer fra. At antallet af hyppigste forledstyper er seks ligesom antallet af de hyppigste endelselementer er et rent tilfælde – det var simpelthen bare det antal, som skilte sig voldsomt ud fra de resterende i begge grupper. Tilsvarende viser Figur 19, afsnit 4.5 den procentvise fordeling af de seks hyppigste efterledselementer fordelt på de tre *ridings*. Og som den sidste sammenligning viser Figur 20, afsnit 4.5, hvordan andelen af stednavne i de tre *ridings* fordeler sig inden for hver af de otte alderskategorier, mens Figur 21, afsnit 4.5 viser en anden side af samme sag: nemlig den procentvise fordeling af de otte alderskategorier inden for hvert enkelt af Yorkshires tre *ridings*.

4. Resultater

4.1 Navnene som helhed

Gillian Fellows Jensens indsamlede stednavnemateriale fra Yorkshire bestod som gennemgået i afsnit 3.2 hovedsageligt af stednavne med minimum ét skandinavisk element, som illustreret i Figur 1 nedenfor, hvoraf det fremgår, at 85,5% af Yorkshire-materialet ifølge hendes tolkninger er bygget op af ét eller flere skandinaviske elementer, mens 14,5% af materialet ud fra tolkningen ikke indeholdt nogle skandinaviske elementer. De 85,5% af nedenstående figur dækker over de 1147 navne omtalt i afsnit 3.2, hvis opbygning jeg i det følgende vil gå i dybden med.

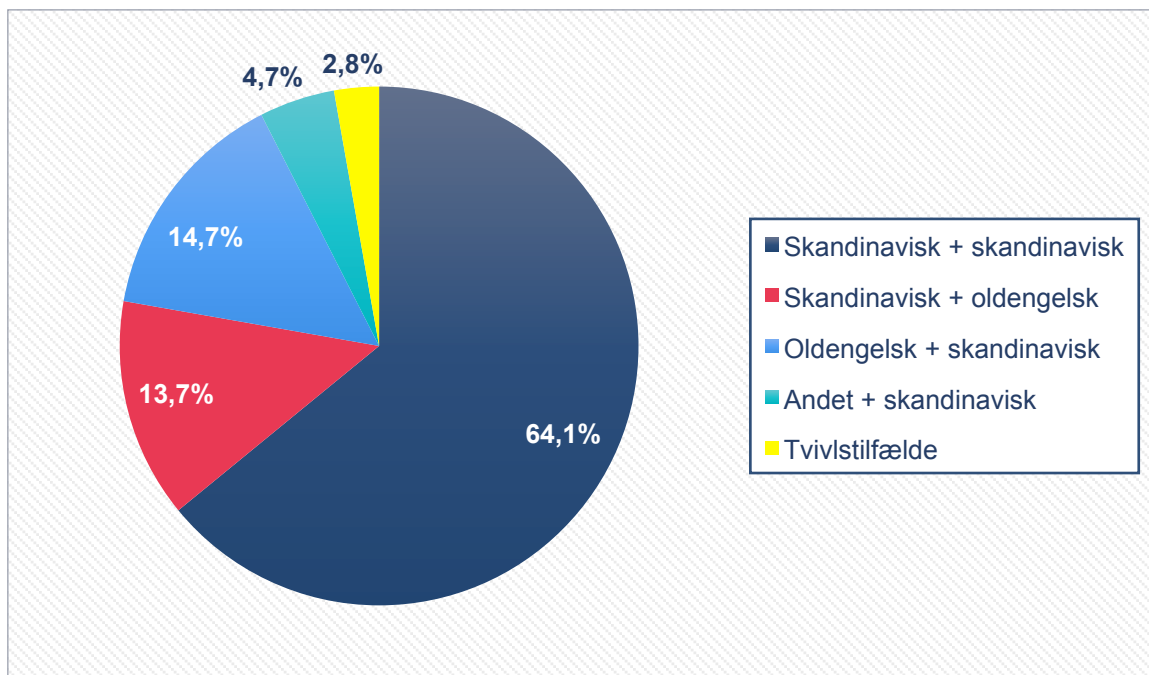

Figur 3: Det tilgængelige navnemateriale som helhed inden behandling.

De 1147 navne i dette materiale består som sagt af to elementer, et forled og et efterled, og kan have følgende kombinationsmuligheder (hvor *Andet* dækker over alt det, som ikke er skandinavisk eller oldengelsk – kategorier som fx *French element*, *Germanic compound personal name* og *River name*):

- Skandinavisk led + skandinavisk led
- Skandinavisk led + oldengelsk led
- Oldengelsk led + skandinavisk led
- Andet led + skandinavisk led
- Tvivlstilfælde

Fordelingen af de fire specifikke kombinationsmuligheder i dette navnemateriale er illustreret nedenfor i Figur 2.

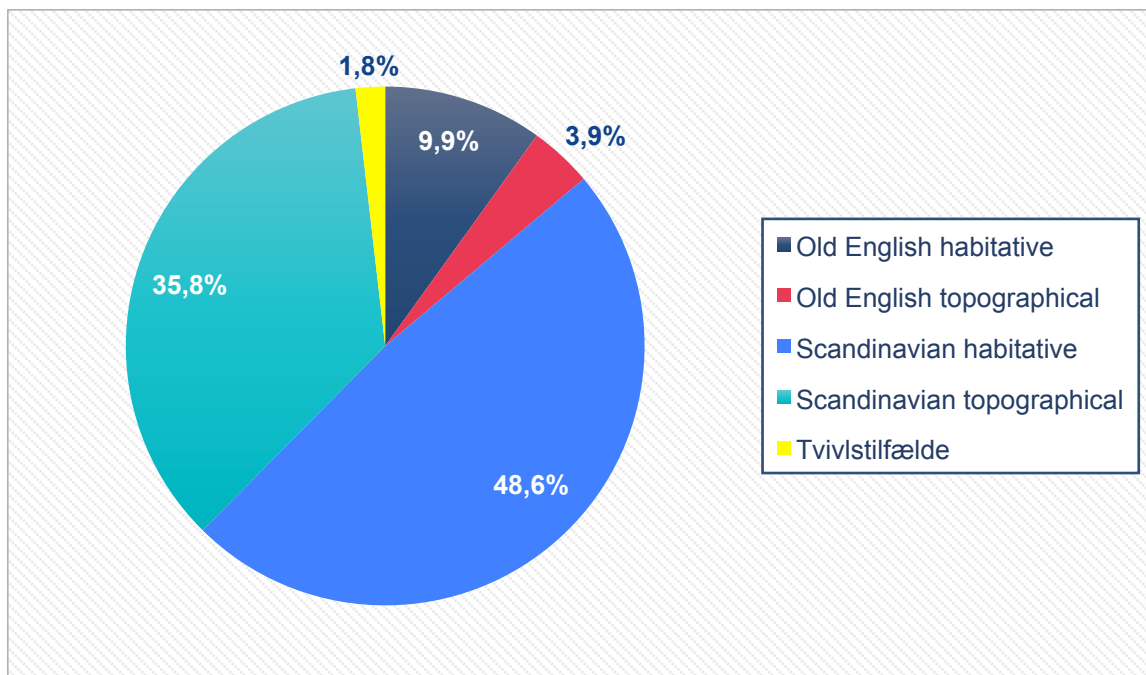

Figur 4: Forleds- og efterledskombinationsmuligheder for stednavne med skandinaviske elementer i Yorkshire.

Heraf fremgår det, at kombinationen *skandinavisk forled + skandinavisk efterled* med 64,1% udgør den langt hyppigste sammensætning, mens andelen af den næste kombinationsmulighed – *oldengelsk forled + skandinavisk efterled* – findes i 14,7% af materialet. Sammenlignet med andelen af navne kombineret af både et skandinavisk for- og efterled ligger de resterende kombinationer også lavt: *skandinavisk forled + oldengelsk efterled* udgør 13,7%, og *Andet forled + skandinavisk efterled* udgør 4,7%.

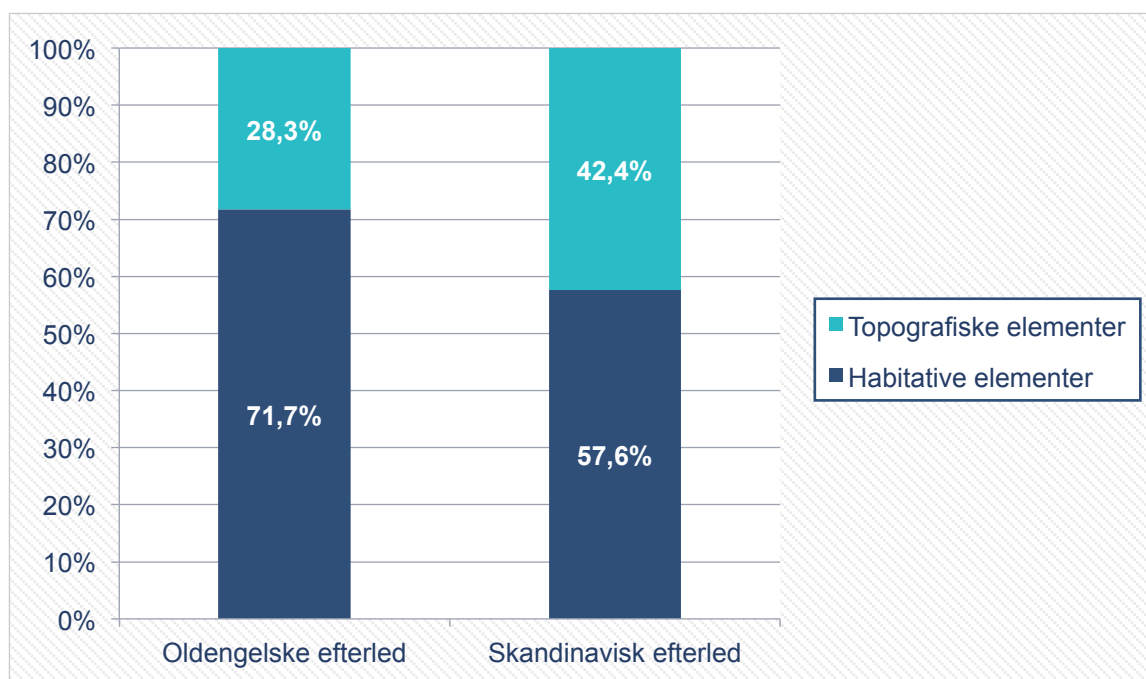
4.2 Efterledstyper og -elementer

Nedenfor viser Figur 3 den procentvise fordeling af stednavne med skandinaviske navneelementer i Yorkshire fordelt på fire kategorier af endelsestyper samt en kategori med tvivlstilfælde. Som det fremgår, er det tydeligt, at de skandinaviske endelsestyper er de hyppigst forekommende i dette materiale – lige godt halvdelen, eller nærmere bestemt 48,6%, af stednavnene har en endelse af typen *Scandinavian habitative*, mens typen *Scandinavian topographical* følger som den næste med en andel på 35,8%. Britiske endelsestyper udgør henholdsvis 9,9% (*Old English habitative*) og 3,9% (*Old English topographical*) af materialet.

Figur 5: Procentvis fordeling af endelsestyper blandt samtlige navne fordelt på typekategorier.

Både for skandinaviske og oldengelske efterled er den habitative endelsestype, som vist på Figur 3, mere hyppig end den topografiske – dog signifikant mere udtalt blandt de oldengelske efterledselementer, som specificeret ved hjælp af Figur 4 nedenfor.

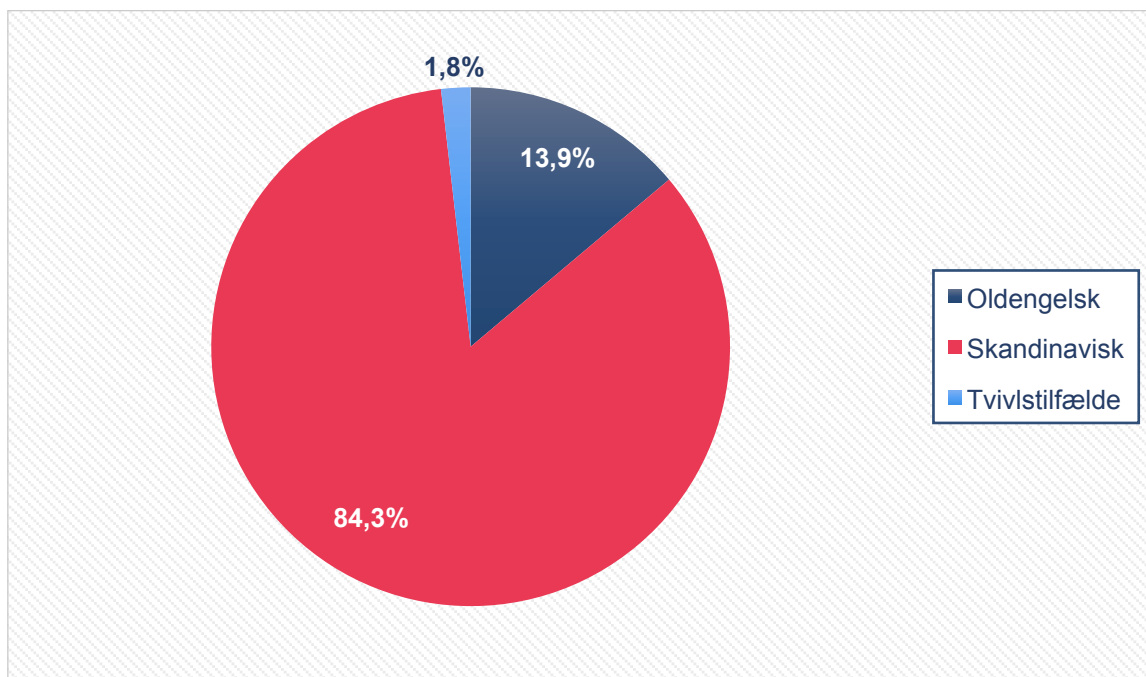

Figur 4: De to efterledstypers fordeling inden for oldengelske og skandinaviske stednavneelementer i Yorkshire.

Her fremgår det, at hvis man sammenligner de to efterledstyper, så er stednavne med oldengelske efterledselementer langt hyppigere af den habitative type – nærmere bestemt dækker denne type over 71,7% af de oldengelske efterledselementer. Det samme er gældende

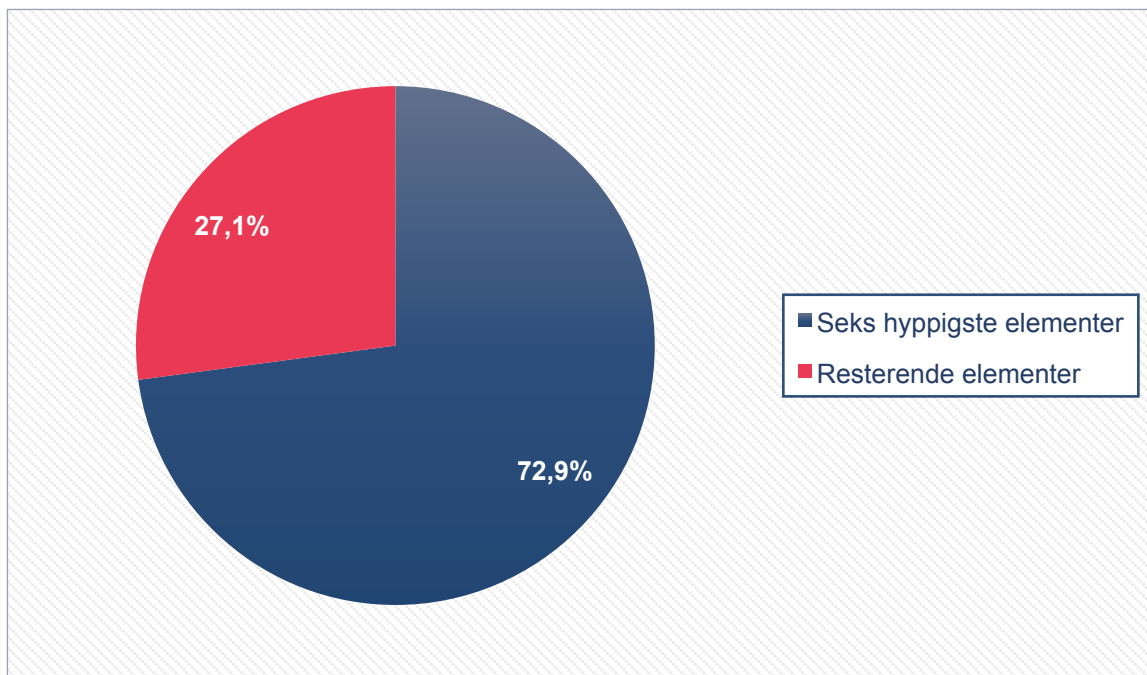
for 57,6% af de skandinaviske efterledselementer. Tilsvarende er de oldengelske efterledselementer i 28,3% af tilfældene af den topografiske type, mens der er lidt flere skandinaviske topografiske efterledselementer i dette materiale: 42,4% af de skandinaviske efterledselementer er af den topografiske type.

Anset samlet (som illustreret nedenfor i Figur 5) er andelen af skandinaviske endelsestyper i dette materiale på i alt 84,3% mod en oldengelsk andel på 13,9% i alt. De resterende 1,8% er endelsestyper med en usikker tolkning – det vil sige den lille samling navne, hvis endelsestype ikke er sikkert tolket som enten skandinavisk eller oldengelsk.

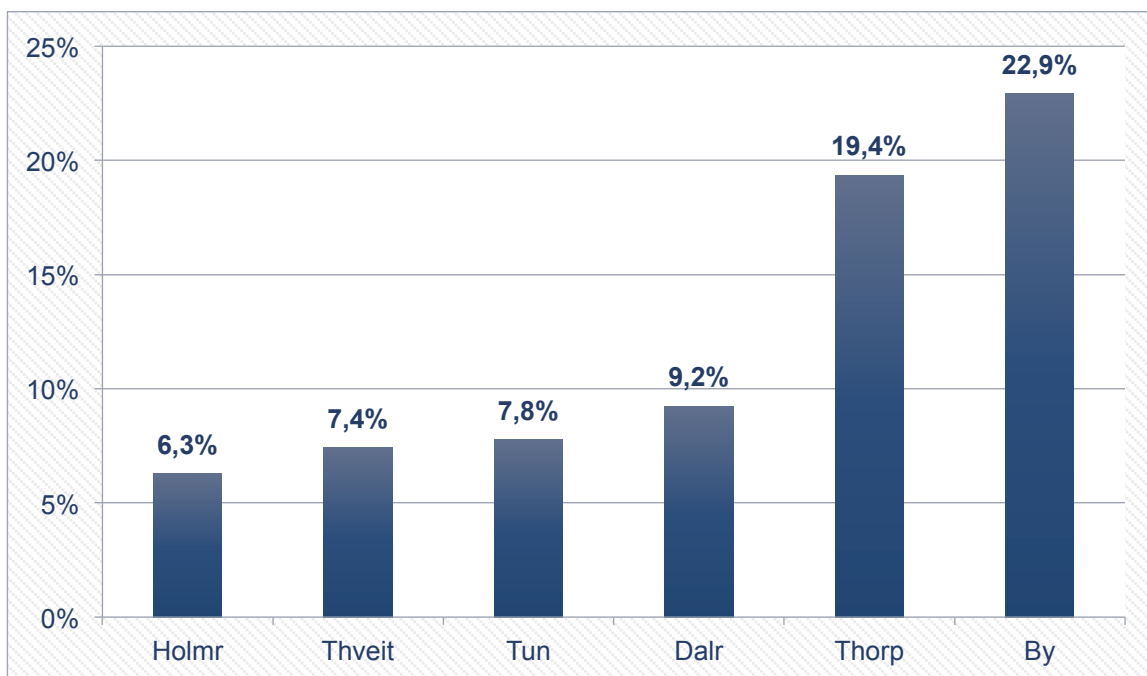
Figur 5: Procentvis fordeling af endelsestyper blandt samtlige 1147 navne i materialet fordelt efter navnenes tolkning.

Bag de forskellige endelsestyper gemmer der sig et stort udvalg af forskellige endelselementer – i alt er 133 specifikke elementer repræsenteret i materialet (en liste over alle elementerne kan ses i Bilag 3). Af dem indgår de seks hyppigste endelselementer i 837 stk. af materialets i alt 1147 navne svarende til 72,9%, som det fremgår af Figur 6 nedenfor, der viser det samlede antal af de hyppigste endelselementer set i modsætning til det samlede antal af de resterende endelselementer. Det vil sige, at de seks hyppigste endelselementer samlet indgår i næsten tre fjerdedele af navnene i materialet, mens de resterende endelselementer tilsammen indgår i 27,1% af det samlede antal navne.

Figur 6: Andelen af de seks hyppigste endelseelementer i materialet i modsætning til andelen af de resterende.

Med Figur 7 nedenfor kan vi se nærmere på de seks hyppigste endelseelementer, og hvordan de hver især fordeler sig – specifikt viser figuren den procentvise fordeling af navne med de seks hyppigste endelseelementer ud fra det samlede navnemateriale.

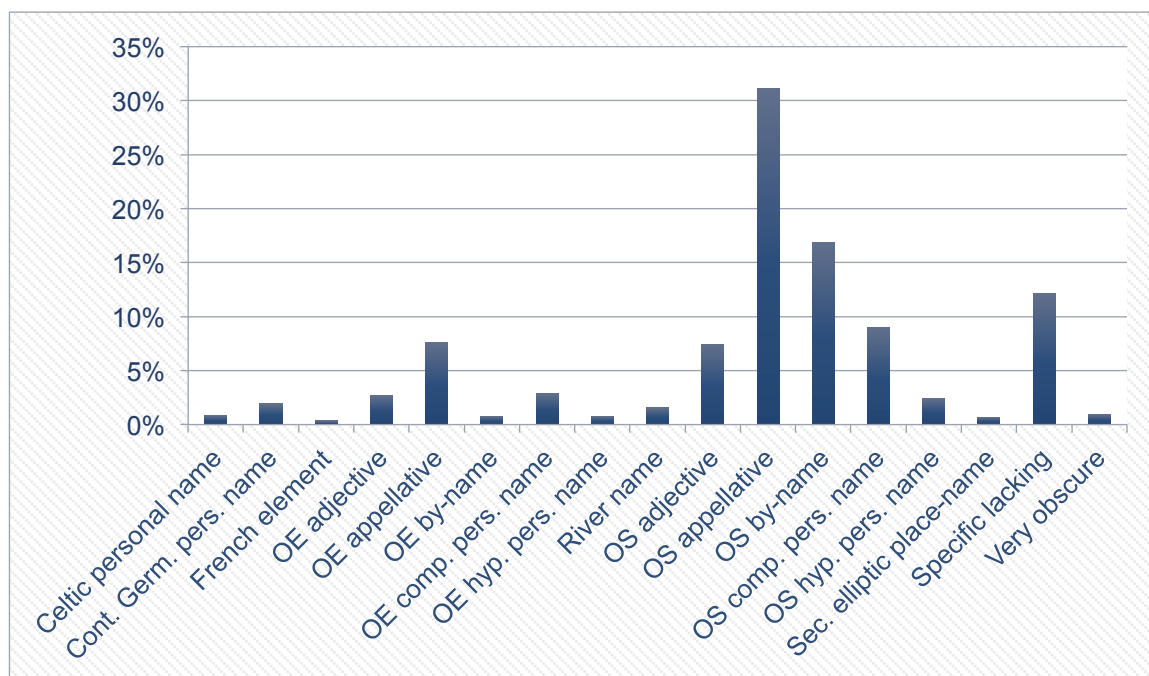
Figur 7: Procentvis fordeling af navne med de seks hyppigste endelseelementer ud af samtlige navne.

Her kan man se, at af de seks hyppigste endelseelementer så ligger elementet *by* i toppen med en forekomst på 22,9% af det samlede antal navne, og *thorp* følger lige efter med en andel på 19,4% af det samlede antal navne. De sidste fire – *dalr*, *tun*, *thveit* og *holmr* – ligger

nærmere hinanden på henholdsvis 9,2%, 7,8%, 7,4% og 6,3% af det samlede antal navne i materialet. Ud af de seks hyppigste endelselementer i dette materiale er det interessant, at kun et enkelt af dem er oldengelsk – *tun* – mens de resterende fem elementer alle er skandinaviske. Ligeledes er det værd at bide mærke i, at de seks endelselementer fordeler sig ligeligt mellem den habitative endelsestype – *by*, *thorp* og *tun* – og den topografiske endelsestype – *dalr*, *holmr* og *thveit*.

4.3 Forledstyper og -elementer

Ligesom de foregående figurer har vist for udvalget af efterledstyper og -elementer i materialet, kan man på Figur 8 nedenfor se, at der også blandt kategorierne af forledstyper er en stor forskel på antallet af forekomster per typ i dette materiale. Fordi appellativforleddene her ikke er opdelt yderligere i underkategorier, indeholder Figur 8 kun 17 forskellige kategorier, heraf *Scandinavian appellative* og *Old English appellative* som overkategorier uden yderligere specifikation.

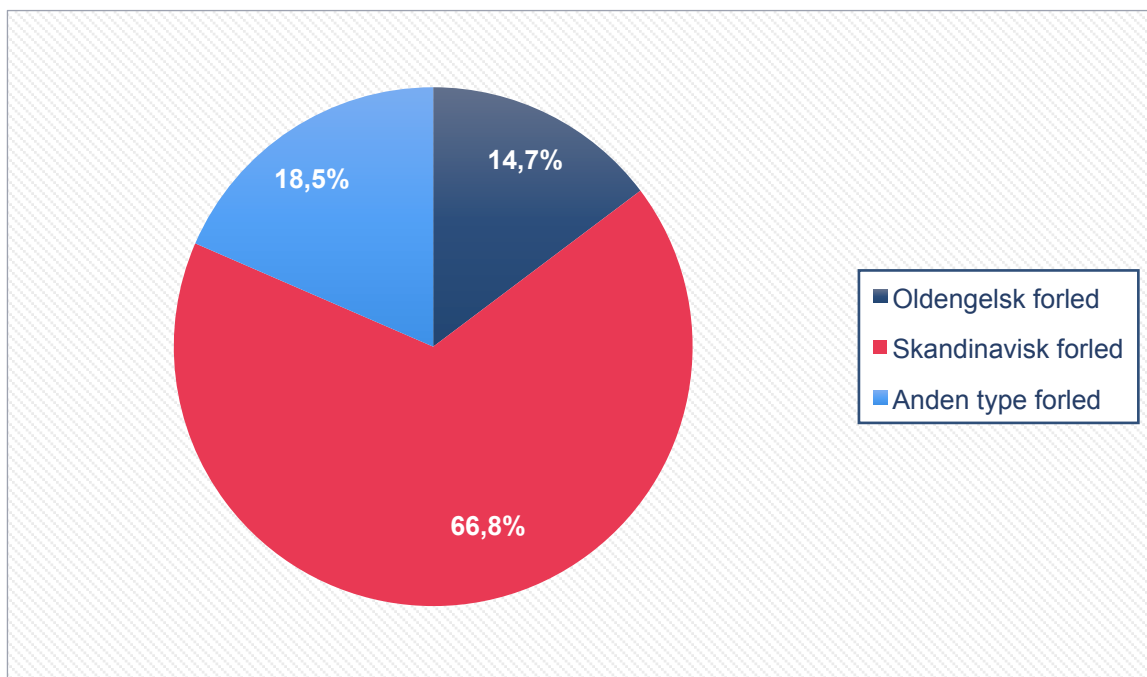
Figur 8: Procentvis fordeling af samtlige navne inden for 25 forledskategorier

Scandinavian appellative står alene for lige omkring en tredjedel af materialets forledsforekomster (31,1%), de resterende forledskategorier kommer ikke over 20,0%, og kun to af dem kommer over 10% – *Scandinavian by-name* med en andel på 16,8%, og den lidt særlige gruppe af stednavne uden et specificerende forled: *Specific lacking* på 12,1%. *Scandinavian compound personal name* (9,0%), *Old English appellative* (7,6%) og *Scandinavian adjective* (7,4%) ligger tæt på hinanden. De resterende 11 kategorier ligger alle på en andel mellem 0,4% (*French element*) og 2,9% (*Old English compound personal name*).

Det er tydeligt at se ud fra Figur 8 ovenfor, at det er de skandinaviske forled, der som samlet gruppe fylder mest i materialet, og at de oldengelske – logisk nok – følger lige efter. Forledselementer af andre typer forekommer som sagt alle i et meget lille omfang, og det gør dem en smule usynlige i denne undersøgelse, men ikke nødvendigvis mindre relevante. For selvom stednavne i Yorkshire med franske eller kontinentalgermanske elementer ikke forekommer ofte i det tilgængelige materiale af navne med minimum ét skandinavisk

element, så er det stadig interessant, at de forekommer i denne sammenhæng – at skandinaviske endelselementer ikke bare forekommer udelukkende sammen med skandinaviske eller oldengelske forledselementer i Yorkshire, men også med franske, keltiske og kontinentalgermanske elementer og med flodnavne eller i en kombination med andre allerede eksisterende navne.

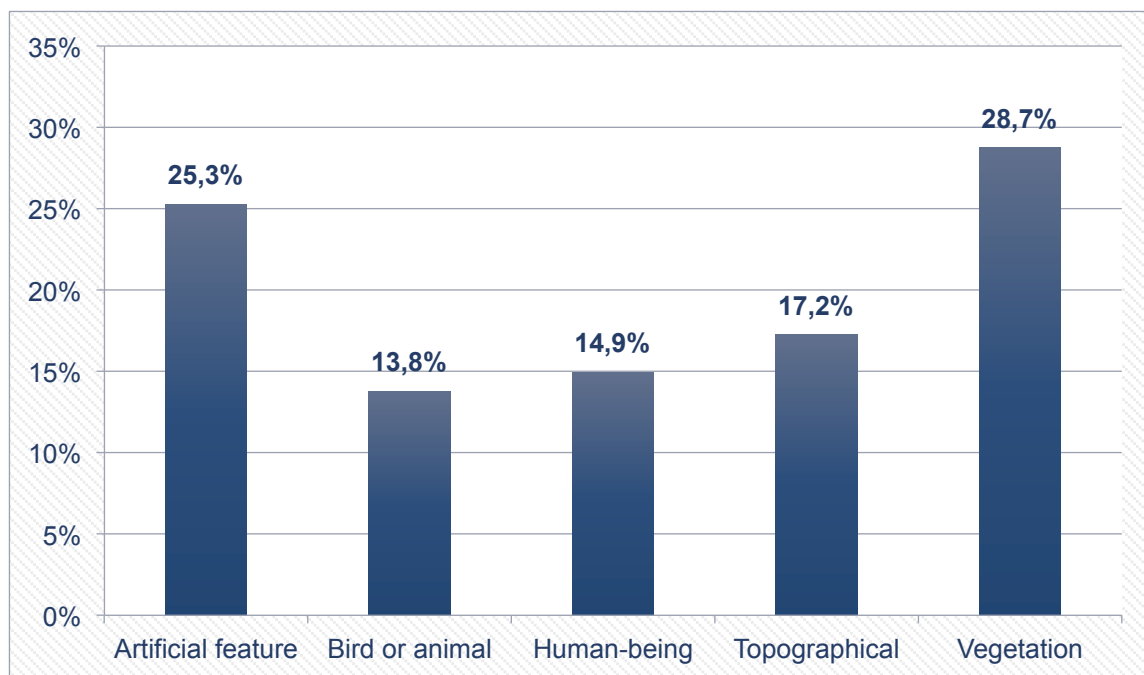
Samler man forledselementerne i overordnede grupper som nedenfor i Figur 9, hvor de er fordelt efter tolkning – *Skandinavisk*, *Oldengelsk* eller *Andet* – viser billedet også med tydelighed, at skandinaviske forled er langt de hyppigst forekommende i Yorkshire.

Figur 9: Procentvis fordeling af samtlige forled fordelt overordnet efter tolkning.

66,8% af alle navne i materialet har, uafhængigt af efterleddets tolkning, et forled, som er skandinavisk, mens 14,7% af navnene i materialet har et oldengelsk forled. De 18,5% af ovenstående figur dækker samlet over de resterende kategorier af forledstyper, som er mindre interessante for dette speciale, da de ikke direkte er skandinaviske eller oldengelske af tolkning: *Celtic personal name*, *Continental Germanic personal name*, *French element*, *River name*, *Secondary elliptic place-name*, *Specific lacking* og *Very obscure*.

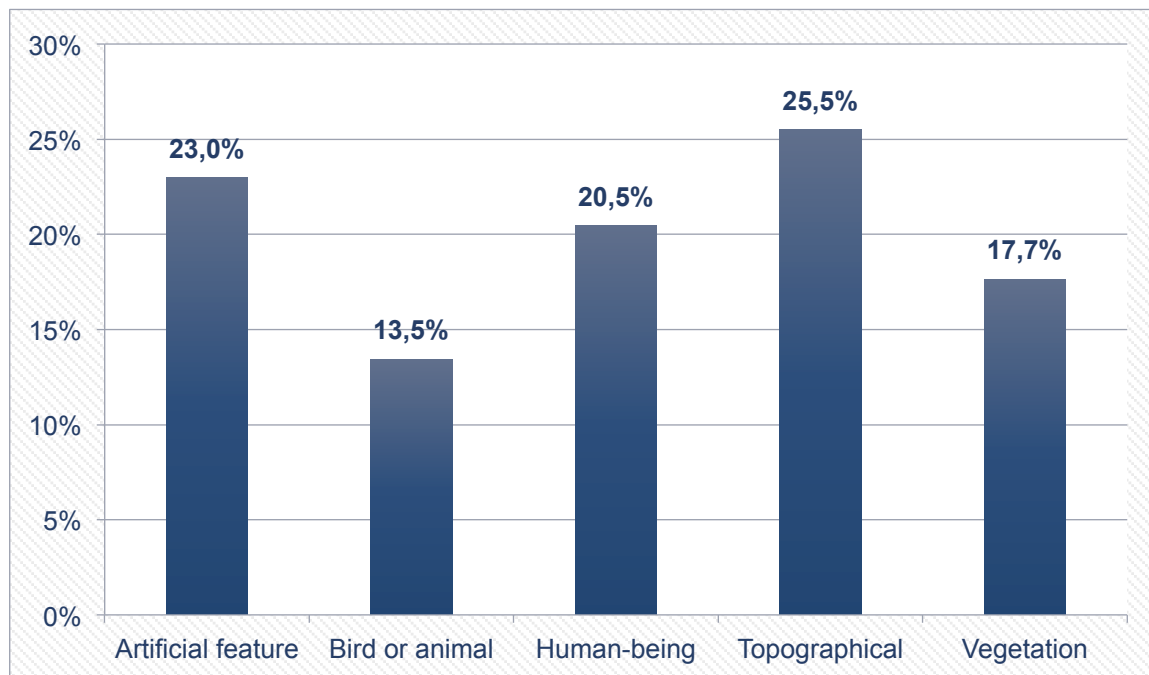
Som Figur 9 viser er den hyppigst forekommende forledskategori i dette materiale altså *Scandinavian appellative*, der som overkategori dækker over flere forskellige typer af appellativer. Nedenfor vil jeg gennemgå forekomsterne af de forskellige typer appellativiske forled i dette materiale – først de oldengelske i Figur 10, så de skandinaviske i Figur 11.

Figur 10: Procentvis fordeling af navne inden for forledstypetekategorien *Old English appellative*.

Figur 9 viste, at kategorien af oldengelske appellativer udgør 7,6% af det samlede antal forledstyper. Denne overkategori er sammensat af fem underkategorier: *Artificial feature*, *Bird or animal*, *Human-being*, *Topographical* og *Vegetation*, hvoraf første- og sidstnævnte er de hyppigst forekommende blandt de oldengelske forled (*Vegetation* er med 28,7% den hyppigste, fx OE *æppel* 'apple' i *Eppleby*, og *Artificial feature* er den næsthypigste med 25,3%, fx OE *rōd*, 'rood, cross' i *Rudston*). Appellativtypen *Topographical* forekommer i 17,2% af navnene, fx OE *weald* 'wold' i *Wauldby*, mens 14,9% af de oldengelske appellativer er af typen *Human-being*, fx OE *flotman* 'viking, pirate' i *Flotmanby*. De sidste 13,8% er af typen *Bird or animal*, fx OE *fisc* 'fish' i *Fisholme*.

Blandt de samme underkategorier af skandinaviske appellativer, som i samlet gruppering indgår som forled i 31,1% af navnematerialet, er det kategorien *Topographical*, fx ON *steinn* 'sten' i *Stanhow*, som med en andel på 25,5% ligger i toppen. Også blandt skandinaviske appellativer er *Artificial feature*, fx ON *erg/ærgi* 'a shieling, a hill-pasture' i *Arrathorne*, den næsthypigste, her med 23,0%, mens *Human-being*, fx *kaupmaðr* 'købmand' i *Copmanthorpe*, indgår i 20,5% af navnene med skandinavisk appellativisk forledselement. Kategorien *Vegetation*, fx ON *lundr* 'grove, copse' i *Lumby* indgår som forled i 17,7% af materialets stednavne. De sidste 13,5% er også blandt de skandinaviske appellativiske forled af typen *Bird or animal*, fx ON gen.pl. *geit* f. 'she-goat' i *Gateforth*.

Figur 11: Procentvis fordeling af navne inden for forledstypetegorien *Scandinavian appellative*.

Sammenligner man materialets forledstyper med resultaterne fra Figur 9, afsnit 4.3 (som viste den procentvise fordeling af de seks hyppigste endelselementer i dette materiale, *by*, *dalr*, *holmr*, *thorp*, *thveit* og *tun*) er det muligt at undersøge, om de sprogligt sammensatte navne har en tendens til at knytte sig til bestemte ledtyper – det vil sige, om oldengelske forled knytter sig særligt til nogle bestemte skandinaviske efterled og omvendt, samt om der er særlige efterledspræferencer for de forskellige forledstyper inden for hver sproggruppe. Ud fra en interesse i at have et rigeligt sammenligningsgrundlag har jeg kun set på forledspræferencerne blandt de seks hyppigste efterledselementer. Resultaterne af sammenligningen kan ses nedenfor i Tabel 5.

Tabel 1: De tre forledstyper som forekommer hyppigst sammen med de seks hyppigste efterledselementer (i alt 837 navne).

<i>by</i>		
1.	Scandinavian appellative	38,0%
2.	Scandinavian by-name	19,8%
3.	Scandinavian compound personal name	16,4%
<i>dalr</i>		
1.	Scandinavian appellative	36,8%
2.	Old English appellative	14,2%
3.	River name	9,4%
<i>holmr</i>		
1.	Scandinavian appellative	38,7%
2.	Specific lacking	26,4%
3.	Old English appellative	18,1%
<i>thorp</i>		
1.	Specific lacking	21,6%
2.	Scandinavian by-name	20,3%
3.	Scandinavian compound personal name	11,3%
<i>thveit</i>		
1.	Scandinavian appellative	38,8%
2.	Scandinavian adjective	18,8%
3.	Old English appellative	17,7%
<i>tun</i>		
1.	Scandinavian appellative	47,2%
2.	Scandinavian by-name	36,0%
3.	Scandinavian compound personal name	7,9%

Ud fra Tabel 5 kan man konstatere, at de fleste sproglige sammensætninger i dette materiale er dannet af et forled bestående af et skandinavisk appellativ og et efterled bestående af et skandinavisk element – fem ud af seks af de hyppigst forekommende efterledselementer i dette materiale er oftest knyttet sammen med forledskategorien *Scandinavian appellative*. Procenttallet i højre kolonne i Tabel 5 viser hvor stor en andel af de forled, som forekommer i sammenhæng med hvert enkelt af de seks hyppigste efterledselementer, der stammer fra hver enkelt af de tre oplyste kategorier under hvert af de seks hyppigst forekommende efterledselementer. Den kategori, der forekommer i sammenhæng med flest af de seks hyppigste efterledselementer er altså kategorien *Scandinavian appellative*, som i tabellens laveste forekomst findes i 36,8% af *dalr*-navnene og i tabellens højeste forekomst findes i 47,2% af *tun*-navnene.

At *Scandinavian appellative* er den hyppigst forekommende forledstype for hele fem af de seks hyppigst forekommende efterledselementer er ikke helt uventet, eftersom *Scandinavian appellative* som vist i Figur 8, afsnit 4.3. alene dækker over en andel på lige under en tredjedel af alle forledsforekomsterne i det samlede materiale. Alligevel er det interessant, at skandinaviske appellativer ligger højest placeret for både *by*, *dalr*, *holmr*, *thveit* og *tun*, mens den for *thorp* falder lige uden for top tre (og dermed uden for Tabel 5).

For tre af de seks efterledselementer findes kategorien *Scandinavian by-name* på andenpladsen over hvilke forledstyper, de oftest er knyttet til. Det drejer sig om 19,8% *by*-navne, 20,3% *thorp*-navne og 36,0% *tun*-navne. De tre samme efterledselementer har også alle den samme tredjeplads for hyppigst forekommende kategori i sammensætninger – nemlig *Scandinavian compound personal name*, som findes i sammenhæng med 16,4% *by*-navne, 11,3% *thorp*-navne og 7,9% *tun*-navne.

Kategorien *Old English appellative* findes ligeledes knyttet til tre af de seks hyppigste efterledselementer, nemlig *dalr* (andenpladsen), *holmr* (tredjepladsen) og *thveit* (tredjepladsen). 14,2% af *dalr*-navnene forekommer i en sammenhæng med et oldengelsk appellativ, mens det samme er gældende for 18,1% af *holmr*-navnene og 17,7% af *thveit*-navnene. Det særlige ved disse tre efterledselementers hyppigste kombinationer er således, at de alle tre som de eneste hyppigt indgår i sammensætninger både med oldengelske og skandinaviske appellativer.

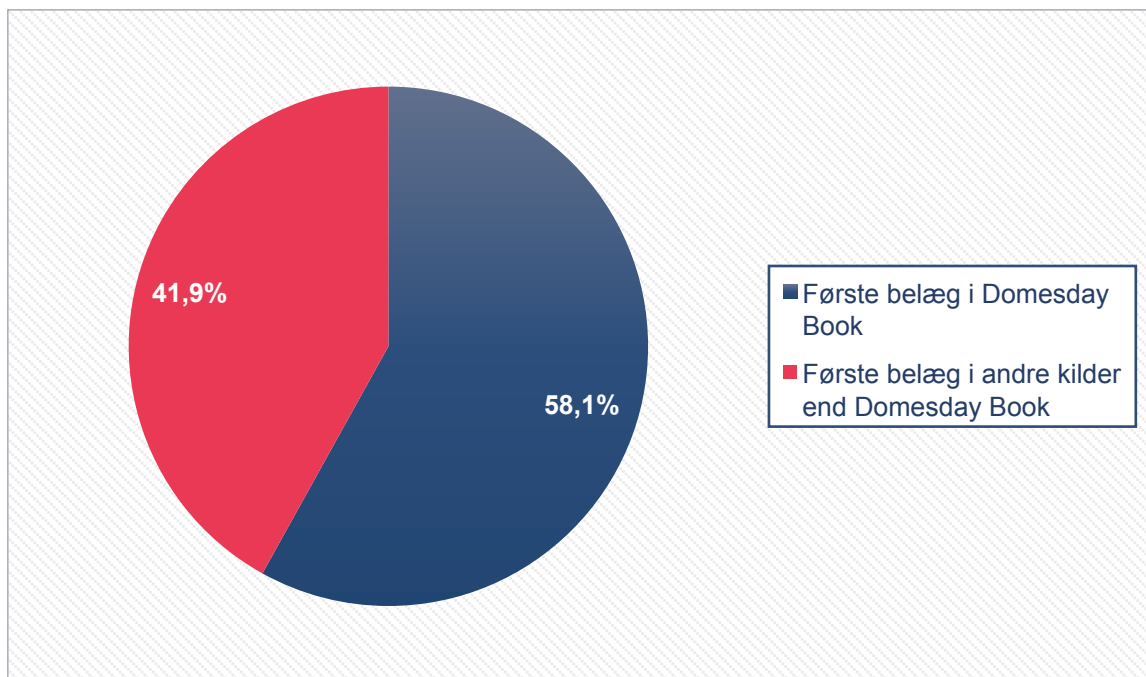
Af de seks hyppigst forekommende efterledselementer i dette materiale er det ud fra Tabel 5 kun *holmr* og *thorp*, der optræder alene uden forledselement, nærmere bestemt passer de pågældende navne i kategorien *Specific lacking*. Det gælder for 26,4% af *holmr*-navnene (elementets andenplads) og 21,6% af *thorp*-navnene (elementets førsteplads).

Under efterledselementerne *dalr* og *thveit* finder man de to eneste afstikkere i Tabel 5 – nemlig *River name*, som indgår i 9,4% af *dalr*-navnene (tredjepladsen), og *Scandinavian adjective*, som indgår i 18,8% af *thveit*-navnene (andenpladsen).

Et interessant tilfælde er også, at det hyppigst forekommende efterledselement i hele materialet – det skandinaviske element *by* – og det eneste oldengelske efterledselement blandt de seks hyppigste – endelsen *tun* – knytter sig til de tre samme forledskategorier i den samme rækkefølge: 1. *Scandinavian appellative*, 2. *Scandinavian by-name* og 3. *Scandinavian compound personal name*. De to elementer *by* og *tun* er således også, sammen med et tredje element, *thorp*, de efterledselementer ud af de seks hyppigste, som oftest forekommer i kombination med personavne – igen i samme rækkefølge: *Scandinavian by-name* (andenpladsen) efterfulgt af 3. *Scandinavian compound personal name* (tredjepladsen).

4.4 Stednavnenes alder

Det er oftest en umulig opgave at fastslå præcist, hvornår et stednavn er opstået, når man har med gamle stednavne at gøre. I stedet må man stille sig tilfreds med at finde frem til de ældste skriftlige kilder, som nævner navnet og dermed beviser, at det som minimum eksisterede fra dette tidspunkt i historien. Når det kommer til Fellows Jensens (1972) materiale fra Yorkshire, og i store dele af England i det hele taget, findes det første belæg for et gammelt stednavn som oftest i Domesday Book – værket som Vilhelm Erobreren indhentede materiale til i forbindelse med bestemmelse af skatteopkrævning i 1086 efter normannernes erobring af De Britiske Øer. Figur 12 nedenfor illustrerer fordelingen af navne i dette materiale, hvis første belæg findes i Domesday Book i modsætning til de navne, hvis belæg findes i andre kilder – enten ældre eller yngre end Domesday Book-indsamlingen.

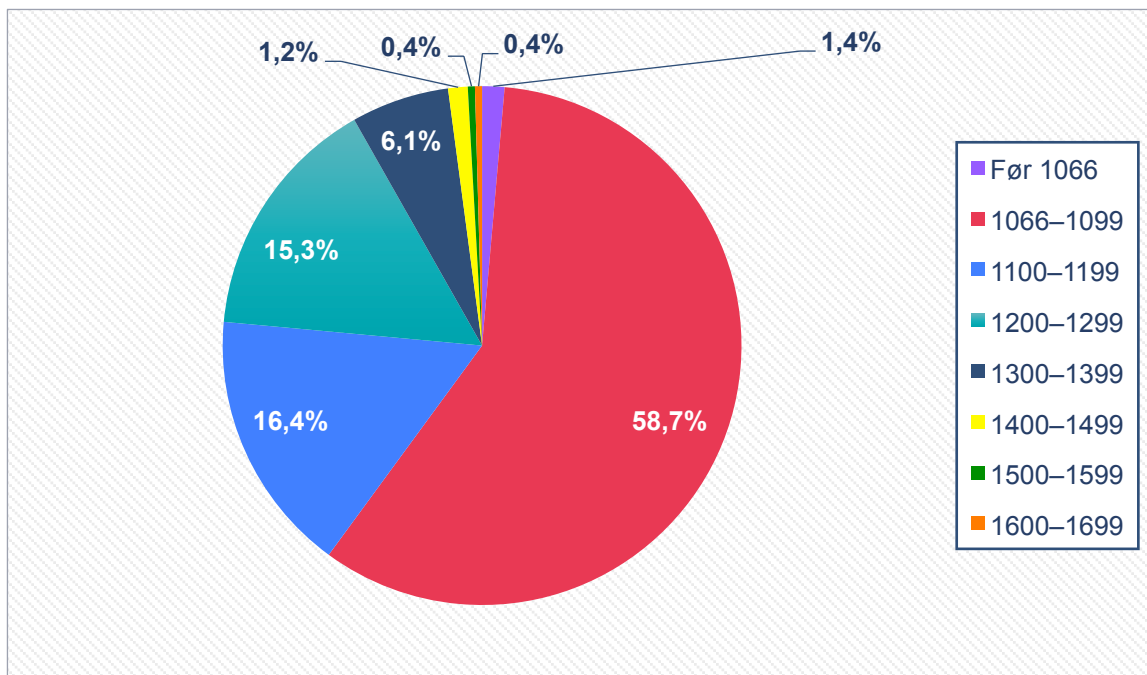

Figur 12: Fordeling af navnenes alder efter hvorvidt deres første belæg findes i Domesday Book eller i andre skriftlige kilder.

Som det fremgår af ovenstående figur, er det også i dette materiale tilfældet, at man finder det første belæg for størstedelen af navnene i Vilhelm Erobrerens Domesday Book. Det første belæg for over halvdelen, eller helt præcist 58,1%, findes i Domesday Book, mens det første belæg for de resterende 41,9% af materialets stednavne findes i andre skriftlige kilder.

Går man mere i detaljer med, hvornår de første belæg for hvert navn hver især optræder, kan man se nærmere på Figur 13 nedenfor, hvor materialets 1147 navne er inddelt i otte forskellige alderskategorier efter årstallet for forekomsten af deres første belæg (inddel efter periodeinddelingen forklaret i afsnit 3.2) *Før 1066*, *1066–1099*, *1100–1199*, *1200–1299*, *1300–1399*, *1400–1499*, *1500–1599* og *1600–1699*. Materialet indeholder ingen navne, hvis første belæg stammer fra senere end 1600-tallet.

Figur 13 viser tydeligt samme overrepræsentation af stednavne, hvis belæg stammer fra Domesday Book, som vi lige har set i Figur 12, men fordi alderskategorierne i denne figur er inddelt efter århundreder samt efter før og efter erobringen, så falder Domesday Book-belæggene her ind under gruppen *1066–1099*, hvilket forårsager en minimal stigning i andelen, der får den op på 58,8%. Ingen andre århundreder har produceret så mange første belæg for stednavne i dette materiale som perioden fra erobringen og frem til århundredeskiftet. De to efterfølgende alderskategorier – *1100–1199* og *1200–1299* – er de næsthøjeste med henholdsvis 16,4% for gruppen *1100–1199* og 15,3% for gruppen *1200–1299*. Gruppen af navne, hvis første belæg stammer fra perioden *1300–1399*, ligger på 6,10%, mens perioden *Før 1066* ligger på 1,4% efterfulgt af perioden *1400–1499* med en andel på 1,2%. De to seneste perioder, *1500–1599* og *1600–1699*, har – med en andel på 0,4% hver – den laveste andel af første belæg for stednavne i dette materiale.

Figur 13: Procentvis aldersfordeling af samtlige navne med skandinaviske elementer inden for otte alderskategorier.

Som nævnt havde man i Skandinavien på tidspunktet for de skandinaviske bosættelser på De Britiske Øer endnu ikke nogen skriftsprogstradition, mens angelsakserne havde en tradition for krønikeskrivning – dog ofte med meget begrænset information og endnu færre detaljer. Normannerne havde til gengæld en blomstrende skriftsprogskultur, og alt det afspejler sig i, hvor mange belæg der findes i hver alderskategori, lige meget hvordan man fordeler dem. Normalt kunne man måske forvente, at der ville være en overrepræsentation af yngre navne, fordi overleveringsfasen for de kilder, som de er bevaret i, har været kortere fra kildens opståen og frem til vore dage. Man kunne altså have forventet, at der ville være færrest navne med tidlige belæg og flere og flere navne per alderskategori jo længere frem i tiden, man kommer. Den teori starter som netop gennemgået jo også ud med at stemme, når man ser på navne, som stammer tilbage fra perioden inden den normanniske erobring af De Britiske Øer i 1066. Men derfra stemmer det ikke længere overens med materialet – tværtimod.

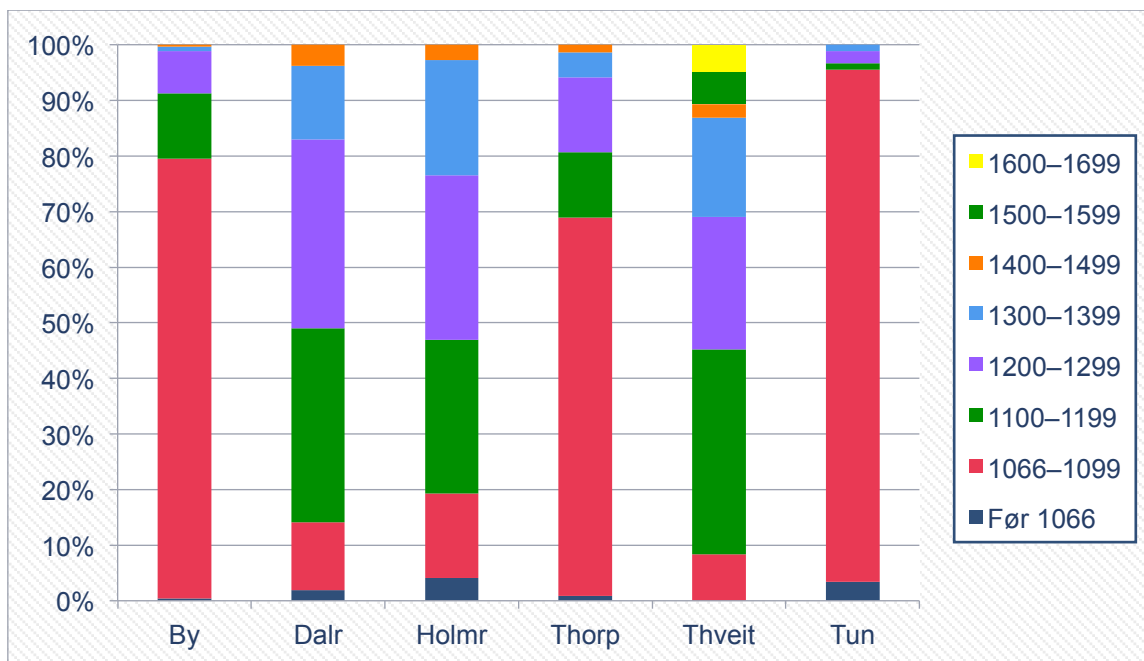
Således viser Figur 13, at Domesday Book-perioden – 1066–1099 – er langt den største gruppe af navne i dette materiale, men også 1100–1199 og 1200–1299 er som nævnt godt repræsenteret. Derimod er de resterende tidsperioder, fra 1300–1399 og fremefter, hvor man kunne have forventet flest navne i forhold til teorien om, at jo yngre et belæg er, desto større chance har det haft for at overleve, repræsenteret i materialet i langt mindre grad.

Det ser altså ikke ud til, at det i dette tilfælde giver mening at forvente, at de nyeste navne er mest talrige. I stedet virker det ud fra resultaterne i Figur 13 ovenfor mere sandsynligt, at stednavne med skandinaviske elementer hovedsageligt er blevet til i Yorkshire i perioden, hvor den skandinaviske indvandring stod på sit højeste, og jo længere væk vi bevæger os tidsmæssigt fra det skandinaviske herredømme over England og de mest aktive år for den skandinaviske tilflytning, jo færre skandinaviske navnelementer indgår i de nye navne i området.

En anden måde at anskue materialets alder på er ved at fokusere på de enkelte efterledselementer og se nærmere på, hvordan navnene så fordeler sig inden for de forskellige alderskategorier. Denne opdeling kan ses nedenfor i Figur 14, som viser de seks

hyppigste efterledselementer kategoriseret efter alderen på det første belæg for hvert enkelt navn, som de seks pågældende elementer indgår i. Hver andel er udregnet ud fra det samlede antal navne med det enkelte element, således at hver enkelt søjle består af det samlede antal navne, i hvis kombination det pågældende efterledselement indgår.

Som gennemgået i Figur 13 stammer det første belæg for langt de fleste britiske stednavne, hvori skandinaviske elementer indgår, fra optegnelserne i Domesday Book, og derfor vil denne kategori – 1066–1099 – være den størst repræsenterede, lige meget hvordan man anskuer navnene. I Figur 14 nedenfor er denne kategori dog alligevel mere interessant end forventet, fordi navnene ikke fordeler sig ligeligt, når det kommer til perioden 1066–1099.

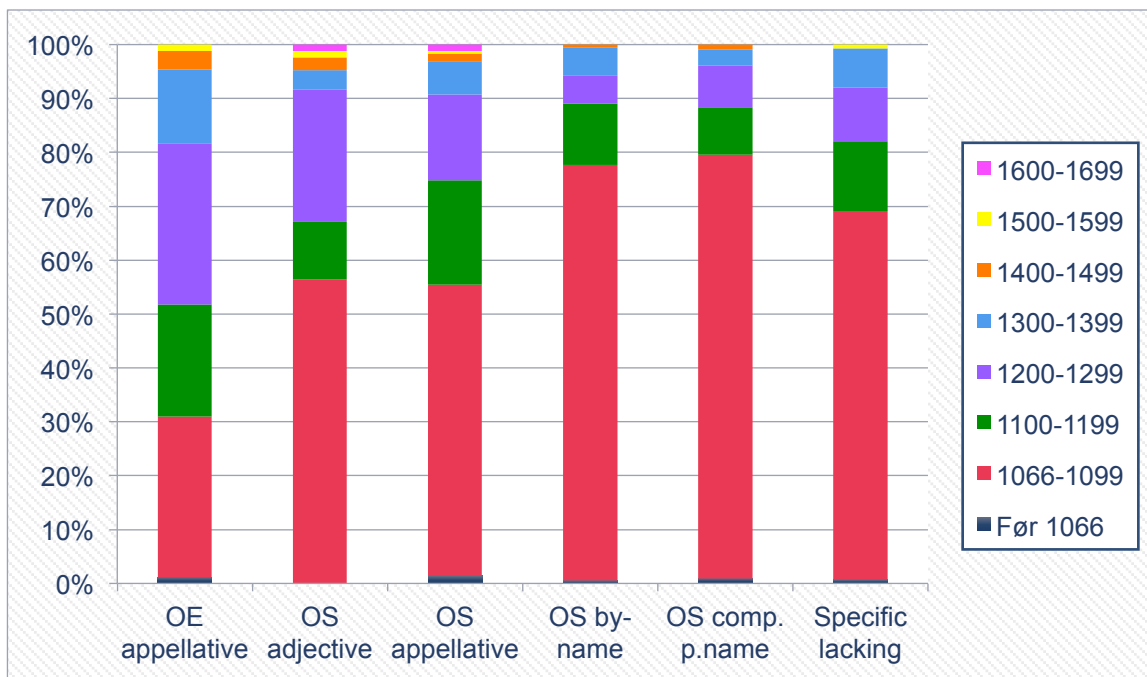
Figur 14: Aldersfordeling inden for hvert enkelt af de seks hyppigste efterledselementer.

En overvældende stor del af navnene, hvori de tre habitative elementer indgår, stammer fra Domesday Book-perioden: 92,1% af *tun*-navnene, 79,1% af *by*-navnene og 68,0% af *thorp*-navnene. Til sammenligning er det kun en lille del af navnene, hvori de tre topografiske elementer indgår, som stammer fra samme periode, 1066–1099: 15,3% af *holmr*-navnene, 12,3% af *dalr*-navnene og 8,3% af *thveit*-navnene. De tre topografiske efterledselementer har til gengæld alle en højere andel af navne fra de senere perioder. Fra 27,9% (*holmr*) til 36,9% (*thveit*) for perioden 1100–1199, fra 23,8% (*thveit*) til 34,0% (*dalr*) for perioden 1200–1299 og fra 13,2% (*dalr*) til 20,8% (*holmr*) for perioden 1300–1399.

Meget få navne med et af de seks hyppigste efterledselementer stammer fra en af de tre senere perioder – *dalr*-navnene har den største andel af navne fra 1400–1499 med en andel af navne med belæg herfra på 3,8%. Og det er udelukkende *thveit*-navne, som har belæg fra perioderne 1500–1599 og 1600–1699 med en andel på henholdsvis 6,0% og 4,8% fra hver. *Thveit* er til gengæld også det eneste af de seks hyppigst forekommende efterledselementer i dette materiale, som ikke indgår i et eneste navn fra perioden *Før 1066*. Andelen af navne med belæg fra denne periode er lavest for *by*-navne (0,4%) og højest for *holmr*-navne (4,2%).

Men det er ikke kun aldersfordelingen for de hyppigst forekommende efterledskategorier i dette materiale, der er interessante – også alderen inden for de hyppigste forledselementkategorier afslører nogle tendenser. De kan ses nedenfor i Figur 15,

som viser den individuelle aldersfordeling inden for hver af de seks hyppigste forledskategorier i dette materiale. Også her er hver andel udregnet ud fra det samlede antal navne med det enkelte element, således at hver enkelt søjle består af det samlede antal navne, i hvis kombination den pågældende forledstype indgår. Og igen er det interessant at bemærke, at man blandt de seks hyppigste forledstyper kun finder en enkelt oldengelsk gruppe – *Old English appellative* – mod de resterende fem, som alle er skandinaviske.

Figur 15: Aldersfordeling inden for hver enkelt af de seks hyppigste kategorier af forledstyper.

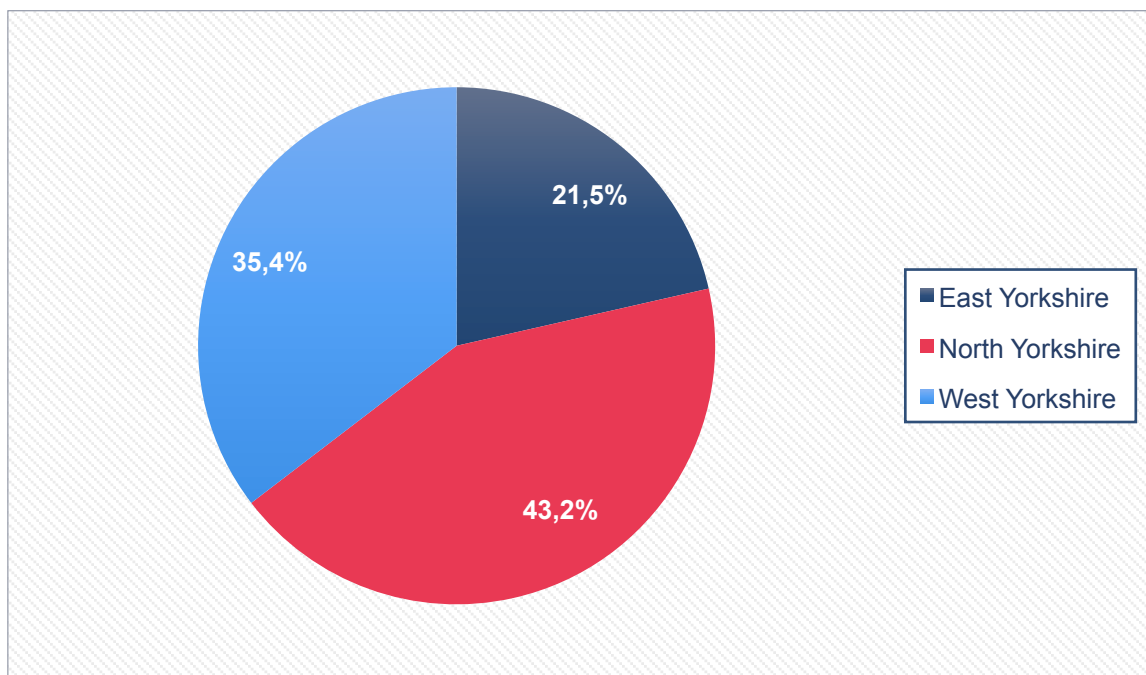
I Figur 15 kan man se en – i forhold til Figur 14 ovenfor – tilnærmelsesvist mere ligelig fordeling af procentdelen af navne med belæg fra 1066-1099 inden for hver enkelt forledstype. Inden for kategorierne *Scandinavian compound personal name* og *Scandinavian by-name* ligger den individuelle andel højest for perioden 1066-1099: Første belæg for henholdsvis 78,6% og 77,2% af stednavnene inden for hver type stammer fra denne periode. Af de seks hyppigst forekommende forledstyper, som indgår i stednavne med belæg fra perioden 1066-1099, ligger *Old English appellative* lavest med sin andel på 29,9%.

Til gengæld ligger andelen af navne, i hvilke forledstypen *Old English appellative* indgår, højest inden for perioderne 1100-1199 (20,7%), 1200-1299 (29,9%), 1300-1399 (13,8%) og 1400-1499 (3,5%). Perioden 1600-1699 er den eneste, hvori man ikke finder nogle første belæg for stednavne, som forekommer i forbindelse med et forled af typen *Old English appellative* – her finder man i stedet belæg for stednavne, som indeholder forledstyperne *Scandinavian adjective* (med en andel på 1,2%) og *Scandinavian appellative* (med en andel på 1,2%). *Scandinavian adjective* er således også den eneste af de seks hyppigste forledstyper, hvis navnebelæg findes i samtlige otte tidskategorier.

Efter at have gennemgået stednavnene i dette materiale som helhed og dernæst i detaljen med hensyn til fordelingen inden for efterleds- og forledstyper og alderen på de forskellige elementer vil jeg til sidst se nærmere på, hvordan stednavnematerialet i dette speciale fordeler sig inden for hver af de tre *ridings* – East, North og West Yorkshire – og om denne fordeling kan afsløre nogle tendenser inden for navnenes antal, alder og type, som adskiller områderne fra hinanden.

4.5 Yorkshires tre *ridings*

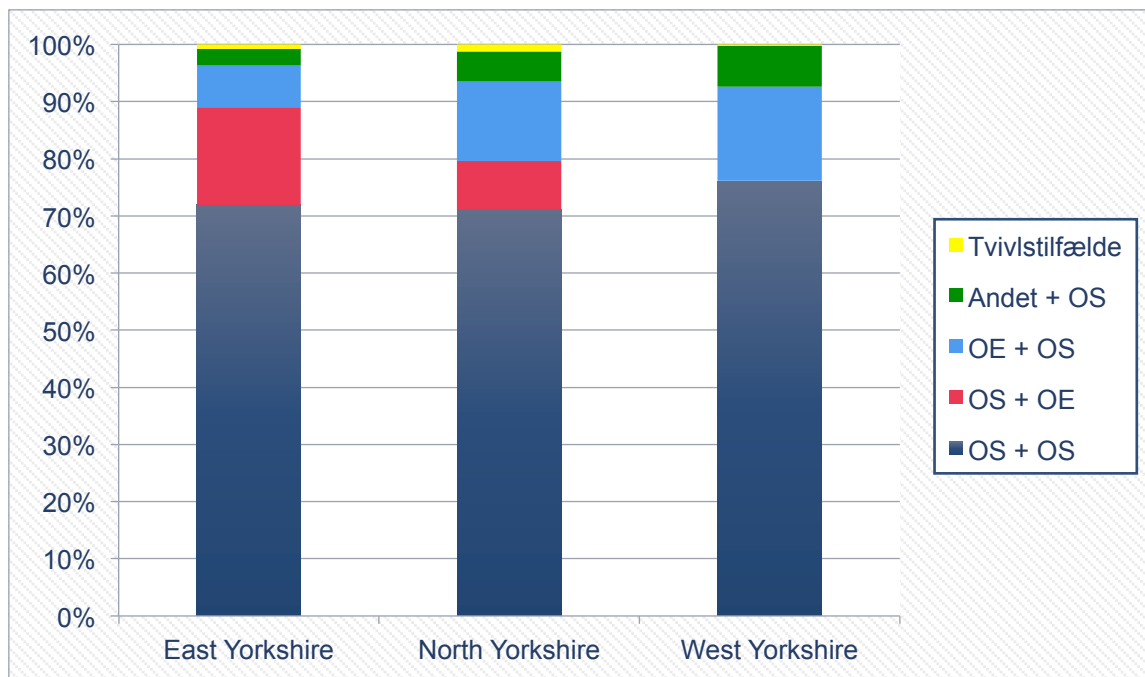
Yorkshire, som ligger på den engelske østkyst, er det største grevskab i landet, og er som sagt opdelt i tre områder – East, North og West Yorkshire. I alle tre områder er der et betydeligt antal stednavne med skandinaviske elementer, og herfra kommer samtlige navne i dette materiale – dog med en anseelig forskel på mængden af navne fra hvert område, som Figur 16 nedenfor viser.

Figur 16: Samtlige af materialets stednavne fordelt pr. *riding*

Her kan man se, at der i det samlede materiale er færrest stednavne fra East Yorkshire – 21,5% – mens andelen af stednavne i materialet fra West Yorkshire ligger på 35,4%. Størstedelen af materialets stednavne kommer fra North Yorkshire, inden for hvis grænser man finder en andel på 43,2% af det samlede antal navne i dette materiale.

For ikke blot at se på navnene inden for forskellige kategorier, men også adskilt efter hvilket område de stammer fra, viser Figur 17 nedenfor fordelingen af kombinationsmuligheder fordelt efter hvilket *riding*, stednavnet som helhed stammer fra. Andelene i hver søjle er udregnet ud fra det samlede antal stednavne i hver enkelt *riding*, således at hver søjle udgør 100%.

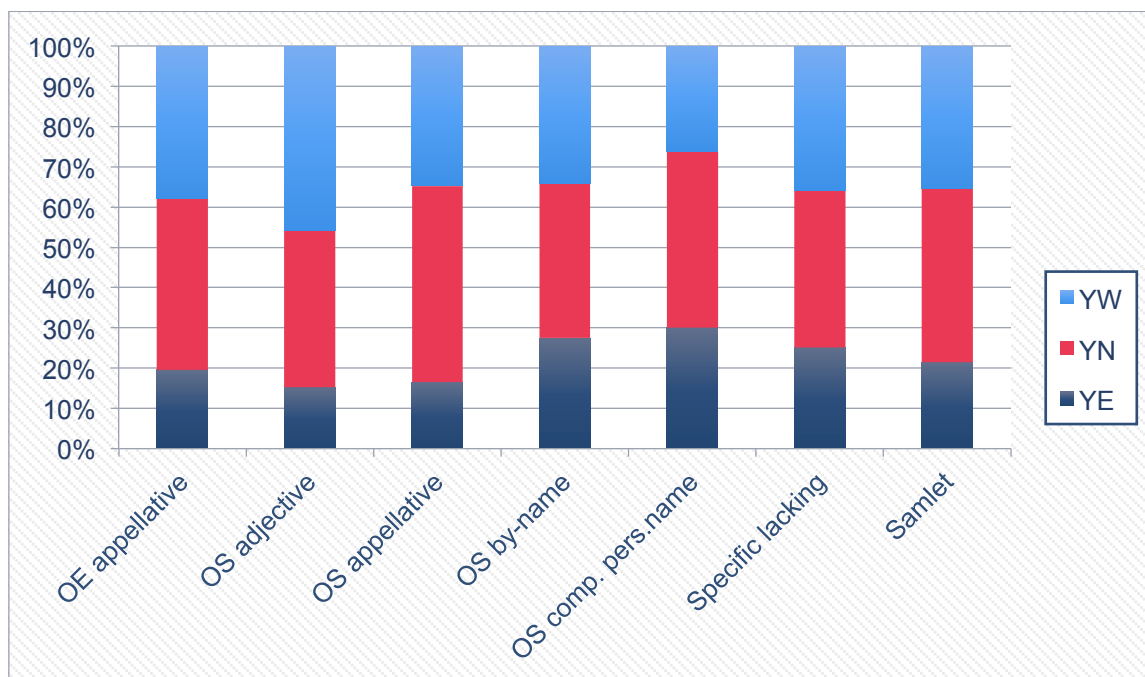
Figur 17: Den procentvise fordeling af kombinationsmuligheder inden for hvert enkelt *riding*.

Ligesom Figur 3 viste, at den hyppigste kombinationsmulighed for det samlede stednavnemateriale er et forled og et efterled bestående udelukkende af skandinaviske elementer, er dette også tilfældet i hvert af de tre *ridings* for sig. Andelen af stednavne bestående ene og alene af skandinaviske elementer er størst inden for West Yorkshire med 76,1%, mens andelen i East Yorkshire ligger på 72,0%. Andelen af stednavne, som er kombineret af både et skandinavisk forled og et skandinavisk efterled ligger på 71,1% i North Yorkshire.

Anderledes ser det ud med fordelingen af kombinationen af skandinavisk forled og oldengelsk efterled – her ligger East Yorkshire øverst med en andel på 17,1%, mens North Yorkshires andel ligger på 8,5%, og West Yorkshires ikke har et eneste stednavn med denne kombinationsmulighed. Derimod ligger West Yorkshires andel på 16,5% i toppen, når det gælder den modsatte kombination – oldengelsk forled og skandinavisk efterled. Denne kombinationsmulighed udgør 13,9% af navnematerialet inden for North Yorkshires grænser, mens East Yorkshires andel af stednavne kombineret af et oldengelsk forled og et skandinavisk efterled udgør 7,3%.

Ser man på kombinationen af et forled bestående af elementer af andre typer ord og navne eller andre sprog end skandinavisk og oldengelsk sat sammen med et skandinavisk efterled findes den laveste andel inden for et *ridings* grænser i East Yorkshire – 2,9%. North Yorkshires andel af navne inden for denne kombinationsmulighed ligger på 5,3%, mens 7,1% af stednavnene i West Yorkshire har et forled, som ikke falder ind under en kategori af enten den skandinaviske eller oldengelske type.

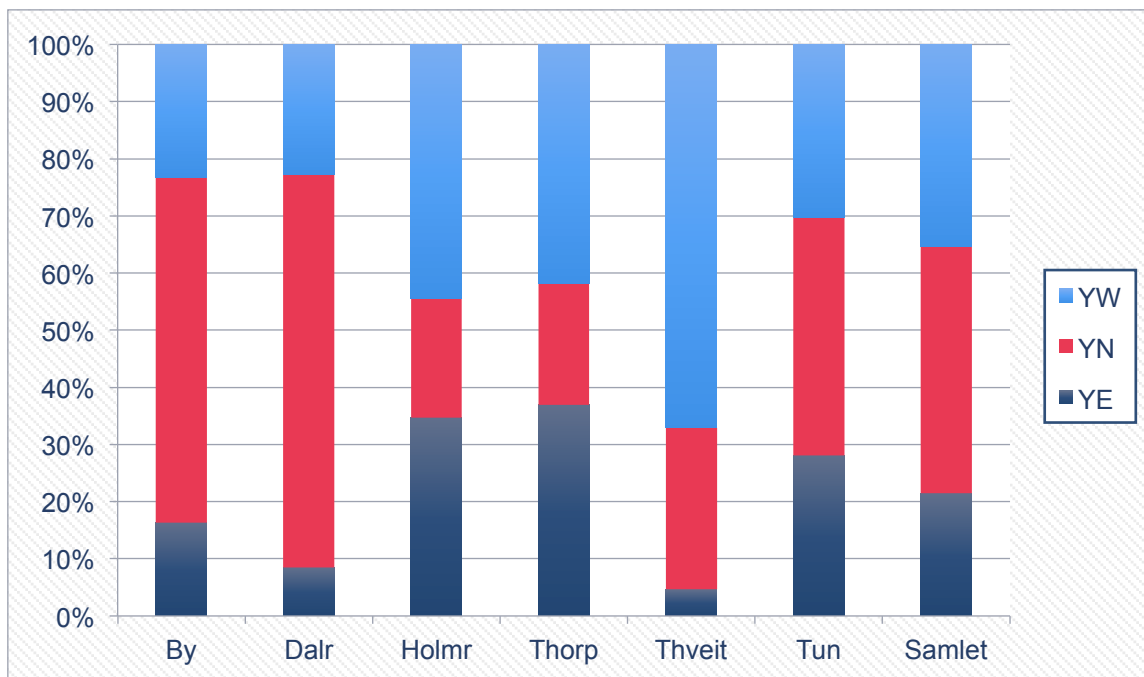
Går man et skridt nærmere kombinationsmulighederne i de tre *ridings* hver for sig og ser på de enkelte led i stedet for den samlede kombination, viser der sig lidt uventet ikke nogen særlig forskel mellem de tre *ridings*, som man kan se i Figur 18 nedenfor. Hver andel er udregnet ud fra det samlede antal navne med den enkelte forledstype, således at hver søjle består af det samlede antal navne, i hvis kombination den pågældende forledstype indgår. Hver søjle er herefter inddelt efter andelen af navne med den pågældende forledstype i hvert af de tre *ridings*.

Figur 18: Den procentvise fordeling af de seks hyppigste forledstyper i de tre *ridings*.

Forventeligt, eftersom det er det område af de tre, som har færrest navne med i dette materiale, er East Yorkshire det mindste repræsenterede af de tre *ridings* inden for fem af de seks hyppigste forledstyper i Figur 18 – fra det laveste punkt: en andel på 15,3% af de stednavne, hvis forled hører til typen *Scandinavian adjective*, og til det højeste punkt: en andel på 30,1% af de stednavne, hvis forled hører til typen *Scandinavian compound personal name*. I fem ud af de seks forledstypetekategorier ligger det største af de tre *ridings*, North Yorkshire, også forventeligt i toppen. I den sjette kategori, *Scandinavian adjective*, er andelen af stednavne med denne forledstype størst i West Yorkshire, hvor man finder 45,9% af materialets stednavne, som indgår i en kombination med et skandinavisk adjektiv som forled.

Ud fra Figur 18 ser det således ikke ud som om, at der er nogen særlig præference for nogen af de seks forledstyper i nogle af de tre dele af Yorkshire frem for de andre. Sammenlignet med søjlen længst til højre, som viser den procentvise fordeling af stednavne inden for hver *riding*, kan man også se, at den procentvise fordeling af stednavne inden for hver forledskategori svarer nogenlunde til fordelingen af stednavne inden for hvert enkelt *riding*. I modsætning til det viser nedenstående figur, Figur 19, at der er ret markante udsving i præferencerne, når det kommer til efterledselementer i de tre forskellige områder af Yorkshire.

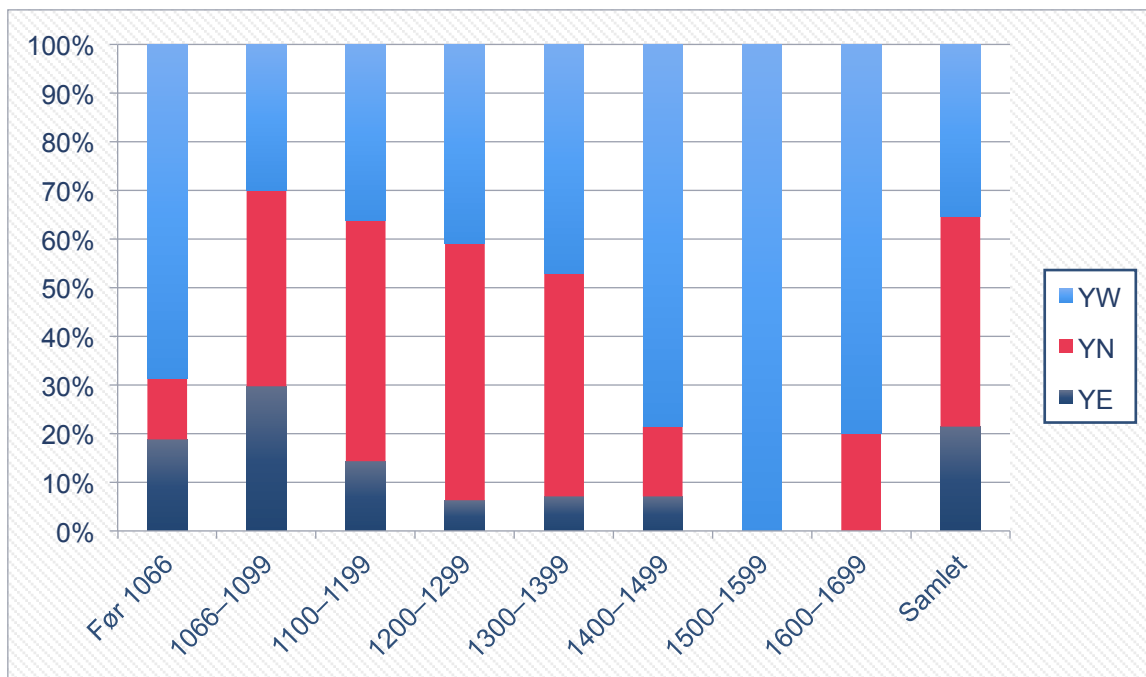

Figur 19: Den procentvise fordeling af de seks hyppigste efterledselementer i Yorkshires tre *ridings*.

Figur 19 viser procentdelen af stednavne, i hvilke et af de seks hyppigste efterledselementer indgår, som befinder sig i hvert af de tre *ridings*. Det ville ikke have været overraskende, hvis størstedelen af de seks hyppigste efterledselementer i dette materiale havde været fra North Yorkshire, eftersom 43,2% af navnematerialet (som Figur 16 viste) stammer herfra. I stedet kan man i Figur 19 se, at de seks hyppigste efterledselementer fordeler sig sådan, at det største antal af tre af dem findes i North Yorkshire og tre af dem i West Yorkshire. Således finder man i North Yorkshire størstedelen af *by*-navnene (60,5%), *dalr*-navnene (68,7%) og *tun*-navnene (41,6%). Og West Yorkshire ligger inde med den største andel af *holmr*-navne (44,4%), *thorp*-navne (41,9%) og *thveit*-navne (67,1%) i det samlede materiale. Forventeligt er der ingen af de seks hyppigste efterledselementer, hvoraf størstedelen findes i East Yorkshire, hvorfra – som Figur 16 viste – blot 21,5% navnematerialet stammer.

Af Figur 19 fremgår der ikke nogle udtalte præferencer for enten habitative eller topografiske efterledselementer i de enkelte *ridings* – af de tre hyppigste efterledselementer i North Yorkshire er to af den habitative og et af den topografiske type, og af de tre hyppigste efterledselementer i West Yorkshire er to af den topografiske og et af den habitative type.

Efter denne gennemgang af fordelingen af de forskellige for- og efterled inden for Yorkshires tre *ridings*, vil jeg til slut se nærmere på stednavnematerialets aldersfordeling inden for hvert enkelt *riding*. Nedenfor viser Figur 20, hvordan alderskategorierne fordeler sig på tværs af de tre *ridings* i Yorkshire – altså hvor stor en procentdel af hver alderskategori som findes inden for hvert enkelt *riding*. Andelen i hver søjle er udregnet ud fra det samlede antal navne inden for hver enkelt alderskategori. Hver søjle er herefter inddelt efter andelen af navne med belæg fra den pågældende alderskategori i hvert af de tre *ridings*.

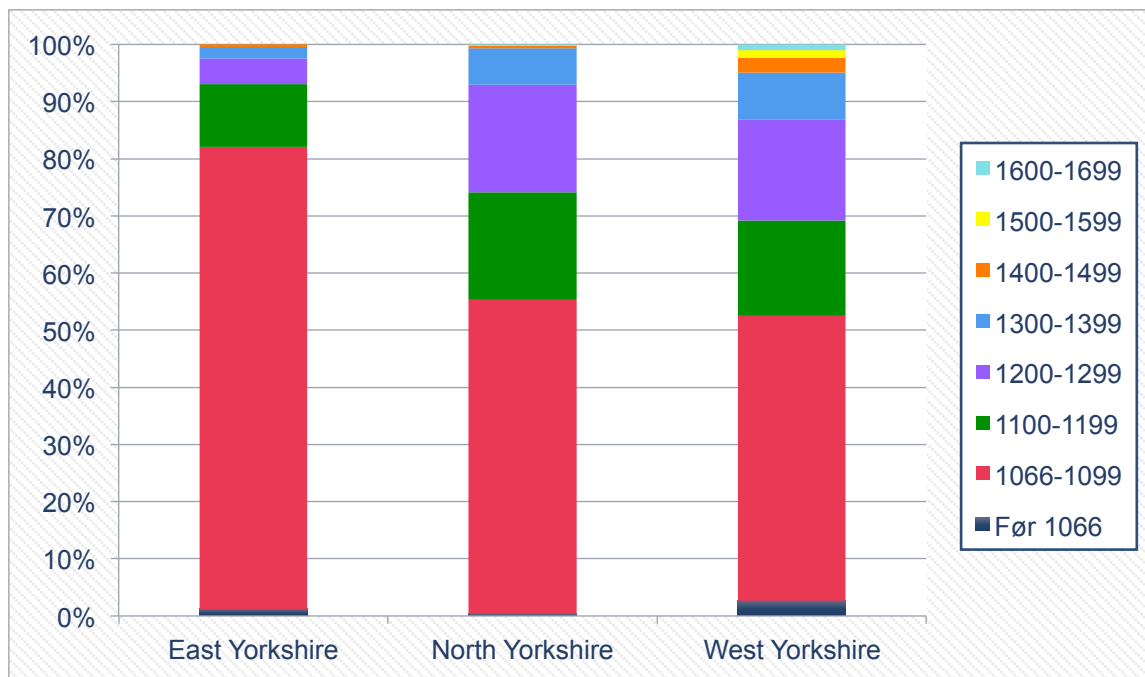
Figur 20: Den procentvise fordeling af hver alderskategori inden for de tre *ridings*.

Ud fra Figur 20 kan man se, at East Yorkshire på intet tidspunkt har den største andel af nogen alderskategori inden for sine grænser, men eftersom det mindste antal stednavne i materialet kommer fra dette område (som Figur 16 viste), er det ikke så overraskende.

Mere overraskende er det til gengæld, at selvom der er næsten 10% flere stednavne med et eller flere skandinaviske elementer fra North end fra West Yorkshire i dette materiale, så er det ifølge Figur 20 alligevel West Yorkshire, som er dominerende inden for de fleste alderskategorier – dog hovedsageligt de yngre kategorier. Således findes de fleste navne, hvis første belæg stammer fra en af de tre perioder 1066–1099 (40,4%), 1100–1199 (49,5%) og 1200–1299 (52,8%), i North Yorkshire, mens størstedelen af navne, hvis første belæg stammer fra en af de fem perioder Før 1066 (68,8%), 1300–1399 (47,1%), 1400–1499 (78,8%), 1500–1599 (100,0%) og 1600–1699 (80,0%), findes i West Yorkshire.

Figur 20 viser også, at mængden af tidskategorier er lavest blandt stednavne i East Yorkshire (fra det *riding* findes i dette materiale ingen navne fra år 1500 og frem), og at mængden af tidskategorier er højest blandt stednavne i West Yorkshire, idet samtlige otte tidskategorier er repræsenteret i dette *riding*.

Den tendens kan vi som den sidste se nærmere på nedenfor i Figur 21, hvor andelen af stednavne fra de otte forskellige tidskategorier vises som den procentvise fordeling inden for hvert af de tre *ridings* for sig. Andelen af hver søjle er udregnet ud fra det samlede antal navne i det pågældende *riding*. Herefter er hver søjle inddelt efter andelen af navne med belæg fra hver enkelt alderskategori, som er til stede i det pågældende *riding*. Det overordnede billede af, hvilke alderskategorier der er størst, har selvfølgelig – ikke overraskende – ikke ændret sig: langt de fleste første belæg for navne i dette materiale stammer som nævnt fra perioden 1066–1099 i både East, North og West Yorkshire.

Figur 21: Den procentvise fordeling af alder på første belæg inden for hvert enkelt riding

Til gengæld viser Figur 21 ovenfor også, at der i de tre *ridings* alligevel er en lille variation i alderen på stednavne med skandinaviske navneelementer – nemlig at den største andel af stednavne med ét eller flere skandinaviske elementer inden for et enkelt *riding* findes i East Yorkshire, hvor 80,9% af områdets samlede antal navne stammer fra denne periode. Det samme er gældende for 55,0% af navnene i North Yorkshire og 49,8% af navnene i West Yorkshire.

Inden for hvert af de tre *ridings* for sig findes den største andel af navne fra perioden 1100–1199 i North Yorkshire (18,8%), og også dette *riding* har individuelt set den største andel af navne fra perioden 1200–1299 (18,79%). Men for de resterende alderskategorier findes den største andel, når man anskuer de tre *ridings* individuelt, i West Yorkshire, hvor 8,1% er fra perioden 1300–1399, 2,7% er fra 1400–1499, 1,2% er fra perioden 1500–1599 og 1,0% er fra perioden 1600–1699.

Således har West Yorkshire ifølge Figur 20 og Figur 21 det største udvalg af navne fra forskellige alderskategorier, mens navnene fra East Yorkshire i dette materiale overordnet set dækker over færre alderskategorier – til gengæld er stednavnene fra East Yorkshire generelt af ældre dato. North Yorkshire viser i dette tilfælde ikke nogle lige så klare tendenser aldersmæssigt som de to andre *ridings* hverken i den ene eller den anden retning.

For at opsummere er de samlede resultater for afsnit 4 altså som følger:

- Den hyppigste kombination i materialet er et skandinavisk forled i forbindelse med et skandinavisk efterled.
- De hyppigst forekommende efterledselementer er de skandinaviske elementer *by*, *dalr*, *holmr*, *thorp* og *thveit* samt det oldengelske *tun*.
- De hyppigst forekommende kategorier af forledstyper er *Old English appellative*, *Scandinavian adjective*, *Scandinavian appellative*, *Scandinavian by-name*, *Scandinavian compound personal name* og *Specific lacking*.

- De ældste efterledselementer er *by* og *tun*, og de forekommer begge hyppigst i kombination med de ældste forledskategorier *Scandinavian appellative*, *Scandinavian by-name* og *Scandinavian compound personal name*.
- De ældste stednavne findes hovedsageligt i East Yorkshire, de mellemste i North Yorkshire og de yngste i West Yorkshire.

5. Diskussion

5.1 Årsager og implikationer

Der er meget stor forskel på antallet af forekomster af de forskellige typer og elementer, som indgår i materialets bebyggelsesnavne. Fx er der inden for forledstyperne kun fire forekomster i kategorien *French element*, mens der er 357 forekomster i kategorien *Scandinavian appellative*. Inden for efterledselementerne er der fx kun én forekomst pr. element for langt over halvdelen af elementerne, mens der er 263 forekomster af elementet *by* alene. Dette har jeg inden for efterledselementerne forsøgt at kompensere for ved efter optællingen og kategoriseringen at udvælge de seks hyppigste elementer og herefter foretage mine statistiske udregninger på dem, sådan at jeg i sidste ende kunne have et så solidt grundlag som muligt at konkludere ud fra. Det ville ikke have været tilfældet, hvis jeg havde forsøgt at generalisere ud fra samtlige 133 elementer og deres individuelle forekomster.

Ligeledes har jeg forsøgt at kompensere for den store forskel i antallet af forekomster blandt forledstyperne ved fortsat at kategorisere dem efter Gillian Fellows Jensens principper, og herefter – ligesom ved efterledselementerne – at udvælge de seks hyppigste forledstyper. Herefter har jeg foretaget mine statistiske udregninger på disse seks typer, for at konklusionen i sidste ende ville være baseret på et mere solidt grundlag. Denne fremgangsmåde gjorde det lettere at sige noget generelt om fx navnenes alder, distribution og bestanddele, men det er selvfølgelig i visse tilfælde, sket på bekostning af diversiteten blandt navnetyper og –elementer set i et større perspektiv.

Yderligere må det bemærkes, at en teoretisk model, som fx denne undersøgelses inddeling af forledstyper inden for forskellige kategorier, samt inddelingen af efterledselementer ud fra tolkningen af hvilket sprog, de stammer fra, aldrig vil kunne komme til at passe fuldstændig til, hvordan den virkelige verden ser ud. En kategorisering som denne er blot den teori og fordeling som ud fra et enkelt menneskes observationer og tolkninger passede bedst muligt på netop dette materiale. Det har fx involveret at finde på overkategorier, som kunne omfatte så mange navne som muligt, hvor især de lidt mere irregulære forledstyper kan være svære at behandle. Men ud fra Gillian Fellows Jensens faglighed og akademiske erfaring inden for stednavneforskning føler jeg mig sikker ved at sige, at eventuelle fejkategoriseringer af navne og deraf fejlagtige udregninger i dette speciale skyldes en menneskelig fejl fra min side – ikke hendes.

I forbindelse med kategorisering af forledstyper kunne man ydermere argumentere for, at flere af forekomsterne også ville have kunnet passe ind i andre eller flere kategorier af forledstyper – især inden for forled hvor der var en lille tvivl om, hvorvidt de var skandinaviske eller oldengelske, og hvor jeg alligevel besluttede at inddrage dem i materialet under den kategori, som stod noteret først ud for hver enkelt stednavn i Access-databasen. Dette gjorde jeg ud fra en tilgang om, at tolkninger altid vil være usikre, hvad en denne usikkerhed er specificeret eller ej, og hvis man aldrig kunne drage nogle konklusioner ud fra

navne, der muligvis kunne være tolket anderledes, så ville man aldrig kunne konkludere noget på baggrund af historisk kildemateriale.

En yderligere mulig implikation i forbindelse med metoden bag dette speciale er alderen på det tidligste belæg for en del af forekomsterne i materialet. Her er der en mulig skævvridning, da flere af bebyggelserne kan have eksisteret under andre navne før dem, som er medtaget i denne undersøgelse. Der er dog ikke mange tilfælde, hvor den type information er tilgængelig for os i dag, og derfor er det ikke et bevidst valg, at jeg ikke har beskæftiget mig med muligheden for, at et navn og en bebyggelse ikke nødvendigvis er opstået samtidig, for det har simpelthen ikke været muligt at tage højde for. Det ældst bevarede belæg for hver enkelt navn er sådan set heller ikke nogen soleklar fødselsattest for et stednavn – fx fortæller optegnelserne i Domesday Book ikke noget om, hvornår en bebyggelse blev navngivet. Optegnelserne fortæller os blot, at navnet som minimum eksisterede på dette tidspunkt i historien, men det er den information, man må tage til takke med, hvis man ønsker at udarbejde en nogenlunde troværdig tidslinje for navnenes distribution gennem historien.

6. Konklusion

Formålet med denne opgave var gennem en eksplorativ sprogvidenskabelig sammenligning af bebyggelsesnavne i det nordengelske grevskab Yorkshire at undersøge og kortlægge variationen af skandinaviske elementer med særligt fokus på alder, kombinationsmuligheder, sprogligt tilhørsforhold og tendenser inden for valg af navnetyper og -elementer. Til det formål analyserede jeg 1147 stednavne fra Yorkshire, i hvilke der indgik minimum ét skandinavisk element, og det gjorde jeg ud fra Gillian Fellows Jensens tolkninger og ved hjælp af hendes kategoriseringsprincipper.

Resultaterne for sammenligningerne af elementkombinationer (Figur 2) viste, at den mest benyttede kombination af forled og efterled blandt navne i Yorkshire, som består af minimum ét skandinavisk led, er, at begge led udelukkende udgøres af elementer, der er tolket som skandinaviske. En kombination af oldengelske og skandinaviske stednavneelementer er langt mindre udtalt i dette materiale, hvad end det oldengelske islet indgår i form af forled eller efterled. Det kunne altså tyde på – hvad også andre undersøgelser har vist – at det ikke udelukkende er immigrerede skandinaver eller personer af ren skandinavisk afstamning, som har benyttet skandinaviske elementer i navngivning af bebyggelser. Derimod er kombinationerne af elementer fra de to sprog opstået, fordi et bestemt element har været populært. En allerede fremsat mulighed er også, at nogle af de bebyggelsesnavne, som består af en kombination af oldengelske og skandinaviske elementer har været rent oldengelske før den skandinaviske bosættelse, men senere hen er blevet skandinaviseret eller har fået udskiftet et led med et skandinavisk element.

Efter den teoretiske gennemgang, som viste, at gensidig forståelse mellem sprogene var en reel mulighed, og at de skandinaviske immigranter med tiden assimilerede sig med den britiske lokalbefolkning (selvom der gik længere tid end i Normandiet og Rusland, hvor de danske enklaver var væk efter en enkelt generation), havde jeg forventet at finde et større antal navne kombineret af både oldengelske og skandinaviske elementer. Men måske det ikke er tilfældet, fordi populariteten blandt de skandinaviske stednavneelementer har lagt sig op ad de mange skandinaviske ord og grammatiske elementers indtog i det oldengelske sprog, sådan at briterne har taget det skandinaviske sprog til sig i alle dets facetter – ikke kun kulturordene og de grammatiske elementer, men også stednavneelementerne.

Andelen af stednavne blandt Yorkshires bebyggelsesnavne, i hvilke der indgår et forled fra et andet sprog end oldengelsk (fx fransk og kontinentalgermansk) i kombination med et skandinavisk efterled, er forsvindende lille, hvilket kunne tyde på, at der ikke har været meget kontakt mellem skandinaviske immigranter og fransk- eller kontinentalgermansk-talende befolkninger på De Britiske Øer – i hvert fald ser det ud fra dette materiale ud til, at afsmitning sprogene imellem, når det kommer til navngivning, har været nærmest ikkeeksisterende.

At kontinentalgermanske sprog og stednavneelementer var gået af mode på De Britiske Øer på tidspunktet for den skandinaviske bosættelse kan måske forklare, hvorfor mængden af kombinationer fra de to sprog er så lille. Dog gælder denne teori slet ikke for fransk, der så sandelig ikke har været udfaset i 1000-tallet – det var tværtimod kun lige kommet til. Derfor ville jeg også ud fra den teoretiske gennemgang have forventet flere kombinationer af franske og skandinaviske elementer, end materialet byder på. At fransk sprog og franske stednavneelementer ikke nødvendigvis har overtaget den skandinaviske popularitet med det samme efter normannernes erobring af De Britiske Øer i 1066 tyder resultaterne for aldersdistributionen af stednavnene i dette materiale på – skandinaviske elementer var stadig aktive helt op i 1600-tallet, om end minimalt i forhold til tidligere tider. Måske har det også haft en betydning for kombinationen af skandinaviske og franske stednavneelementer, at begge sprog har været attråværdige blandt de indfødte briter, sådan at der har været et behov for at knytte oldengelske elementer til elementer fra de erobrende sprog, men at de erobrende sprog ikke har haft noget grundlag for at knytte sig til hinanden.

Ud fra dette materiale kan der dog kun komme gisninger om sammenhængen mellem franske og skandinaviske stednavneelementer. En velbegrunnet konklusion ville kræve et andet og større materiale – måske bestående af stednavne fra flere områder af De Britiske Øer som eventuelt kunne danne baggrund for en komparativ undersøgelse af skandinaviske stednavneelementer i Normandiet.

Resultaterne for sammenligningerne af endelsestyper (Figur 3-6) viste, at hovedparten af endelsestyperne i dette materiale er skandinaviske. Der er ingen endelsestyper fra andre sprog end skandinavisk eller oldengelsk. Ud af det samlede antal endelsestyper er de habitative elementer de hyppigst forekommende på både oldengelsk og skandinavisk. *Scandinavian habitative* er den hyppigst forekommende endelsestype i alt, mens *Old English habitative* er den hyppigst forekommende oldengelske endelsestype. Ud af stednavne med en oldengelsk endelse er andelen af de habitative dog langt mere udtalt end andelen af de habitative er for stednavne med skandinaviske efterled.

Resultaterne for sammenligningerne af de seks hyppigste efterledselementer (Figur 7) viste til gengæld, at der var lige mange habitative og topografiske elementer iblandt de hyppigste: tre habitative (*by*, *thorp*, *tun*) og tre topografiske (*dalr*, *thveit*, *holmr*). Derimod er der blandt de seks hyppigste efterledselementer kun et enkelt oldengelsk (*tun*), mens de resterende fem er skandinaviske (*by*, *thorp*, *dalr*, *thveit*, *holmr*). De hyppigst forekommende elementer i materialet er *by* og *thorp* som hver for sig udgør henholdsvis næsten en fjerdedel og en femtedel af det samlede materiale. Dette resultat giver mening i forhold til de danske stednavneforhold, som beskrevet af Dam (2015), hvor *by* og *thorp* er nogle af de ældste elementer med den længste aktive periode – sandsynligvis helt op i middelalderen.

Resultaterne for sammenligningerne af forledstyper (Figur 10-11) viste, at de appellativiske forled har været de mest populære inden for både oldengelsk og skandinavisk. Derimod kan man se, at der for de oldengelske appellativiske led er en højere hyppighed af de vegetationsbetegnende forled, mens man for de skandinaviske ser en højere hyppighed af topografibetegnende forled.

Holder man resultaterne for sammenligningerne af efterledselementer og forledstyper sammen (Tabel 5), kunne man se, at de forskellige efterledselementer havde en tilbøjelighed til at knytte sig til bestemte forledstyper. Især er det interessant, at de to efterledselementer i materialet, som regnes for de ældste – *by* og *tun* – har præcis de samme præferencer for forledstyper, endda i samme rækkefølge: *Scandinavian appellative*, *Scandinavian by-name* og *Scandinavian compound personal name*. Blandt de resterende elementer og typer finder man også nogle grupperingstendenser, hvor man kan se, at *thorp* særligt knytter sig til forled bestående af personnavne, mens *dalr*, *holmr* og *thveit* alle tre særligt knytter sig til appellativerne, både de skandinaviske og de oldengelske. Ligesom det hovedsageligt er tilfældet i den danske stednavnemasse er det i dette materiale også *thorp* og *holmr*, der optræder som usammensatte simpleksnavne uden forled, her kategoriseret som *Specific lacking*.

Resultaterne for sammenligningerne af efterledselementernes alder (Figur 14) viste en sammenhæng mellem stednavneelementernes alder i Danmark og i Danelagen – nemlig at *tun*, *by* og *thorp* er de ældste elementer i dette materiale, dog skiller *tun* sig særligt ud ved nærmest udelukkende at indgå i navne med belæg fra 1000-tallet, efter erobringen, samt i en lille procentdel fra før erobringen, men ellers ingen fra senere end 1300-tallet. På den måde minder *by* og *thorp* mere om hinanden, som de indgår i en stor procentdel af navne med belæg fra 1000-tallet, efter erobringen, samt i en mindre procentdel af navne med belæg fra 1100- og 1200-tallet, hvoraf *thorp* alligevel ser lidt yngre ud end *by*. Også inden for alderssammenligningen er de tre habitative elementer grupperet sammen, og ligeledes er de tre topografiske elementer som alle tre – *dalr*, *holmr* og *thveit* – dominerer i de senere tidsperioder. Dog skiller særligt *thveit* sig ud som det eneste af de seks hyppigste elementer, der indgår i stednavne, hvis første belæg stammer fra 1500- og 1600-tallet. I det hele taget virker *thveit* lidt senere end de andre elementer, mens *dalr* og *holmr* minder mere om hinanden, som de begge indgår i en stor procentdel af stednavne med belæg fra 1100-, 1200- og 1300-tallet, men ikke har en særlig stor andel fra perioderne inden.

Resultatet for sammenligningen af fordelingen af alder inden for de seks hyppigste forledstyper (Figur 15) viser en sammenhæng med resultaterne for de seks hyppigste efterledselementers præferencer. Nemlig, at de ældste efterledselementer – *by* og *tun* – foretrækker de ældste kategorier af forledstyper, som alle er skandinaviske – *Scandinavian compound personal name*, *Scandinavian by-name* og *Scandinavian appellative*, mens de oldengelske appellativer har en høj andel af navne inden for alle de yngre tidsperioder. Generelt ser de oldengelske forled i dette materiale i det hele taget ud til at have et yngre præg end de skandinaviske.

Måske afspejler den tendens, at stednavne i materialet, som indeholder et oldengelsk forled, til at starte med har været knyttet til skandinaviske bosættelser, hvis navne oprindeligt har været rent skandinaviske. Efterfølgende kan forleddet have virket så håbløst for den lokale befolkning eller den assimilerede skandinaviske slægt, at nogle af de skandinaviske navnelementer senere er blevet erstattet med oldengelske. En anden mulighed er, at de oldengelske forledstyper – og appellativerne specifikt – er begyndt at indgå i nydannede navnekombinationer med skandinaviske efterled, efter at disse er begyndt at blive populære, og at det er derfor, at de oldengelske forled generelt har et yngre præg end de skandinaviske. Hvad end forklaringen kan være, så er de oldengelske appellativers yngre præg i hvert fald en markant tendens i dette materiale.

I øvrigt er det interessant at bemærke, at en af de seks hyppigste forledstyper, som et stednavn med skandinaviske elementer i Yorkshire kan have, er *Specific lacking* – det vil sige

intet forled. Men eftersom resultaterne samt Dams (2015) gennemgang af skandinaviske elementer i Danmark og Danelagen viser, at det oftest er to af materialets hyppigste efterledselementer, *thorp* og *holmr*, der forekommer i simplexformer, så er det ikke så mærkeligt, at *Specifik lacking*-kategorien ligger højt placeret blandt forledstyperne.

Resultaterne for sammenligningerne af stednavneforekomster i Yorkshires tre *ridings* (Figur 17) viste, at der er en ligelig fordeling af den hyppigste kombinationsmulighed, skandinavisk forled i kombination med et skandinavisk efterled, og at alle kombinationsmuligheder forekommer i alle tre *ridings*, bortset fra kombinationen af skandinavisk forled og oldengelsk efterled, som findes i høj grad i East Yorkshire, i lavere mængde i North Yorkshire og slet ikke i West Yorkshire. Denne tendens er det umiddelbart svært at finde en forklaring på i materialet, og eftersom der er forekomster af kombinationen oldengelsk forled og skandinavisk efterled i West Yorkshire, er det ikke fordi, de to sprogs elementer slet ikke forekommer i samme navn i dette område. Ligeledes er der en lige så høj procentdel af navnekombinationen skandinavisk for- og efterled i West Yorkshire som i de to andre *ridings*. Af uvisse årsager må man i West Yorkshire have haft en præference for andre forledstyper end de skandinaviske, men fordi den præfererede kombination derved har været en forbindelse med et ikkeskandinavisk forled og et oldengelsk efterled, dukker de præfererede navnetyper ikke op i dette materiale.

En anden mulighed for, hvorfor der ikke er nogle kombinationer af skandinavisk forled og oldengelsk efterled i West Yorkshire, er, at det er en anden type navnekombinationer, som er nået til West Yorkshire, fordi dette område ligger længere inde i landet end de to andre *ridings*, som begge er en del af den engelske kystlinje mod øst. Eftersom gruppen af beskrivende led, forled, i princippet er uendelig, kunne man forestille sig, at det har været sværere for de skandinaviske beskrivende led at rejse gennem landet og samle popularitet nok til, at ikke-skandinaviske personer til sidst ville samle dem op og bruge dem i nye navnedannelser. I modsætning til den uendelige gruppe af forled er gruppen af efterledselementer mere begrænset. Der er færre af dem, og af dem der findes, er nogle få stykker enormt populære. Derfor kunne man forestille sig, at der har været større chance for, at de skandinaviske efterled har kunnet rejse fra mund til mund ind i landet og samle popularitet nok til at ende i en ny navnedannelse fra den indfødte britiske befolknings side.

Resultaterne for sammenligningen af forledstypekategorier og efterledselementer inden for hvert enkelt *riding* (Figur 18-19) viste, at der er markante udsving i fordelingen af efterledselementer i de tre *ridings*, mens fordelingen af forledstypekategorier ikke varierer voldsomt imellem områderne, idet fordelingen stemmer overens med fordelingen af stednavne pr. *riding*. Når det kommer til efterledselementerne er variationen i fordelingen som sagt mere markant, hvilket viser sig i overrepræsentationen af *by*, *dalr* og *tun* i North Yorkshire, *holmr*, *thorp* og til dels *tun* i East Yorkshire og *thveit* i West Yorkshire. Igen er det tydeligt at se, at de ældste elementer er grupperet sammen – her i North Yorkshire, hvor alle de tre ældste navnetyper er repræsenteret højere end i de to andre områder. Tilsvarende findes de mellemste navnetyper samlet i East Yorkshire, og navnetypen med det yngste præg i materialet er alene overrepræsenteret i West Yorkshire. I modsætning til hvad vi så ved fordelingen af forledstypekategorier i de tre *ridings*, så stemmer fordelingen af efterledselementer i de tre *ridings* med sine store udsving ikke nær så godt overens med den samlede fordeling af stednavne i hvert enkelt *riding*.

Resultaterne for sammenligningerne af aldersfordelingen i de enkelte *ridings* (Figur 20-21) viste ud fra det samlede antal navne i hvert *riding*, at der i East Yorkshire er ældre belæg for skandinaviske navne end i North og West Yorkshire. Det ses ved en overrepræsentation af

navne fra før erobringen samt fra 1000-tallet, efter erobringen, mens West Yorkshire har en overrepræsentation af nyere stednavne, hvis første belæg stammer fra 1400-tallet og frem til 1600-tallet, hvor East og North Yorkshire har ingen eller meget få navne repræsenteret. North Yorkshire er til gengæld lettere overrepræsenteret, når det kommer til perioden fra 1100-tallet og frem til 1300-tallet. Igen er det muligt at drage den konklusion, at de tre områders geografiske placering har en betydning i forhold til distributionen af skandinaviske elementer, således at de ældste typer findes i kystområderne, hvor de skandinaviske immigranter først ville være gået i land, hvis de sejlede fra Danmark, mens de mellemste typer findes mod nord og de yngste inde i landet.

En interessant vinkel på dette speciale i fremtiden ville være en mulig sammenligning af navnestoffet i Danelagen og de tidligere skandinaviske områder i Normandiet for at se, om der er nogen forskel i variationen af stednavneelementer, og hvilke kombinationer man kan observere mellem skandinaviske led og led fra andre sprog. Måske ville det give et helt andet billede af de skandinaviske immigranter i Normandiet, og måske ville det vise, at det var de samme ting, som skandinaverne bed mærke i, når de rejste ud, eller at det var de samme ting, som de tog med sig ud i verden, fx deres personnavne.

Ud fra dette materiale er skandinaviske personnavne et udbredt forled blandt bebyggelsesnavne på De Britiske Øer. Denne tendens bekræftes for de andre skandinaviske sprogområder, både i og uden for Skandinavien, af Dams (2015) gennemgang af distributionen af og tendenserne for de efterledselementer, som forekommer hyppigst i dette materiale. En yderligere undersøgelse i forlængelse af dette speciale med fokus på hvilke personnavne, der forekommer med hvilke efterledselementer, ville være interessant, særligt hvis der viser sig at være mange gengangere blandt personnavnene. En sammenligning af hvilken tidsperiode personnavnene hovedsageligt har været i brug ville give et andet perspektiv på aldersfordelingen af stednavnene – ville de gamle personnavne fx nødvendigvis forekomme i kombination med gamle efterledselementer. En nærmere sammenligning af hvilke sprog personnavnene kommer fra, og hvilke led de forekommer i forbindelse med, ville også kunne være med til at give et endnu klarere billede af de skandinaviske immigranter og de skandinaviske bosættelser.

7. Litteraturliste

- Barnes, Michael P. 2008. Chapter 20 – *The Scandinavian Languages in the Viking Age*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 274-280.
- Björkman, Erik. 1969. *Scandinavian Loan-Words in Middle English*. Haskell House Publisher Ltd.
- Brink, Stefan. 2008. Chapter 6 – *Naming the Land*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 57-66.
- Christensen, Vibeke og Kousgård Sørensen, John. 1972. *Stednavneforskning I*. Universitetsforlaget i København. I kommission hos Gyldendal.
- Christensen, Vibeke og Kousgård Sørensen, John. 1979. *Stednavneforskning II*. Akademisk Forlag, København.
- Dam, Peder. 2015. *Bebyggelser og stednavnetyper. Navnestudier nr. 44*. Museum Tusulanums Forlag, København.

- Downham, Clare. 2008. Chapter 25 – *Vikings in England*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 341-349.
- Dumville, David N. 2008. Chapter 26 – *Vikings in Insular Chronicing*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 350-367.
- EPNE (i eller j-y) = *English Place-Name Elements Part I (Á- Ī)*. Smith. A.H. (Ed.). English Place-Name Society. Volume XXV. Cambridge. 1970.
- EPNE (ii eller á-í) = *English Place-Name Elements – Part II – (Jafn-Ytri)*. Smith. A.H. (Ed.). English Place-Name Society. Volume XXVI. Cambridge. 1956.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1968. *Scandinavian Personal Names in Lincolnshire and Yorkshire*. Navnestudier 7, udgivet af Institut for Navneforskning. I kommission hos Akademisk Forlag, København.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1972. *Scandinavian Settlement Names in Yorkshire*. Navnestudier 11, udgivet af Institut for Navneforskning. I kommission hos Akademisk Forlag, København.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1975. *Vikingens forhold til stednavne i Yorkshire*. In: Selskab for Nordisk Filologi. Årsberetning 1971-1973. Pp. 5-12.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1978. *Place-Names and Settlement in the North Riding of Yorkshire*. In: Northern History, a Review of the History of the North of England, Vol. 14. Pp. 19-46.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1981. *Nordiske stednavne i England*. In: Mål & Mæle 8:2. Pp. 31-32.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1982. *Scandinavian Settlement in England: The Place-Name Evidence*. In: Nordboer i Danelagen. Den skandinaviske bosættelsestæthed i Danelagen med udgangspunkt i de sproglige vidnesbyrd. Første Tværfaglige Vikingsymposium. Odense Universitet 27. April 1982. Ed. Hans Bekker-Nielsen & Hans Frede Nielsen. Pp. 9-32.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1987 [1988]. *To Divide the Danes from the Norwegians: On Scandinavian Settlement in the British Isles*. In: Nomina 11. Pp. 35-60.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1990. *Scandinavian Personal Names in Foreign Fields*. In: Cahier des Annales de Normandie n°23, Recueil d'études en hommage à Lucien Musset. Pp. 149-159.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1991. *Scandinavian Influence on the Place-Names of England*. In: Language Contact in the British Isles. Proceedings of the Eighth International Symposium on Language Contact in Europe, Douglas, Isle of Man, 1988. Ed. P. Sture Ureland & George Broderick. Tübingen (Linguistische Arbeiten 238). Pp. 337-354.
- Fellows-Jensen, Gillian. 1994. *The Verdict of the Names*. In: The Dorothea Coke Memorial Lecture in Northern Studies delivered at University College London, 21 February 1994. Published for the college by the Viking Society for Northern Research, London. Pp. 3-31.
- Fellows-Jensen, Gillian. 2000. *Vikings in the British Isles. The Place-Name Evidence*. In: *Vikings in the West*. Ed. Steffen Stummann Hansen & Klavs Randsborg. Acta Archaeologica 71; Acta Archaeologica Supplementa 2. Pp. 135-146.

- Fellows-Jensen, Gillian. 2001. *In the Steps of the Vikings*. In: Vikings and the Danelaw. Select Papers from the Proceedings of the Thirteenth Viking Congress, Nottingham and York, 21-30 August 1997. Ed. James Graham-Campbell *et al.* Oxford. Pp. 279-288.
- Fellows-Jensen, Gillian. 2008. Chapter 28 – *Scandinavian Place Names in The British Isles*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 391-400.
- Fellows-Jensen, Gillian. 2013. *The Scandinavian Background to English place-names*. In: Perceptions of Place. Ed. J. Carrol & D.N. Parsons (Nottingham: English Place-Name Society). Pp. 75-101.
- Firth, Matthew. 2016. *London Under Danish Rule: Cnut's Politics and Policies as a Demonstration of Power*. In: *Eras Journal* 18:1.
- Gammeltoft, Peder. 1992. *Short Introduction to the History of the English Language*. Aarhus.
- Gullbekk, Svein H. 2008. Chapter 10 – *Coinage and Monetary Economies*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 159-169.
- Hadley, Dawn M. 2008. Chapter 27 (1) – *The Creation of the Danelaw*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 375-378.
- Hall, Richard. 2008. Chapter 27 (2) – *York*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 379-384.
- Jesch, Judith. 2015. *The Viking Diaspora*. Medieval World Series, Routledge.
- JGGJ 2012 = https://navn.ku.dk/maanedens_navn/dacia/ (sidst besøgt 27-08-2018).
- Kastovsky, Dieter. 1992. *Semantics and Vocabulary*. In: Hogg, R. (Ed.). 1992. *The Cambridge History of the English Language*. Cambridge University Press. Pp. 290-408.
- Kisbye, Torben. 1982. *Vikingerne i England – sproglige spor*. Akademisk Forlag.
- Maxwell, I.S. 1962a. *Yorkshire: The West Riding*. In: Darby, H.C. and Maxwell, I.S. (Ed.). *The Domesday Geography of Northern England*. Cambridge at the University Press. Pp. 1-84.
- Maxwell, I.S. 1962b. *Yorkshire: The North Riding*. In: Darby, H.C. and Maxwell, I.S. (Ed.). *The Domesday Geography of Northern England*. Cambridge at the University Press. Pp. 85-163.
- Maxwell, I.S. 1962c. *Yorkshire: The East Riding*. In: Darby, H.C. and Maxwell, I.S. (Ed.). *The Domesday Geography of Northern England*. Cambridge at the University Press. Pp. 164-232.
- Maxwell, I.S. 1962d. *The Yorkshire Folios*. In: Darby, H.C. and Maxwell, I.S. (Ed.). *The Domesday Geography of Northern England*. Cambridge at the University Press. Pp. 455-494.
- Page, R.I. 1971. *How long did the Scandinavian language survive in England? The epigraphical evidence*. In: Clemoes, Peter and Hughes, Kathleen (Ed.). *England Before the Conquest*. Cambridge at the University Press. Pp. 165-181.
- Richards, Julian D. 2008. Chapter 27 – *Viking Settlement in England*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 368-374.

- PNNRY = *The Place-Names of the North Riding of Yorkshire*. Smith, A.H. (Ed.). English Place-Name Society. Volume V. Cambridge. 1928.
- PNERYY = *The Place-Names of the East Riding of Yorkshire and York*. Smith, A.H. (Ed.). English Place-Name Society. Volume XIV. Cambridge. 1937.
- PNWRY = *The Place-Names of the West Riding of Yorkshire – Part i-viii*. Smith, A.H. (Ed.). English Place-Name Society. Volume XXX-XXXVII. Cambridge. 1952-1960.
- Sawyer, P.H. 1971/1978. *The Age of the Vikings, Second Edition*. Edward Arnold (Publishers) Ltd.
- Stenton, F.M. 1969. *The Free Peasantry of the Northern Danelaw*. Oxford at the Clarendon Press.
- Turner, J. Horsfall. 19-?. *Yorkshire Place Names as Recorded in the Domesday Book 1086*. Bingley.
- Williams, Gareth. 2008. Chapter 14 – *Raiding and Warfare*. In: Brink, Stefan (Ed.) in collaboration with Price, Neil. 2008. *The Viking World*. Routledge. Pp. 193-203.